

מדינת ישראל

גנזך המדינה

מס' תיק

משרד _____
החברה הממשלתית לתעבורות

גולן תיכון-תכנית אב לפיתוח
כיה רעפס
מס מסומ/תכניה 7

קנה מיצני 1:10
5/83 9/82

מס' תיק מקורי _____
42/6

שם תיק גולן תיכון תכנית אב לפיתוח נוף ונופש
מזוזה כיוו 1729/6-רש
מזוזה פריט 000w7a3
מזוזה 3-315-10-9-4
תאריך הדפסה 18/10/2018

מחלקה _____
מסומ/מסומ

גדעון שריג אדריכלות נוף תכנון עירוני
רמת השרון, רח' המלכים 13א' טל. 03-483906

מספר : 1548

תאריך: 17.5.83

לכבוד
מר ג. כהן
החברה הממשלתית להיירות
קרן היסוד 38
ירושלים
א.נ.,

הנדון : גולן תיכון - תכנית אב לפיתוח נוף נופש ותיירות

כמבוטח מצ"ב שיוטא סופית לעיון ודיון אשר תהווה בסיס
לדו"ח סופי.
נשמח לקבל את הערותיך.

בכבוד רב ובברכה

גדעון שריג

העתק: מר א. עמיעד.

מספר : 1515

תאריך: 6.3.83

לכבוד
מר א. עמיעד
מועצה אזורית רמת הגולן
ק צ ר י ן

א.נ.,

הנדון: גולן תיכון חכניה אב לפיתוח נוף נופש ותיירות

מצורפת בזה סיוטה סופית לעיון ודיון בצוות ההיגוי. והמסמכים הבאים:

א. דו"ח חלקי מס' 1

ב. תוכניות

1. חכנית אב לפיתוח נוף נופש ותיירות גולן תיכון
2. חכנית רעיונית פעילויות וקשרים
3. חכנית פיתוח שרותי נופש ותיירות
4. חכנית מסלולי תיירות ואחרים
5. חכנית חנועה ומסלולים
6. חכנית מערך נופש וטיילות - קשה

דו"ח זה יהווה בסיס לדו"ח סיכום והמלצות סופי.

בכבוד רב ובכרכה,
גדעון שריג

העמק: צוות ההיגוי.

גולן תיכון - חכנית פיתוח נוף נופש ותיירות

סיוטה סופית לדיון

דו"ח זה מהווה המשך וסיכום לדו"ח חלקי מס' 1 מתאריך 12.9.81 המצ"ב ומציע סיכום והמלצות לחכנית פיתוח נוף נופש ותיירות גולן תיכון.

התוכן:

מבוא

- א. מטרת החכנית.
- ב. מגבלות.
- ג. עיקרי החכנית.
- ד. רמת משיכה של אתרים.
- ה. סיכום והמלצות.

ו. תרשמים:

1:100.000 ק.מ.	תרשים א' - חלוקה לאזורי משנה
1:100.000 ק.מ.	תרשים ב' - רמת משיכה של אתרים
1:100.000 ק.מ.	תרשים ג' - פיתוח שרותי נופש ותיירות
1:100.000 ק.מ.	תרשים ד' - מסלולי תיירות ואתרים
1:100.000 ק.מ.	תרשים ה' - תנועה ומסלולים
1:100.000 ק.מ.	תרשים ו' - נוף יעור ומרעה
1:100.000 ק.מ.	תרשים ז' - מצפורי טבע ונוף

ז. תוכניות:

1:20.000 ק.מ.	1. חכנית אב לפיתוח נוף נופש ותיירות גולן תיכון
1:50.000 ק.מ.	2. חכנית רעיונית פעילויות וקשרים
1:50.000 ק.מ.	3. חכנית פיתוח שרותי נופש ותיירות
1:50.000 ק.מ.	4. חכנית מסלולי תיירות ואתרים
1:50.000 ק.מ.	5. חכנית תנועה ומסלולים
1:20.000 ק.מ.	6. חכנית מערך נופש וטיילות - קשת

מבוא

תכנית אב לפיתוח נוף נופש ותיירות בגולן התיכון מהווה חלק ממערך פיתוח התיירות בגולן כולו, ומטרתה לפתח את התיירות כמנוף חשוב בהגשמת תכנית "רבבותיים נוספים בגולן".

ייעדיה העיקריים של התכנית גידול מספר המבקרים והתיירים באזור, הגדלת משך שהייתם, לפיתוח מקורות העסוקה והכנסה לתושבי האזור בהווה, ולמתישבים חדשים בעתיד.

במקביל לפיתוח הפיזי של אתרים, מסלולי תיירות, ומתקני שירות, יש לעודד ולטפח את התדמית היחודית של האזור בתודעת תושבי ישראל ובתודעת הגורמים הקשורים לתיירות חוץ.

התכנית מתבססת על מרכיבי הנוף וההסטוריה של אזור גולן תיכון אשר יוצרים דמויים מאפיינים, ואשר סביבם תפתח מערכת פעילויות ומתקנים לקבלת תוצר תיירותי מרתק ורב גווני.

עידוד התיירות והנופש על מרכיבי השונים ילווה במסעי פרסום ומכירת התדמית של האזור על מרכיביו היחודיים באמצעי התקשורת השונים.

קצירן - בירת הגולן

מרכז ההתישבות בגולן על גונוניה השונים - התישבות עירונית וכפרית, חילונית ודתית.

מוקד שרותי תיירות ונופש, אכסון, בידור וחיי לילה, ארגון אירועים, מוזאונים וגלריות, הכוונה והדרכה למבקרים באזור, מרכז תחבורתי, אספקת מזון, מסעדות ועוד.

גולן תיכון - ארץ הנחלים, ומפלי המים

שמורות טבע של נוף פראי, נחלים זורמים במשך כל ימות השנה, מצוקים ומפלי מים הגבוהים בארץ ישראל, לגונוה עשירות בעופות דגה וצמחיה. מוקד למערכת מסלולי סיירות וטיילות בחיק הטבע, מסלולי טיול מודרכים, סיורי רכב מיוחד, מצפורי נוף וצפרות.

גמלא - "מצדה של הגליל"

סמל הירואי לעבר הישוב היהודי בארץ ישראל ובגולן. שרידי בתי הכנסת העתיקים באזור כנושא לימודי חינוכי במערך הסיירות והטיילות.

רוג'ום אל הירי (סטון-הנג' של הגולן)

ערש תרבות אדם, ושרידי תרבויות עתיקות ומסתוריות, כחלק ממערכת התיירות, מסלולי הסיירות, לימוד ומחקר.

"ארץ רוכבים ובוקרים"

ארץ ספר ומרחבים, מרעה ועדרי בקר, יער אלוני חבור, ונופי פרא של מצוקים ("המערב הפרוע" הישראלי). שילוב במערכת מסלולי סיירות רכיבה וחוות סוסים.

חופי צפון מזרח הכנרת

נופש לחוף הים, שייט, שחייה, שיזוף, דייג, בילוי ובידור. אכסון ברמות שונות. זיקה לכל מערכות הנופש והתיירות בגולן ובמרחב הכנרת.

הגולן אזור ספר ובטחון

מתקני הבטחון, הצבא, ומורשת הקרב המתבטאת באתרי ההנצחה באזור כרקע חזותי להסברה בעיות הבטחון של מדינת ישראל.

מבנה התכנית מחייב ארגון אפיקי השקעה ופיתוח כלכליים, מערכות כח אדם, החזקה ושרותים, מערך פירסום, מכירה והסברה. כל אלה בריכוזה ובתיאומה של תכנית רבבותיים. מועצה אזורית רמת הגולן, מועצה מקומית קצרין, ועד ישובי הגולן והזרועות האירגוניות והכלכליות הקשורות אליהם, תוך שיתוף פעולה, תאום ושותפויות עם גורמים לאומיים, ציבוריים ויוזמה פרטית.

א. מטרת התכנית

שילוב מערכות

פיתוח נופש ותיירות כמערכת אזורית המתבססת על המיוחד והייחודי באזור גולן
תיכון.
זיהוי הדימויים היחודיים כבסיס למערך הסברתי ופרסומי בישראל ובעולם.
שילוב הגורמים הכלכליים בהשקעות ובפיתוח, ושילוב מערכי הניהול, התפעול
והתחזוקה.

העיתוי

ניצול נכונות לפיתוח והשקעות בתשתית לנופש ותיירות ברמת הגולן המבוסס על מגמת
הגברת תיירות הפנים ותיירות החוץ לאזור כדי ליצור מקורות תעסוקה והכנסה נוספים
עם התפתחותה של ההתיישבות בגולן.

הגורם האנושי והמערכת ההתיישבותית

שילוב מתישבי הגולן בנושאי התיירות - בהשקעות, בניהול, באספקת שירותים, בהדרכה
וכו'.
פריסת מערכי הנופש והתיירות בהתיישבות על צורותיה וגווניה השונים. עירונית,
כפרית, שיתופית, חילונית ודתית.

איכות שירותים ומתקנים

התכנון והביצוע הנדרשים מחייבים איכות גבוהה ליצירת דימוי מושך לתיירות המתפתחת
כדי להגיע לרווחיות כלכלית של ענף התיירות באזור.

העיר קצרין

יש להדגיש את מרכזיותה של העיר קצרין באספקת שירותי נופש ותיירות הכוללים
אכסון, מידע, הכוונה, תחבורה, בידור, תרבות ושירותי מסחר שונים.

סבע ונוף

בכל שלבי התכנון, הפיתוח והתפעול של מערכי התיירות יש לשמור ולטפח את ערכי
הסבע והנוף היחודיים לאזור.
שמורות הסבע באזור מהווים חלק אורגני ממערכי הטיילות, הסיירות, הנופש, והחיות.
יש לפתח מערכת תצפיות נוף וקשרים ויזואליים להתמצאות והבנת הנוף.

תיירות רב עונתית

פיתוח מערכי הנופש והתיירות לסוגיהם ומיקומם השונים לעידוד תיירות ושהייה
באזור בכל עונות השנה.

הסטוריה וארכיאולוגיה

הדגשת ההסטוריה היהודית של הגולן כפי שמחבטאח באתר גמלא ושרידי בתי הכנסת באזור.

שילוב שרידי התרבויות העתיקות של האזור במערכי הנופש, התיירות, החינוך וההסברה.

ההסטוריה החדשה ובעיות הבטחון

הצגת הקשר והזיקה בין ההתישבות החדשה בגולן לבין בעיות הבטחון של מדינת ישראל. שילוב מתקני בטחון (שאינם מסווגים), אתרי מורשת קרב ואתרי הנצחה במערכי הסיור והתיור בגולן.

ב. מגבלות

בשלבי התכנון והביצוע יש להתחשב במספר מגבלות המשפיעות באופן ישיר או עקיף על פתוח התיירות באזור.

מצב בטחוני משתנה

הבטחון השוטף באזור משפיע על דעת הקהל וגורם תקופות שפל בתנועת המבקרים והתיירים באזור.

נוכחות הצבא באזור

שטחים גדולים תפוסים כיום על ידי הצבא לצורך שטחי אש ומתקנים. הדבר גורם להוצאת חלק מן השטח ממערך הנופש והתיירות ויוצר קשיי נגישות לחלק מן האתרים.

מערכת הדרכים והנגישויות

מערכת הכבישים הארצית לאזור, ומערכת הדרכים בתוך האזור אינן עונות על צרכי תנועת תיירות מתפתחת וגדלה. הקשר הבלתי ישיר אל העיר קצרין במערכת הכבישים הנוכחית מקשה על הפיכתה למרכז באספקת השירותים לתיירות.

שמורות טבע ועתיקות

הרגישות המתחייבת משמירת ערכי טבע ועתיקות יוצרת לעתים הגבלה או איסור כניסת מבקרים לשטח.

התכנון באתרים רגישים מחייב התאמת האינטנסיביות של הפיתוח לדרישות רשות שמורות הטבע ואגף העתיקות.

ג. עיקרי התכנית

1. התכנית מתבססת על התשתית התיירות הקיימת ועל תכניות פיתוח הנמצאות בשלבי אישור או ביצוע.
 - א. תכנית מתאר לרמת הגולן 1976 מס' 365 - מתכננים יגאל צמיר, יוחנן אלון ק.מ. 1:50.000
 - ב. תכנית מתאר מרכז עירוני חעשייתי - קצרין.
 - ג. מלון - "תכנית למרכז תיירות ונופש בקצרין" - אדריכל א. פירשט.
 - ד. קמפינג - "שינוי יעוד שטח צבורי פתוח לאזור נופש" - אדריכל סרגיו דן רמר.
 - ה. תכנית מתאר לאזור צפון מזרח הכנרת אוקטובר 1977 - משרד אדריכלים גלעד.
 - ו. תכנית פיתוח רעיונית - שמורת הבטיחה ק.מ. 1:5000 - נובמבר 1981 בטיחה - מרכז מבקרים, תכנית וחתכים ק.מ. 1:1000 - דצמבר 1981 גדעון שריג - אדריכלות נוף.
 - ז. תכנית פיתוח דרך ותניון משושים - קלעת קרענה ק.מ. 1:1000 - מרץ 1981 גדעון שריג - אדריכלות נוף.
 - ח. תכנית לפיתוח פארק הירדן - ק.ק.ל. רשות שמורות הטבע ק.מ. 1:10.000
 - ט. תכנית לפיתוח פארק גמלא - ק.ק.ל. /אגף היעור, רשות שמורות הטבע ק.מ. 1:5000
 - י. תכנית דרך מקצרין לאל מגמע' - גדעון שריג - אדריכלות נוף.
 - יא. תכנית רעיונית לטיפול האן גשר בנות יעקב.
2. ההצעות בתכנית אב לפיתוח נוף, נופש ותיירות גולן תיכון כוללות תכנית שרותי נופש ותיירות מסלולי סיירות וטיילות, ופיתוח אתרים ייחודיים להגברת משיכת המבקרים והתיירים לאזור.
3. התכנית מאפשרת סיירות וטיילות במספר רובדים, ולמשך תקופות שהייה שונות. מטיול קצר ליום אחד, ועד לנופש בן מספר ימים ויותר. סוגי הסיורים המוצעים בתכנית כוללים טיולי אוטובוסים, רכב פרטי, רכב מיוחד (4x4), רכיבה, וטיולי רגל.

4. התכנית באה לענות לדרישות של סוגי מבקרים ותיירים שונים באזור:
- תיירות חוץ - טיולים בדגש על נושאי נוף, הסטוריה וארכיאולוגיה, דתי ובטחון. כולל שרותי הדרכה, מודיעין, מסעדות ואכסון ברמה גבוהה.
 - נופש משפחתי - שילוב טיולים ובילויים שונים בשהות למספר ימים באזור. כולל שרותי שכירת רכב, מודיעין, הדרכה, מסעדות, חניונים, ואכסון ברמה טובה ככפרי נופש ומלונות באזור.
 - טיולי צעירים חובבי טבע ומיטיבי לכת - מגוון סיורים באחרי טבע ונוף בעלי נגישות קשה. שרותי שכירת רכב מיוחד, סוסי רכיבה, מודיעין והדרכה. לינה בחניוני לילה (קמפינג) וכפרי נופש.
 - טיולים עממיים וטיולי משפחות - טיולים וסיורים באוטובוסים ורכב פרטי באחרי נוף, מתקני בטחון וצבע. שרותי השכרת רכב, מודיעין, הדרכה, מסעדות חניוני יום.
 - ילדים ונוער - טיולים ומסלולים למודיים. שרותי לינה ואוכל בבתי ספר שדה והדרכה במרכזי ההדרכה והמבקרים.
5. חלק ממסלולי התיירות המוצעים מתקשרים למסלולים באזורים אחרים בגולן, בהרמון, ובמרחב הכנרת, וחלקם מוגדרים כמסלולי תיירות אזוריים.
- הנגישות לאחרי טבע ונוף שונים במרחב האזור באמצעות דרכי רכב משניות החורגות מהמסלולים הראשיים.
- מעגלי תיירות בין אזוריים: א. אל חמה - גמלא - קצרין - הרמון.
 - ב. אל חמה - צפון מזרח הכנרת - קצרין - הרמון.
 - מעגלי תיירות עקריים באזור: א. קצרין - משושים - זויחן - צפון מזרח הכנרת.
 - ב. קצרין - גמלא - מזרעה כנף - צפון מזרח הכנרת.
 - ג. קצרין - קשת - רוג'ום אל הירי.
6. מערכות הנופש והתיירות באזור:
- * מרכזי תיירות ראשיים - קצרין, גמלא
 - * מרכזי נופש ראשיים - צפון מזרח הכנרת, קצרין.
 - * מרכז נופש לשומרי מסורת - מושב קשת.
 - * מרכזי הדרכה, סיירות וטיילות - בתי ספר שדה קצרין, קשת יהונתן, ומרכז הדרכה בבטיחה.
 - * מערכת סיירות וטיילות - שמורת טבע יהודיה, בטיחה, פארק הירדן, גילבון, ומעינות פאחס.

7. מחקני החיירות ממוינים ל-7 סוגים ראשיים:

- א. אכסון (כבד, קל, חיק הטבע).
 - ב. שרוחים בחיק הטבע (חניון יום, חצפית נוף, שבילים וכד').
 - ג. מחקני ספורט (שרותי חוף, מחקני דייג, רכיבה כדור וכד').
 - ד. שרותי אוכל ומסחר.
 - ה. בילוי (בידור ותרבות)
 - ו. מידע והכוונה (מרכזי מבקרים, בתי ספר שדה, שילוס וסימון שבילים).
 - ז. שטח מפותח (חניוני רכב וכד').
- (ראה דו"ח חלקי מס' 1 עמ' 10).

8. האחרים השונים ממוינים לפי רמת האטרקטיביות ובהתאם לאיפיונם המיוחד.
טבע ונוף, טבע בנופי מים, החישובות, אתרים ארכיאולוגיים, היסטוריים, דתיים, צבא
מורשת קרב והנצחה.

ראה טבלה - רמת המשיכה של האחרים. - עמוד 9

ד. רשימת האתרים לאזורים והערכת פוטנציאל המשיכה שלהם

1. הקריטריונים להערכת רמת משיכה פוטנציאלית של אתרים:

(1) רמת משיכה פוטנציאלית (לפי תכנית סיירות ותיירות בגליל עליון ורמת הגולן 1982)

0 - אין התיחסות.

1,2,3... - דרגות הערכה.

(2) יחוד האתר (לפי סוג האתר, ראה טבלה מסכמת דו"ח חלקי מס' 1)

+ אתר מיוחד במינו

0 מעניין מאד

- מעניין

(3) מיקום ביחס לאתרי משיכה אחרים.

+ מרחק הליכה.

0 ברכב

(4) נגישות ברכב

+ קיימת

0 אפשרות נוחה

- ברכב מיוחד

(5) המצאות על כביש ראשי

+ סמוך לכביש או קרבה מיידית

0 קרבה

- ריחוק

(6) אקלים מתאים

+ בכל העונות

0 בעונת תיירות אחת

דרוג הערכה -

1. מושך ברמה לאומית

2. מושך ביותר מסוגו.

3. מושך

4. מעניין

5. ראוי לביקור

6. לא מושך

* ראה סוף הטבלה.

3. טבלה : רמת המשיכה של אתרים -

אזור	מס' אתר	אתר	קריטריונים							
			1	2	3	4	5	6	סה"כ	
1										
שמורת	1.1	מפל דבורה								
נחל	1.2	מפל גילבוך								
ג'ילבוך	1.3	עתיקות דבורה								
	1.4	חניון עיר גילבוך								
		כפר נופש עין גילבוך	+	-	0	0	0	+	3	**
	1.5	טחנת קמח								
	1.6	גשר הפקק								
2										
שמורת	2.1	גשר בנוח יעקב								
פארק	2.2	מצד עתרת								
הירדן	2.3	חרבת חמס-מעיינות חמס								
	2.4	טחנת קמח								
	2.5	חניוני פארק הירדן	+	+	+	+	+	+	2	***
	2.6	קמפינג פארק הירדן								
	2.7	בי"כ דכה								
	2.8	דרך נוף פארק הירדן								
3										
שמורת	3.1	נחל משושים								
יער	3.1.1	בריכת המשושים								
יהודיה	3.1.2	חניון קרענה משושים	+	0	0	-	+	+	3	**
	3.1.3	מצפור קרענה משושים								
	3.4	נחל זוויתן								
	3.4.1	מצפור המפל היבש								
	3.4.2	חניון הבוסתן								
	3.4.3	מפל הזוויתן	+	-	-	-	+	+	3	**
	3.4.4	בריכת הזוויתן								

* ראה סוף הטבלה.

קריטריונים								אחר	מס' האתר	אזור	
*	סה"כ	6	5	4	3	2	1				
								מרכז מבקרים+מסעדה	4.2		
***	2	+	+	0	+	0	0	צומת הבטיחה			
								חניון הבוסתן	4.2.1		
								חופי צפון מזרח הכנרת	4.3		
								עחיקוח עקב	4.3.1		
								נופש חופי	4.3.2		
								נופש ערפי	4.3.3		
								כורסי	4.3.4		
***	2	+	+	+	+	+	0	שרוחי דרך	4.3.5		
								בי"כ כפר עקב	4.3.6		
								כפר נופש רמות	4.3.7		
0	5	+	+	+	+	-	4	מושב רמות	4.4		
										5.00	
		6	+	+	+	0	-	0	מצפור פארק הירדן	5.1	אזור כביש
***	4	+	+	+	0	-	0	חניון בית המכס העליון	5.2	בית המכס	
*	6	+	0	-	0	-	0	בי"כ דיר רפיד	5.3		
		6	+	0	0	0	0	עלמייזן אחר נוף יחודי	5.4		
		5	+	+	+	0	0	4	מצפה גדות	5.5	
***	4	+	+	0	0	0	0	האן גשר בנוח יעקב	5.6		
										6.00	
								העיר קצרין	6.1	אזור העיר	
	1	+	+	+	+	+	3	פארק קצרין העתיקה	6.2	קצרין	
								חוות רכיבה	6.3		
*	6	+	0	0	+	0	0	בי"כ ומעין עין נשום	6.4		
**	3	+	-	+	+	0	0	חניון אל מגמע'	6.5		
								דרך נוף קצרין-אל מגמע'	6.6		
*	6	+	0	0	+	0	0	בי"כ דביה	6.7		
*	6	+	0	0	+	0	0	בי"כ אחמדיה	6.8		

אזור	מס' האתר	אתר	קריטריונים						
			סה"כ	6	5	4	3	2	1
אזור כביש יהודיה	7.1	מצפור נחל משושים	6	+	+	0	-	0	0
	7.2	אתר הנצחה בצומת קצביה	6	+	+	+	0	-	0
	7.3	כ"כ ח. קצביה	6	0	+	0	0	-	0
	7.4	חניון יהודיה	3.6	ראה סעיף 3.6					
	7.5	מתחם יצחקי	5	0	0	0	0	+	0
	7.6	תצפית מטווח סנקים		+	+	+	0	0	0
חוות הבזלת המזרחית	8.1	מושב יהונתן	*0*						
	8.2	תל פרג'	5	+	0	+	0	+	5
	8.3	מאגר שעבניה	**	6	+	+	0	0	0
	8.4	רוג'ום אל הירי	** , *	3	+	0	0	0	+
	8.5	עין אל חרירי							
	8.6	ראס אל חרבוש	6	+	+	+	+	-	0
	8.7	שמורת הר פרס	6	+	0	+	-	0	5
	8.8	שמורת מעיינות פחם							
	8.9	כ"ס קשת יהונתן							
	8.10	מצפור גבעת אורחה							
מזרחית	8.11	חאן אל גוחדר	**	5	+	+	0	0	0
	8.12	עין אל פרס		0					
	8.13	אל חרירי		0					
	8.14	מתחם שעבניה	6	+	0	0	0	-	0
	8.15	ראס אל כביש							
	8.16	מצודת תנוריה	*						
	8.17	כפר צ'סקי רמתניה		בשטח אש לא לביקורים					
	8.18	מאגר קשת							
	8.19	מושב קשת							
	8.20	פארק בוטני-עיננה קשת							
	8.21	תל חושניה							
	8.22	מתחם קרב "כוח צביקה"	**		+	+	0	0	+
אזור כביש מעלה גמלא	9.1	מצפור מעלה גמלא	**	6	+	+	0	+	-
	9.2	אתר סקסים גורניה		4	+	0	0	0	-

קריטריונים								אתר	מס' האתר	אזור
*	סה"כ	6	5	4	3	2	1			
* ; **	4	+	0	0	0	+		בי"כ מזרעה כנף	10.1	10.00
	6	+	-	-	-	-	0	בי"כ דיר עזיז	10.2	אזור נחל כנף

- * מותנה בשיחזור וחפירה
- ** מותנה בפיתוח מחקני סיירות וטיילות - חניון אכסנסיבי, נסיעות פיתוח שטח.
- *** מותנה בפיתוח מחקני נופש היירות ושרתי דרך - חניון אינטנסיבי, שרותי אוכל, אכסון.
- *0* מותנה כהסכמת התושבים בישוב.

2. סיכום הערכה

האתרים המושכים באזור הם :

דרגה (1) - העיר קצרין - פארק קצרין העתיקה
פארק גמלא.

דרגה (2) - שמורת הבטיחה
חופי צפון מזרח הכנרת
שמורת פארק הירדן

דרגה (3) - רוג'ום אל הירי
קרענה משושים
אל מגמע - שיח סין - זויחן.
שמורת חי - בר

דרגה (4) - קומפלקס קשת
מזרעה כנף
חאן גשר בנוח יעקב
בית המבס העליון
נחל יהודיה-חניון יהודיה
ב"כ וכפר עסליה.

דרגה (5) - חאן ג'וחדר - גבעת אורחה
תל פרג'
מתחם יצחקי
מצפה גדוח

דרגה (6) - כל יתר האחרים.

ה. סיכום והמלצות

1. מסלולי סיור ותיור באזור ראה תכנית תנועה ומסלולים מס' 5.
 - א) פיתוח ואירגון מערכת תחבורה לתיירות ונופש. הקמת מרכז תחבורה בקצרין הכולל פרסום ומכירת הטיולים, ניהול והדרכה, ואחזקת רכב (מוסכים).
 - ב) שרותי רכב מיוחד עם הנעה קדמית (4x4) לטיול בדרכי שדה ובשטחים בעלי עבירות קשה באזור ומחוצה לו. (דוגמת סיורי נאות הכיכר)
 - ג) חברת טיולים ואוטובוסים לטיולים בגולן. עיצוב ייחודי של כלי הרכב והתאמתם ליעודם.
 - ד) חברה לשרותי השכרת רכב פרטי, אופנועים ואופניים.
 - ה) חוות סוסים לרכיבה בקשת, בחאן גשר בנות-יעקב ובצפון מזרח הכנרת והרחבת חווה קימת בקצרין. פיתוח תחנות רכיבה כאתרים שונים למנוחה בדרך, כולל תחנות בשרידי החאנים העתיקים באזור. מיקום התחנות לאורך מסלולי רכיבה מוגדרים ומסומנים בשטח. יוזמה להשקעות וביצוע ע"י יזמים פרטיים בהתאם לתכנית ובהכוונת תכנית רבבותיים.
2. שפור כבישים ראשיים במסלולי התיירות באזור ראה תכנית מסלולי תיירות ואתרים מס' 4.
 - א) פריצה וסלילת קטע כביש חדש להמשכיות וקשר ישיר בין ציר המפלים לכביש חוצה קצרין. תוואי הכביש כולל מעבר אפיק נחל יהודיה. אורך הקטע 3 ק"מ.
 - ב) שפור כביש יהודיה (מס' 87) מצומת קצבייה לחושניה. קטע באורך 8 ק"מ.
 - ג) שפור כביש מעלה גמלא (מס' 863) מצומת כביש סובב כנרת (מס' 92) עד צומת דליות. קטע באורך 15 ק"מ.
3. פריצת דרכים חדשות ושיפור דרכים קיימות במסלולי הטיול והתיירות באזור - ראה תכנית מסלולי תיירות ואתרים מס' 4.
 - א) פריצה ושפור קטעי דרך מקצרין לחניון יהודיה דרך לאל מג'מע ושיח סון 5 ק"מ.
 - ב) שיפור דרך קימת מכביש המפלים לרוגום אל הירי ועד גבעת אורחה 8 ק"מ
 - ג) פריצת דרך מכביש ביתהמכס לחניון קלעת קרענה בריכת המשושים 3 ק"מ.
 - ד) פריצת דרך מכביש 98 למעינות פאחם ומושב קשת 2.5 ק"מ
 - ה) פריצת דרך מכביש מעלה גמלא לאתר מזרעת כנף 3 ק"מ
 - ו) פריצת דרך מגשר הפקק לעין גילבון (בריכת הקצינים) 1.5 ק"מהעבודה כוללת פריצת דרכים חדשות ושיפור דרכים קיימות כולל ציפוי בחומר מצעים באופן שהדרכים תהינה עבירות גם בחודשי החורף לכל סוגי הרכב. ביצוע העבודות ע"י ק.ק.ל. אגף הק"פ בתאום עם תכנית "רבובתיים".

4. שרותי אכסון ולינה - ראה תכנית פיתוח שרותי נופש ותיירות מס' 3.
לפי תכנית מתאר לרמת הגולן - 1976 של צמיר ואלון ולפי תכנית לפתוח תיירות
חרמון וצפון גולן - 1982 של בונה ושוייצר, צפוי בעתיד ביקוש לכ-8000 מקומות
אכסון לתיירים ומבקרים ברמת הגולן שיחלקו בין אזורי הגולן השונים.
תכנית גולן תיכון מציעה תוספת של כ-600 חדרים במלונות ומוטלים, וכ-2800 מיטות.
בכפרי נופש, אכסניות וחניוני לילה (קמפינג). תוספת זו מוצעת לטווח של כ-15 שנים.
שלבי והיקף הביצוע מותנים ברמת ההשקעות, והביקוש לשרותי אכסון באזור.
התוספת לפי הפירוט הבא:

קצרין - מלון-מרכז לחירות ונופש	כ-200 חדר
מלון במרכז העיר	כ-100 חדר
חניון לילה (קמפינג)	כ-250 מיטות
אכסניה (הגדלת אכסניה קימת בבית ספר שדה)	כ-200 מיטות

צפון מזרח הכנרת - פתוח שרותי אכסון ולינה לפי תכנית מתאר לחופי הכנרת של
אדריכל גלעד הכוללת (בטווח של 10 שנים)

מלון ברמה של 3-4 כוכבים	כ-300 חדר
כפרי נופש	כ-1600 מיטות
מושב קשת - כפר נופש דתי	כ-150 מיטות
אכסניה (הגדלת אכסניה קימת בבית ספר שדה)	כ-150 מיטות
שמורת הבטיחה - חניון לילה (קמפינג)	כ-250 מיטות
פארק הירדן - חניון לילה (קמפינג)	כ-150 מיטות
חאן גשר בנות יעקב - מוטל	כ-150 חדר

5. יעור ונטיעות - ראה חרשים ו' נוף יעור ומרעה.
שמור וטיפוח החורש הטבעי הקיים, פתוח יער פארק משולב בשטחי מרעה (אזור
היהודיה) יעור ונטיעות היקפיות סביב העיר קצרין ובהיקף הישובים האחרים.
נטיעות מוקדיות באחרים, חניונים וצמחים.
תכנית היעור ישולבו ויתואמו עם תכניות היעור של ק.ק.ל. למרחב הגולן.

6. מתקני צבא בטחון והנצחה
מתקני בטחון שונים ואחרי הנצחה לחללי צה"ל ישולבו במערכי הטיולים באזור ובתאום
עם גורמי הצבא.
מומלץ לשלב במערכי הסיור תצפית על מטווח טנקים סמוך לכביש יהודיה, שחזור מתחם
קרב "כח צביקה" ליד קשת.
תצפית נוף בגבעת אורחה לעבר הגבול.
אתר הנצחה גורניה כולל מצפור נוף.

7. מערכת שילוט.

מערכת שילוט כוללת להכוונה וזיהוי בצמתי הדרכים, הסברה והדרכה באתרים. השילוט יהיה בעל עיצוב אחיד ויתואם עם מערכת השילוט יהיה בעל עיצוב אחיד ויתואם עם מערכת השילוט הארצית ותכנית השילוט של רשות שמורות הטבע. שלבי הביצוע בהתאם לרמת המשיכה והפיתוח כמקומות השונים. שלב א' - מומלץ פיתוח השילוט במסלולי ואתרי התיירות.

8. מאגרי מים - תצפית בעופות, ודייג.

מומלץ לשלב מאגרי המים המלאכותיים בגולן כאתרים לנופש וסיור על ידי נסיעות בהיקף המאגרים, הקמת מצפורים לתצפית בעופות מים, סיפוח דגים לדייג חכות והקמת חניונים ליד מאגרי המים בעתיד. כשלב ראשון מומלץ לפתח את מאגרי קשת ושעבניה.

9. שילוב תכנית גולן תיכון בתכניות אחרות בתחום האזור - ראה תכנית תנועה ומסלולים מס' 5.

פארק גמלא כמרכז תירות עיקרי בגולן מתוכנן בהנחייתה של ועדת ההיגוי לאתר גמלא. מרכז נופש לצפון מזרח הכנרת מתוכנן כחלק מתכנית מתאר מקומית מאושרת למרחב הכנרת וחופיה מס' 104/03/1 של אדריכל גלעד - אוקטובר 1977. תכנית גולן תיכון ממליצה לשלב את הנ"ל כחלק ממערכי הנופש, הטיול והתיירות לאזור כולו. השילוב יכלול תאום בשלבי הפתוח ומסלולי טיול ותיירות הקושרים את התכניות השונות למערכת נופש ותיירות אחת.

10. קצרין מרכז תירות ונופש עירוני.

מומלץ להרחיב ולפתח את שרותי הדרך הקיימים הכוללים תחנת דלק, מסעדות, מזנונים, חנויות, שרותי בנק ועוד. הרחבת וביסוס מערכת אכסון ולינה (ראה סעיף 4) הקמת מרכז תחבורתי (ראה סעיף 1) הרחבת שירותי מידע והדרכה כולל מרכז מבקרים ומודיעין. פיתוח מקומות בילוי, בידור וארגון אירועים למבקרים ותיירים.

11. קשת - מערך נופש וטיילות - ראה תכנית מס' 6.

פתוח מערך לנופש וטיילות לשומרי מסורת בסביבה הקרובה למושב קשת הכולל את האתרים הסמוכים לישוב: תל חושניה, מאגר קשת, שמורת מעינות פאחס, מצודת תנוריה, ושמורת עיינות קשת בתחום הישוב. המערך כולל כפר נופש דתי, בית ספר שדה קשת יהונתן עם אכסניה, מזנון, חנות,

גן בוטאני, מצפורי נוף בחל סליה ובחל חושניה. שחזור מתחם של אתר קרב "כח צביקה", חוות סוסי רכיבה, ועוד.
הפיתוח לפי יוזמת הישוב בהכוונה וסיוע של חכנית רבבותיים.

12. שמורת הבטיחה

הפיתוח בשמורת הבטיחה יכלול מרכז הדרכה, מחנה נוער, וחניון לילה (קמפינג) כבסיס למערכת סיירות וטיילות מיוחדת בשמורה. וכן מערכת שבילים ודרכים בלאגונות, נקודות תצפית בעופות מים, דייג, וחניוני יום.
אתר בית הבק מיועד לנופש יחודי ותחנת רכיבה.
הפתוח לפי חכנית פתוח לשמורת הבטיחה - רשות שמורות הטבע של גדעון שריג 1981.

13. צומת הבטיחה

צומת הבטיחה במפגש כביש טובב כנרת עם כביש יהודיה (87) מהווה נקודת מפגש בין מערכות נופש חשובות באזור - ראה חכנית פיתוח שרותי נופש ותיירות מס' 3 התכנית כוללת הקמת מרכז מבקרים, מצפור נוף, חניונים, תחנת דלק, מזנון וחנות כשרותי דרך למטיילים באזור.
הפתוח לפי חכנית פתוח לשמורת הבטיחה - רשות שמורות הטבע של גדעון שריג נובמבר 1981.

14. פארק הירדן

פיתוח האתר בהתאם לחכנית פארק הירדן של ק.ק.ל. אגף היעור, ורשות שמורות הטבע. חכנית גולן חיכוך ממליצה לשלב את האתר במערכות הנופש והטיול באזור.
החכנית מציעה דרך רכב המקשרת את מרכז הפארק עם דרך רכב מוצעת על המצוק ושילובה במסלולי הרכיבה והסיורים המיוחדים - ראה סעיף 1.

15. שמורת גילבון

הפיתוח המוצע לאתר כולל פריצת דרך גישה לאתר, הקמת כפר נופש על המצוק מעל עין גילבון (מחוץ לשמורה) בעל אופי מיוחד. הרחבת בריכת הקצינים לרחצה ולשחיה, פיתוח חניון יום ומזנון, שיקום ושחזור מחקנים שונים באתר כמו טחנת הקמח ובריכות מים. התקנת מצפור נוף, ושילוב האתר במסלולי הסיור השונים.

16. שמורת חי בר

מומלץ לעודד יוזמת רשות שמורות הטבע להקמת שמורת חי בר באזור נחל דליות-רכס בתרא.
הפעילות המיוחדת לשמורה (סיורים בחחום השמורה ברכב מיוחד, תצפיות, שבילים מודרכים ועוד) חשולב במערכות הסיורים באזור.
יש לשקול גידול האייל האדום בתחומי השמורה כענף כלכלי לאחד המושכים.

17. שמורת יער יהודיה

פיתוח חניוני יום ומצפור נוף בחחום שמורת יער יהודיה.
חניון ומצפור נוף בקלעת קרענה - בריכת המשושים.
חניון אל מגמע, חניון שיך חסין, חניון יהודיה (חות נוה איתן)
מצפורי נוף על הנחלים זויחן ויהודיה.
מצפור מפל הזויחן, המפל היבש, ומפל יהודיה.
פיתוח החניונים ומצפורי הנוף בתאום עם רשות שמורות הטבע, ולפי תכניות נוף
ונופש יער יהודיה של גדעון שריג 1977.

18. רוב'ום אל הירי

פיתוח בשלבים אשר יכלול בשלב סופי דרך גישה וחניה, ניקוי האתר וסביבתו,
שחזור קירות האבן העגולים, התקנת שבילים באתר, הקמת מגדל לחצפית, שילוט
הסבר והדרכה.
פיתוח חניון באל חרירי .

19. בית כנסת מזרעה כנף

דרך גישה לאתר - ראה סעיף 3. חפירות ושחזור בית הכנסת, חניון יום ושבילים
מודרכים בתחומי הכפר, התקנת מצפור נוף, שילוט הסבר והדרכה.

20. שחזור כפר תל פארג'

שחזור שרידים בכפר אל פארג' בדגם לישוב עתיק, כולל הסדרת דרך גישה, חניה,
ניקוי השטח, שבילים, מצפור נוף, שילוט הסבר והדרכה.

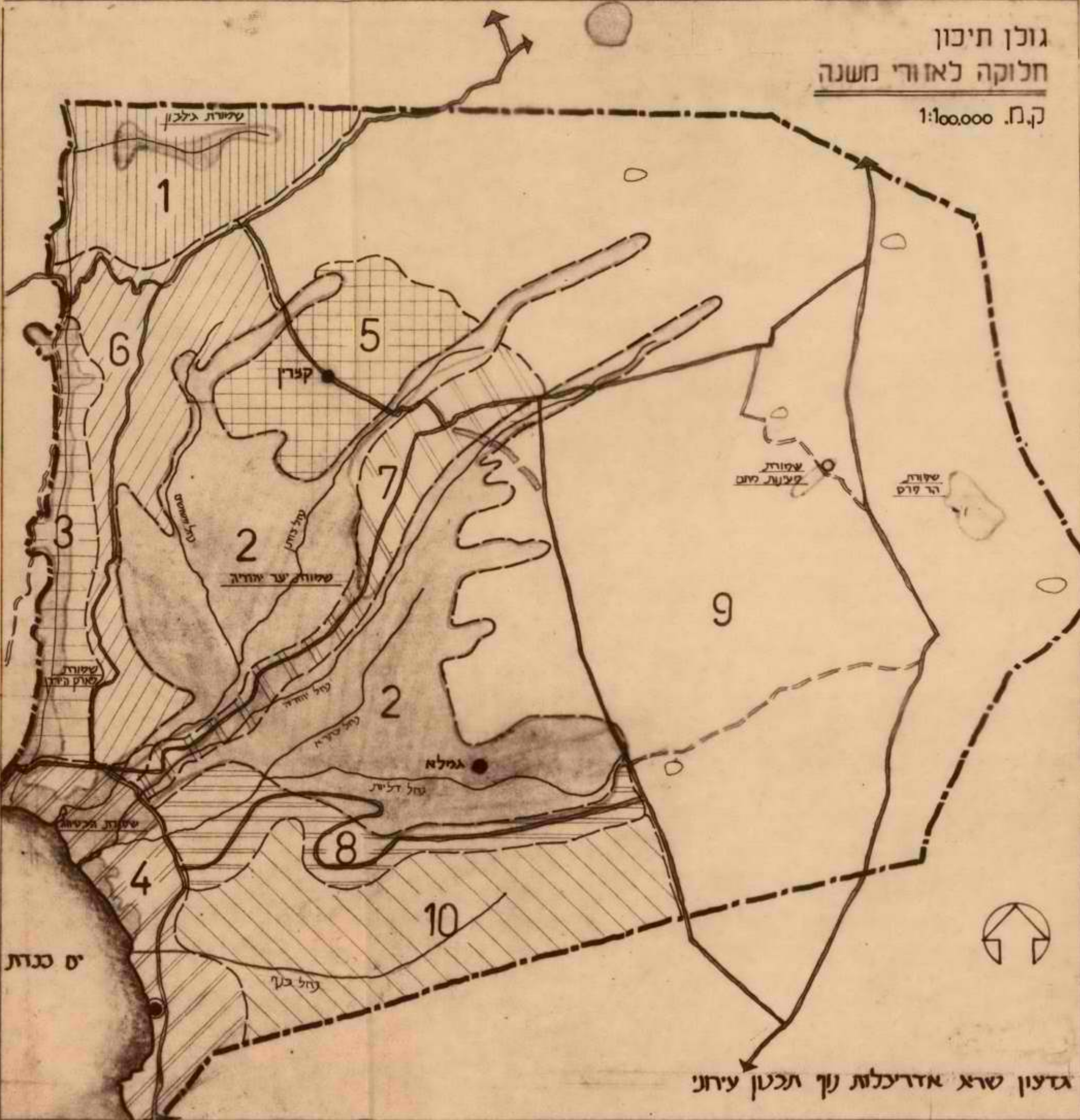
גודל האזור והיקף המערכות המוצעות בחכנית מחייבים פתוח בשלבים ותאום על ידי
הגופים המהווים את ועדת ההיגוי לחכנית "רבבותיים נוספים לגולן".
סדר העדיפויות לפיתוח יקבע לפי החכנית, ועל ידי ועדת ההיגוי לחכנית רבבותיים,
ובהתאם למשאבים הכלכליים ומקורם.

מקורות אינפורמציה עיקריים

- " תכנית פיתוח סיירות, טיילות ותיירות בגליל העליון ורמת הגולן" מיכאל בונה אדריכל מתכנן ערים
אוגוסט 1981
- " תכנית אב לתיירות ישראל" צותי משולב לתכנית אב לתיירות.
טומס מ. לייטרסדורף, יוסף גולדנברג, תה"ל מהנדסים יועצים בע"מ ספטמבר 1976
- " תכנית לפיתוח תיירות ונופש בגולן" - צוות תכנון אזורי לנוף ונופש בגולן.
רפאל לרמן, עדנה לרמן מיכאל גלעד אדריכלים פברואר 1969.
- "יער יהודיה קצרין" פרוגרמה לתכנון נוף ונופש.
גדעון שריג אדריכלות נוף תכנון עירוני אפריל 1977
- " תכנית מתאר לרמת הגולן" 1976 פרופ' יוחנן אלון דר' יגאל צמיר.
- " אזור החרמון וצפון הגולן" פרוגרמה ראשונית למתקני תיירות, מ. שויצר כלכלנים ויועצים בע"מ
אוגוסט 1982
- " החרמון וצפון הגולן תכנית פיתוח תיירות" מיכאל בונה אדריכל מתכנן ערים יולי 1982
- " הישוב היהודי ובתי הכנסת בגולן" צביקה מעוז החברה להגנת הטבע, בית ספר שדה גולן קצרין,
- " רבבותיים נוספים בגולן" ועד ישובי הגולן מועצה מקומית קצרין, מועצה אזורית גולן פברואר 1982
- " צפון מזרח הכינרת - תכנית מתאר מקומית תקנות בניה ופיתוח" הועדה האזורית לתכנון ובנייה רמת הגולן.
אדריכלית גלעד תכנון בע"מ אוקטובר 1977.

גולן תיכון
חלוקה לאזורי משנה

ק.מ. 1:100,000

מקרא:

- 1. שמורת גילבון
- 2. שמורת יער יהודה
- 3. שמורת פאזק הרדן
- 4. שמורת כפר-מזרח הנגב
- 5. אזור העיר קצרין
- 6. כביש בית החם
- 7. כביש יהודה
- 8. כביש מעלה גמלא
- 9. רמת הנגב המזרחית
- 10. נחל כנף

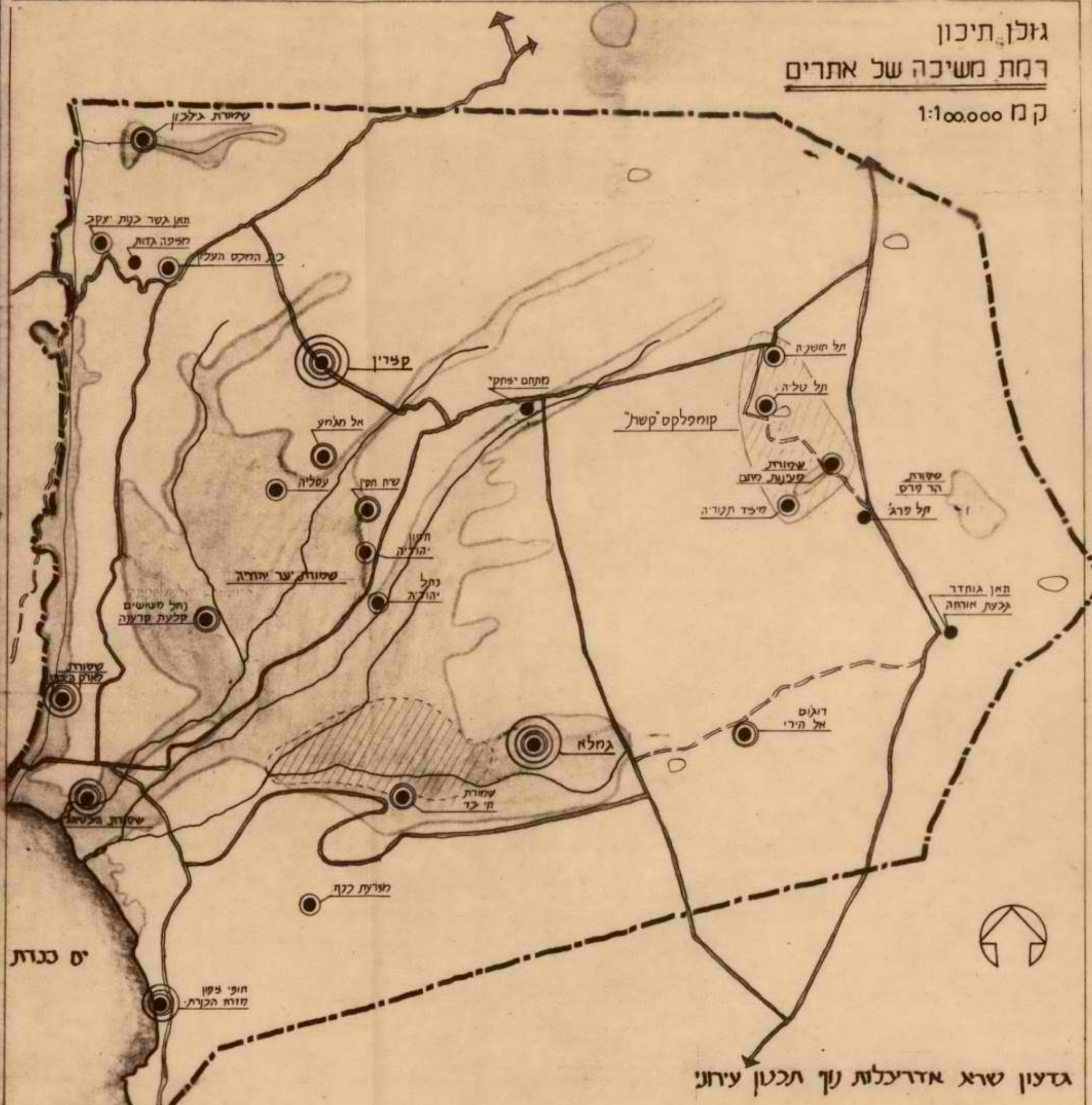
- גפול התכנית
- גבול אזור
- כביש

תושים א'

גדעון שרא אדריכלות נ"ך תכנון עירוני

גזלון תיכון
 דמת משיכה של אתרים

ק"מ 1:100,000

- 1. אתר כדוגה
- 2. אתר כדוגה
- 3. אתר כדוגה
- 4. אתר כדוגה
- 5. אתר כדוגה

ים כנרת

גדעון שרא אדריכלות נ"ך תכנון עירוני

תרשים ב

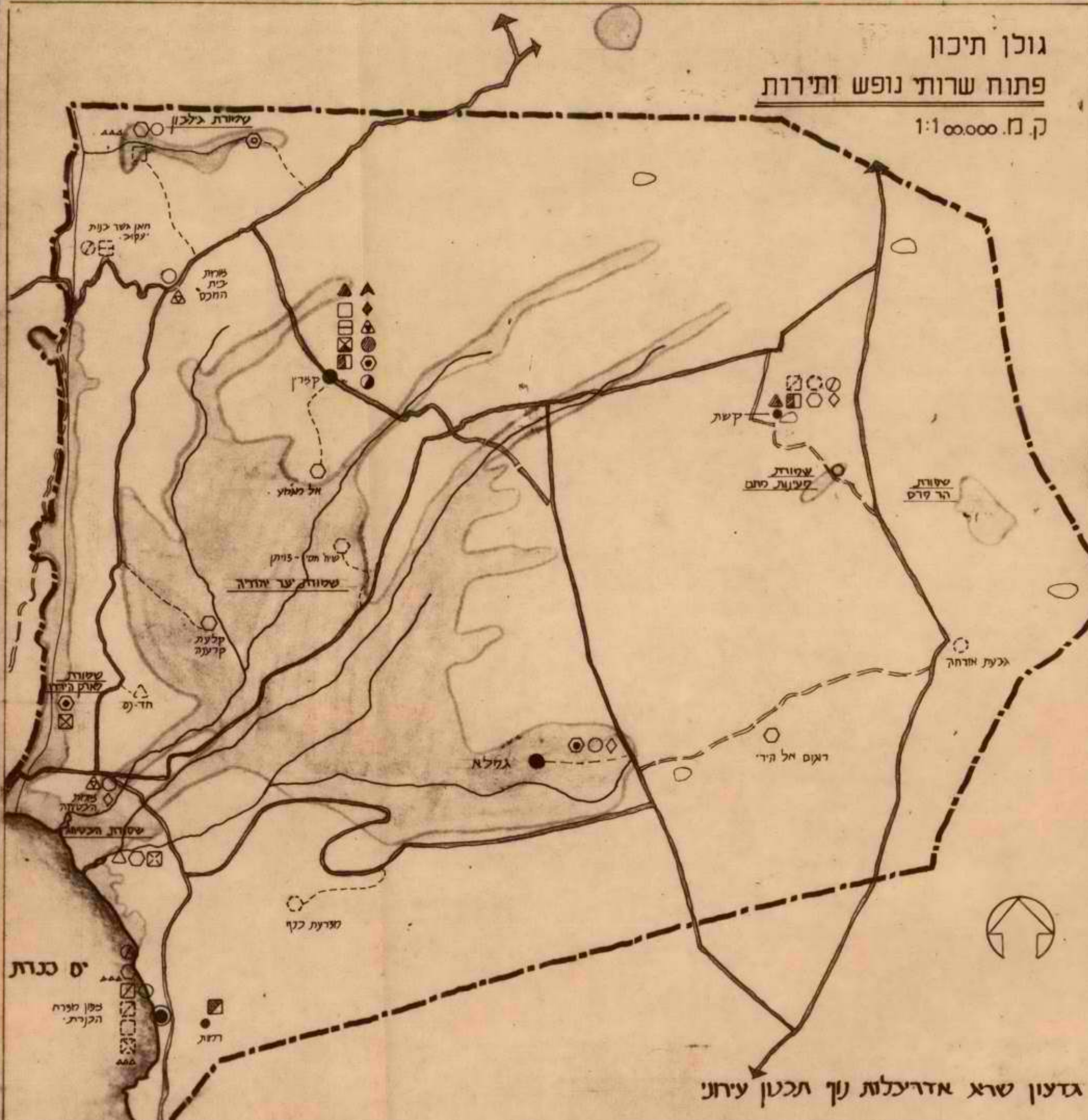
גולן תיכון

פתוח שרותי נופש ותירות

ק.מ. 1:100,000

מקרא:

מחצית	ק"מ	מחצית	מחצית	מחצית
□	□	□	□	מלון -
▢	▢	▢	▢	מוטל -
⊠	⊠	⊠	⊠	קעד נופש -
◻	◻	◻	◻	אכסניה -
⊞	⊞	⊞	⊞	קמפינג -
△	△	▲	●	מרכז תרבות
○	○	⊙	○	נקודת פעילות ג'וינט -
⊙	⊙	●	●	מסחר
△	△	▲	▲	ת. דלק
		◇	◇	מידע מרכז מבקרים
		▲	▲	מוזיאון
△△△	△△△	△	△	שרותי חוף
⊙	⊙	●	●	חנות רכבי
S	S	●	●	דרך חומצת

גדעון שרא אדריכלות נן תכנון עירחני

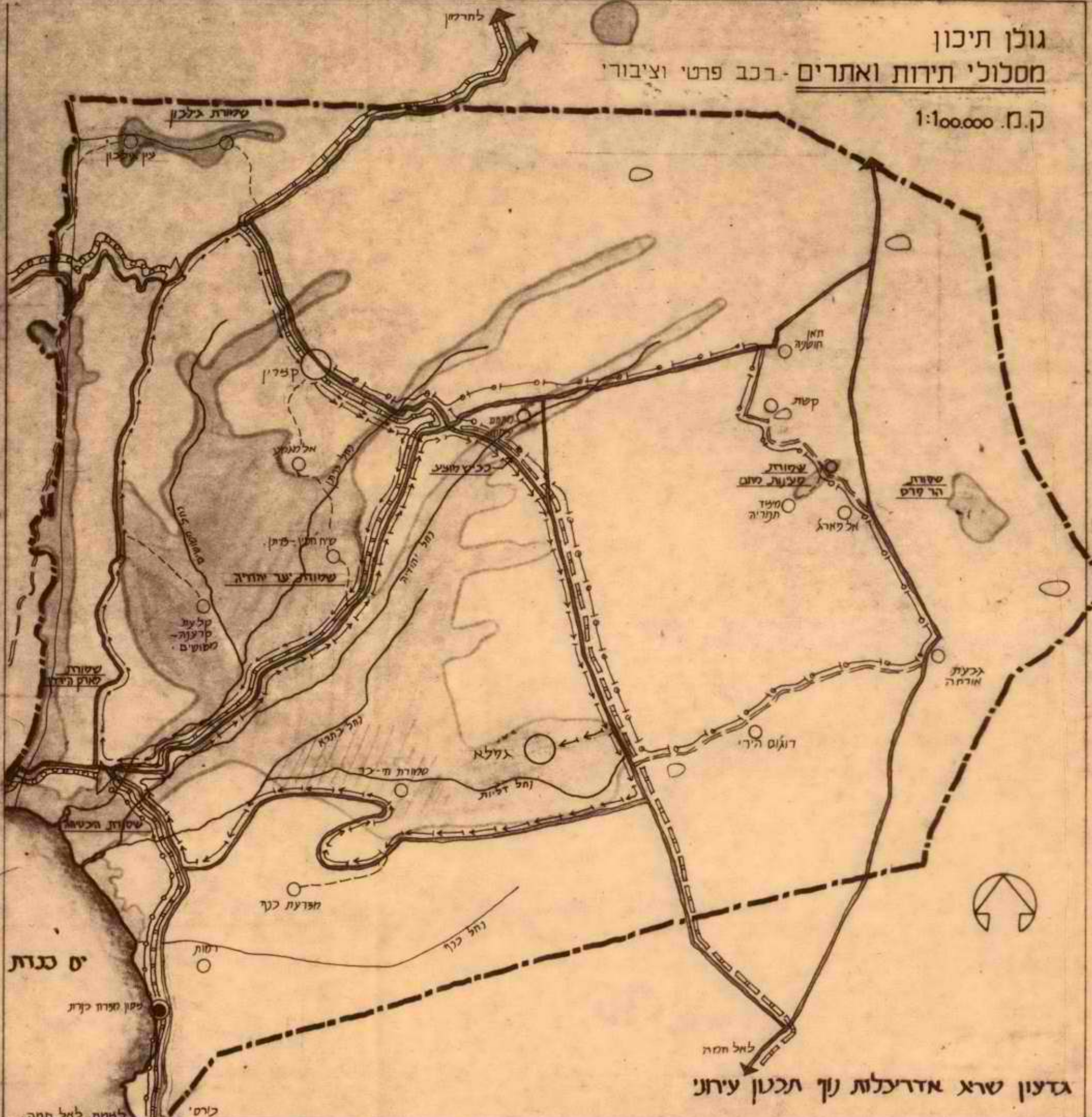
תרשים ג

גולן תיכון

מסלולי תירות ואתרים - רכב פרטי וציבורי

ק.מ. 1:100,000

מקרא :

- ← צד תירות ארצי לקולן
- מסלול תירות סובב כנרת
- מסלול תירות גולן - אל חמה, קצרין, חרמון
- מסלול תירות גולן - תנאי מוצע
- ← מסלול תירות מקומי קצרין, זיתן, נשושים, לפין חדרה כנרת
- ← מסלול תירות מקומי קצרין, גחלא, חכמת כנרת, מפ"ס כנרת
- ← מסלול תירות מקומי קצרין, קשת, דנקס - הירי, גחלא
- דרך גישה מוצעת לאתר

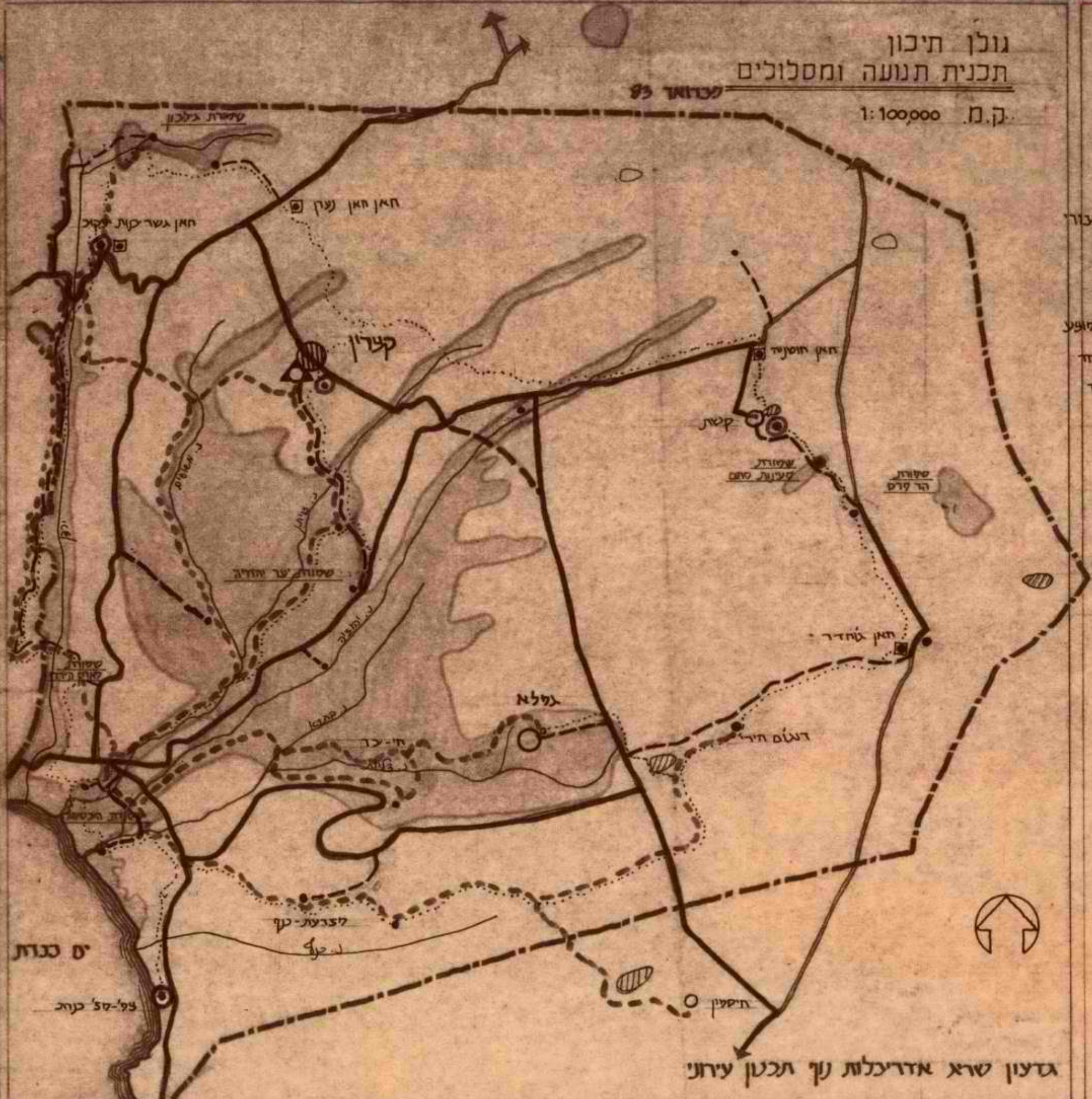
גזעון שרא אדריכלות נף תכנון עירחני

תרשים ד'

גולן תיכון
תכנית תנועה ומסלולים

מבוא 93

ק.מ. 1:100,000

מקרא

- מרכז לרכב צבאי
- כביש קיים
- - - כביש חדש
- · - · דרך רכב קיים, חדש
- מרכז רכב מיוחד
- · - · דרך רכב מיוחד
- ⊙ חוות רכיבה
- ⊠ חאן עתיק
- ⋯ שכייל רכיבה
- נחל
- ⊖ סאג
- אתר כיקוד

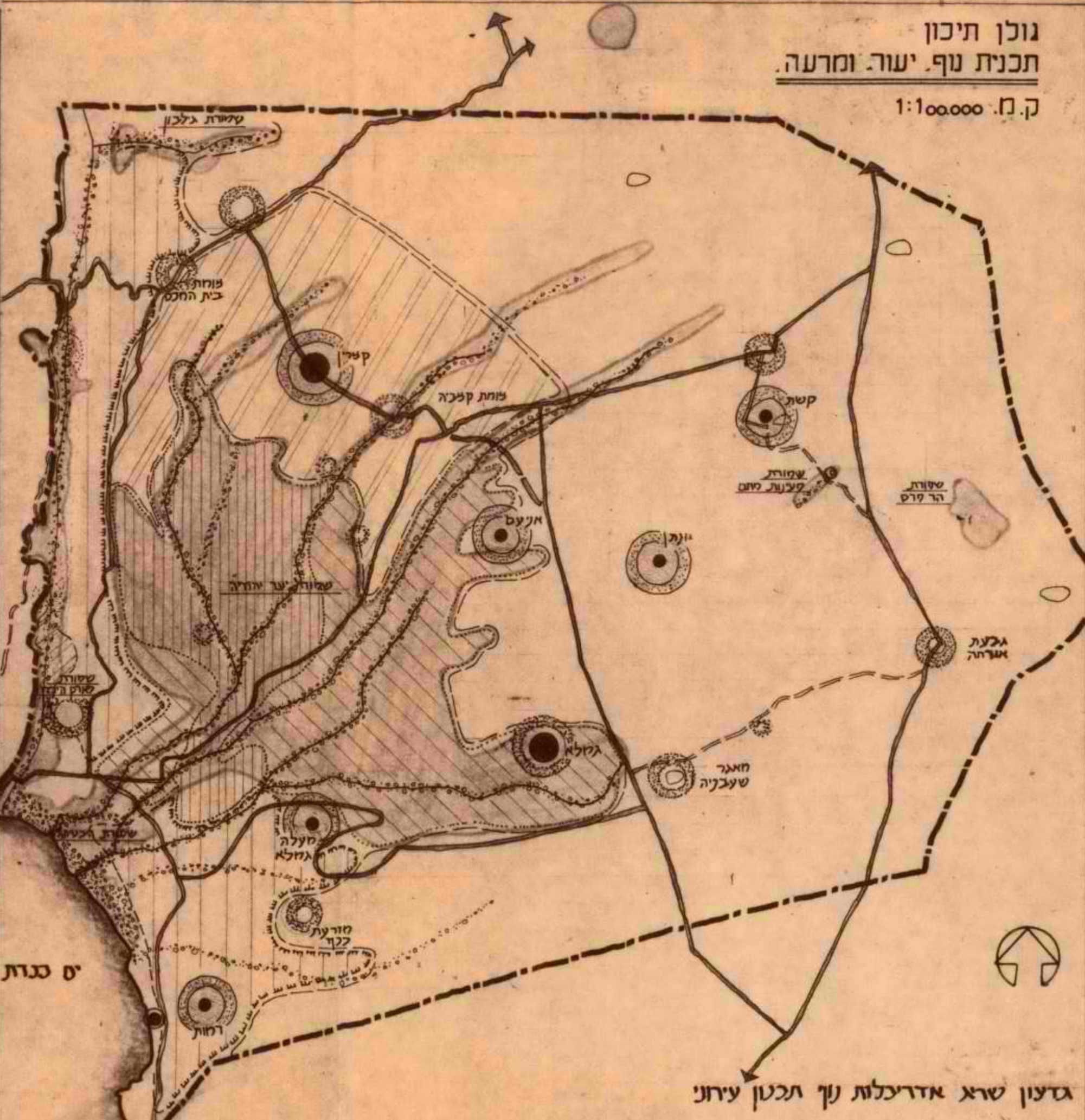

גדעון שרא אדריכלות נ"ף תכנון עירוני

תרש"ם ה

גולן תיכון
תכנית נוף יעור ומרעה.

ק.מ. 1:100,000

מקרא :

- גומחה נחלים ודוזת.
- עד אלון תבור קיים
- יער מתחדש לעטות
- לעטות יער פארק משולב במרעה
- מרדודות גולן תכון-יער (מכרת השנין)
- (נעטות בהיקף ישובים)
- (נעטות מוקדיות באיתרים חינוכים וכו')

גדעון שרא אדריכלות נוף תכנון עירוני

תרש"ם ו

ים כנרת

עמדת גולן

בית החכם

קטין

פומת קטבה

קטת

שמות מענות חום

שמות הר פרס

אנעס

ינתן

שמות יער יחיה

גלעת אצורה

גחלא

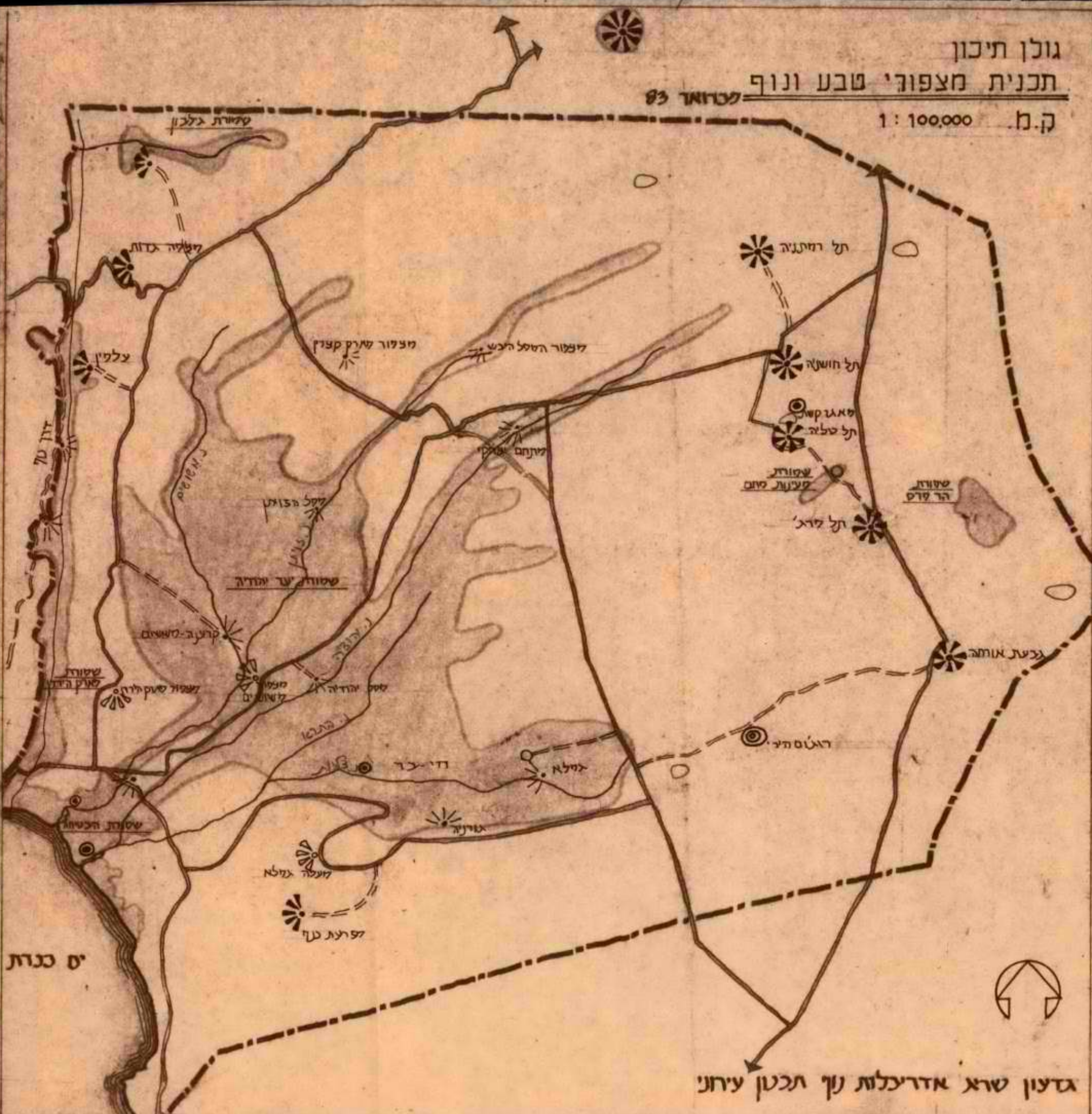
חאגר שעבניה

מעלה גחלא

מרעה כנף

רמות

גולן תיכון
 תכנית מצפוני טבע ונוף
 מרחוק 83
 ק.מ. 1:100,000

מקרא

- מצפור טף על תלים ברמת הכבלת
- מצפור טף מצוקי הטלן אל כקטת הירזן והנרת
- מצפור רכב
- מצפור פן מקוץ
- תצפית כע"ח - ועזות
- מגדל תצפית לגום אל-הירי

גדעון שרא אדריכלות נף תכטן עירחני

תרשים ז

יס כנרת

התיירות בארץ ישראל

ה ת ר כ ך :

1. הקדמה.
2. הגולן כאזור תיירות, גבולותיו וזיקותיו לכנרת ולגליל.
 - א. הגבולות הגיאוגרפים של הגולן.
 - ב. הגבולות התיירותיים של הגולן.
 - ג. הזיקות של אזור התיירות - ארץ הגולן - לכנרת ולגליל.
3. התפתחות אתרי הבקור והתשתית התיירותית בגולן.
 - א. פתוח התשתית התיירותית בשנים 1967-77.
 - ב. פתוח התשתית התיירותית בשנים 1978-83.
 - ג. אתרי התיירות בגולן.
4. התפתחות תנועת התיירות בגולן ובגליל.
 - א. תיירות החוץ בגולן.
 - ב. תיירות הפנים בגולן.
5. חלקה של התיירות בתוכנית לפתוח הגולן.
6. סכום ומסקנות.

1850

Monday

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1. ה ק ד מ ה *

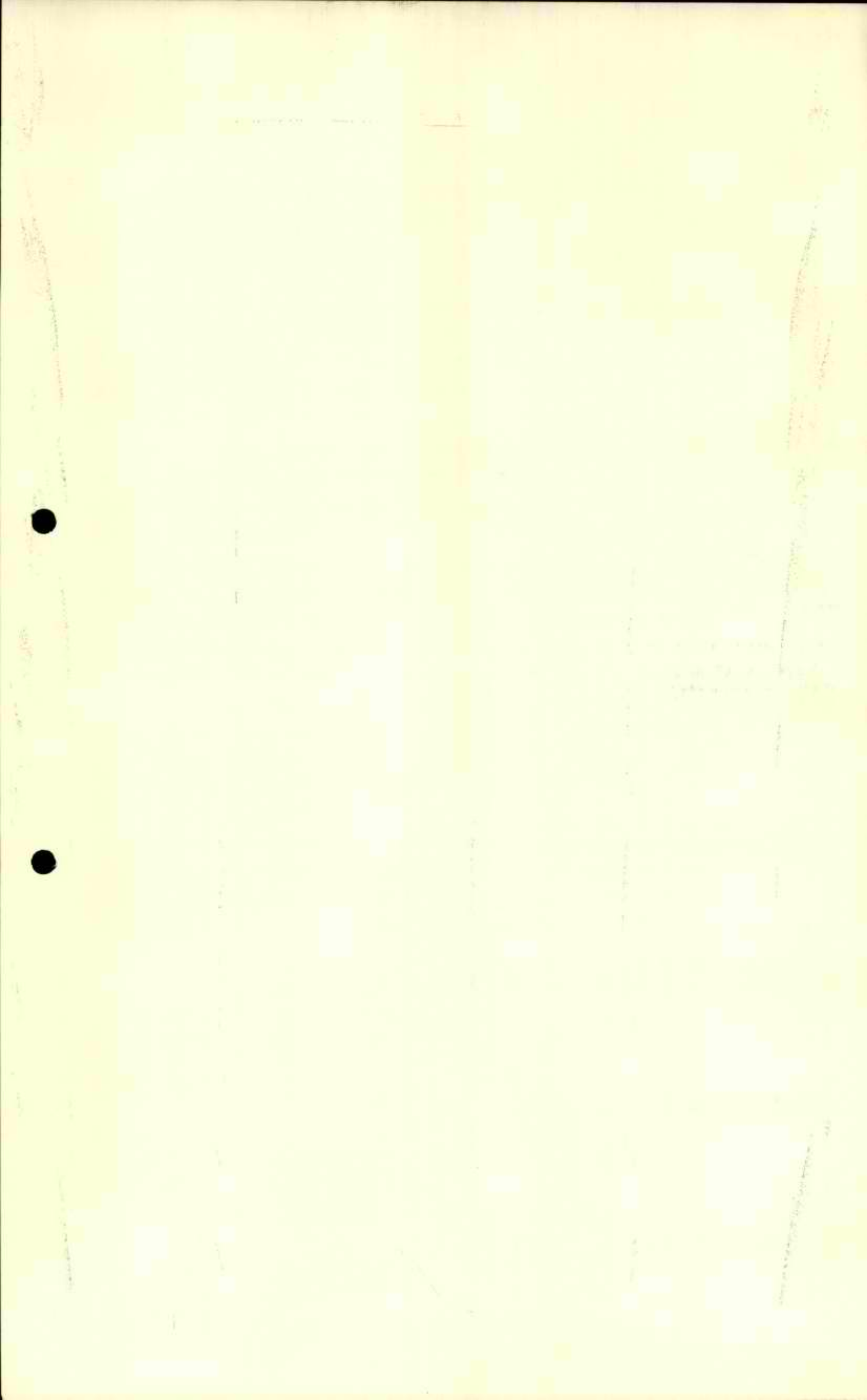
הצגת התיירות בארץ הגולן כוללת שלושה נושאים עיקריים: הגבולות והזיקות התיירותיים של הגולן והגליל, תאור ונתוח התפתחות ההיצע התיירותי בגולן ונתוח התפתחות מרכיבי הביקוש השונים לתיור באזור.

בשנים הראשונות לאחר מלחמת ששת הימים רכזו הגופים השונים מאמצים ותקציבים לפתוח התשתית האזורית והמערכת הישובית בגולן. בשנים האחרונות התמקדו מאמצי הפתוח ביצירת מקורות תעסוקה למתלישים באזור. משאביו הטבעיים של הגולן והקשיים בפתוח התעשייה והחקלאות מקנים לתיירות תפקיד מרכזי בפתוח האזור.

נתוח מכלול ההיבטים של התפתחות התיירות בארץ הגולן מאפשר הצגת תמונה מפורטת ועדכנית של התיירות באזור. תמונה המהווה בסיס למפת התיירות באזור בטווחי הפתוח השונים ועל רקע התפתחות תנועת התיירות בישראל.

ריחוקו של האזור ממרכז הארץ וממוקדי האכסון והביקור המרכזיים, פריסת צ"הל במרחבו ורגישותו הבטחונית מקשים על פתוח התיירות בגולן. עם זאת ולמרות קשיים אלה, ניתן להצביע על התפתחות מגזרי תיירות שונים בגולן במרוצת השנים האחרונות כפי שיוצג בהמשך. בשנים אלה בוצעו שלבי הפתוח הראשונים של תוכניות הפתוח השונות, במסגרתן מתמקד האזור בפתוח מערכת תיירותית אזורית שנועדה להקטין את התלות וההשענות על הגליל - בעיקר כעורף אכסוני למבקרים בגולן.

* ברצוני להודות למר עומר ערן - הממונה על התיירות במועצה האזורית גולן - על תרומתו למאמר ועל הסיוע הרב שהגיש באסוף הנתונים. כמו כן תודתי למנהלי האתרים והמתקנים התיירותיים בגולן על הנתונים שהעבירו - נתונים שסייעו לגבוש התמונה הכוללת של התיירות בארץ הגולן.

2. הגולן כאזור תיירות - גבולותיו וזיקותיו לכנרת ולגליל.

א. הגבולות הגיאוגרפיים של הגולן.

גבולותיו הגיאוגרפיים של הגולן הינם:

בצפון - עמק נחל סער (יובלו המזרחי של נחל חרמון) החוצץ בין האזור הבזלתי מדרום לאפיקו והאזור הבנוי סלעי גיר - החרמון-מצפון. נחל סער מהווה איפוא גבול ברור בין צפון הגולן לחרמון.

בדרום - קיים גבול גיאוגרפי דומה, הנוצר על ידי עמק הירמון שחתר בקווי המגע של שולי הרמה הבזלתית והאזור הגירני מדרום לאפיק (הגלעד).

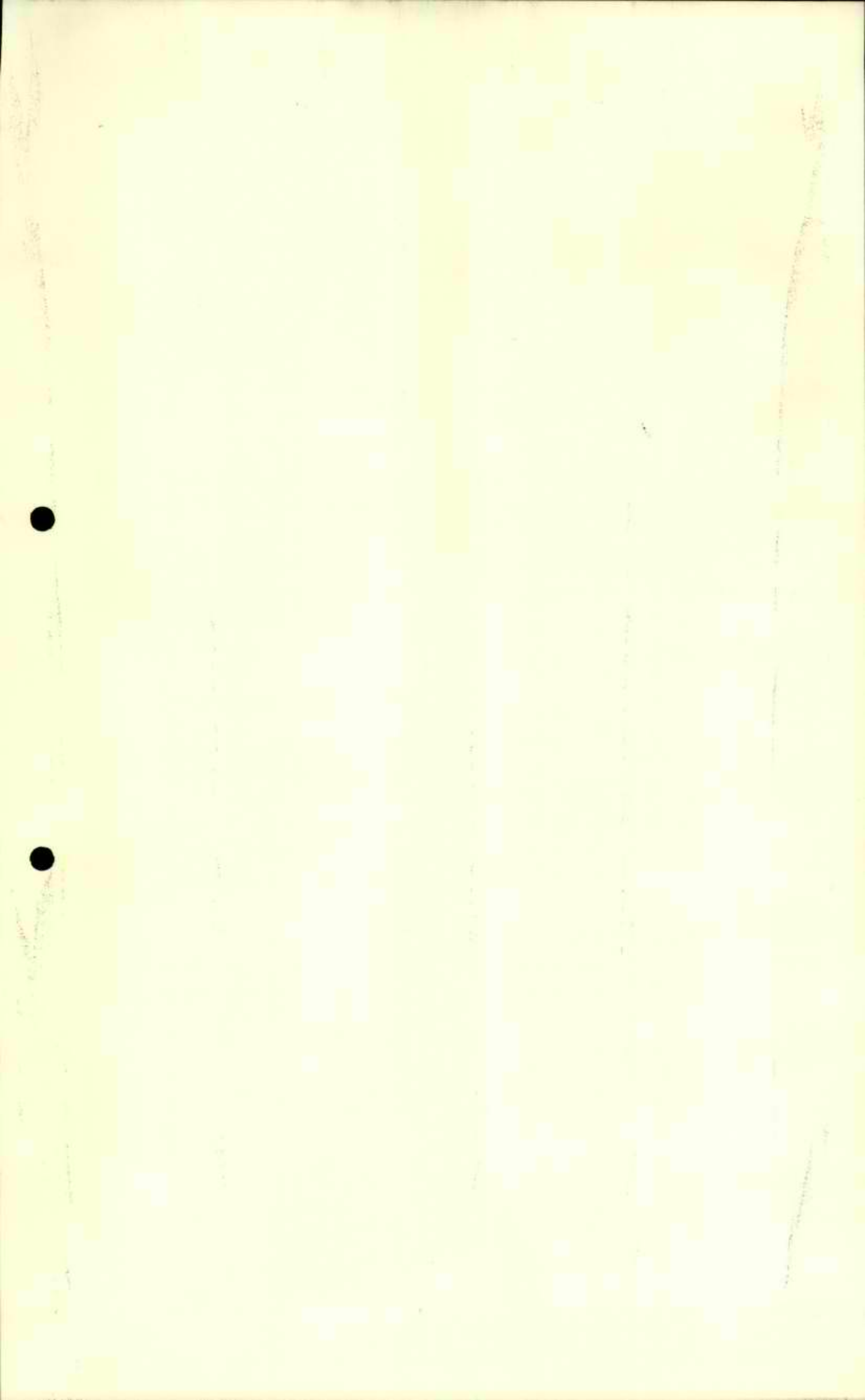
במערב - השבר הסורי - אפריקני מהווה גבול ברור בין הגולן ועמק החולה בצפון האזור, אפיק הירדן במרכזו, והחוף המזרחי של הכנרת בדרומו.

במזרח - מקובל לראות בנחל רקד כגבול הגולן. הרקד זורם מזרחית לגבול ישראל - סוריה שנקבע בהסכמי הפרדת הכוחות לאחר מלחמת 1973. גבולות אלה אינם כוללים את החרמון, המהווה חטיבה גיאוגרפית נפרדת, השונה במכלול מאפייניה מאלה של הגולן.

ב. הגבולות התיירותיים של הגולן.

גבולותיו הגיאוגרפיים של הגולן אינם חופפים את הגבולות המדיניים (במזרח), את הגבולות הטוניציפליים (במערב-בחוף המזרחי של הכנרת) ואת גבולותיו של האזור כאזור תיירות. גבולותיה של ארץ הגולן כאזור תיירות כוללים את השטח ממזרח לחוף הכנרת ואפיק הזרימה של הירדן עד למקורות נחל דן בצפון עמק החולה. בדרום, במזרח ובצפון מהווים הגבולות עם ירדן וסוריה את גבולות האזור. אזור התיירות כולל לפיכך את החרמון בצפון, את בקעת בית צידא וחופה המזרחי של הכנרת במערב הגולן ואת חמת גדר בדרומו.

ניתוקם של החרמון בצפון, צפון מזרח הכנרת במערב וחמת גדר בדרום מרוקן את הגולן כאזור תיירות מנכסיו, כפי שיוצג בהמשך. לפיכך, לכל אורך הפרק, ההתייחסות לארץ הגולן כאזור תיירות כוללת את הגולן ואת החרמון כיחידה תיירותית אחת.

ג. הזיקות של אזור התיירות - ארץ הגולן - לכנרת ולגליל.

בתחילת שנות ה-70, עם התחלת פתוח הגולן, היה האזור ריק ממתקנים תיירותיים. בשנים אלה, לפני פתוח התשתית האזורית ואתרי הבקור המרכזיים, התרכז הביקוש ברצון לבקר בארץ לא מוכרת בעלת נופים שאינם קיימים באזורים אחרים בארץ, (נופים מושלגים בחרמון, נופים בזלתיים ונופי מים). עיקר הבקוש בשנים אלה היה לסיור ובקור. נתוקו של הגולן ממרכזי האוכלוסייה בארץ וממוקדי האכסון העיקריים לתיירים (ירושלים, ת"א וערי הקייט לאורך משור החוף) והאפשרות לסיור במרחבו במסגרת יום סיור יצר דגם של סיורים ללא שהייה באזור. תנועת התיירות לאזור שלא הסתפקה בבקור קצר התנקזה לשוליו של האזור, למוקדי האכסון שהתפתחו במחצית השנייה של שנות ה-70 בעקבות הגדול בתנועת התיירות לישראל. בטווח של עד שעת נסיעה מאתרי הבקור בגולן התפתחו שני מוקדי אכסון עיקריים: מוקד העל - האורבני בטבריה ומספר בתי הארחה באזור אצבע הגליל. במקביל המשיכו לפעול האכסניות הנוצריות שספקו שרותי אכסון לצליינים במרחב סובב כנרת.

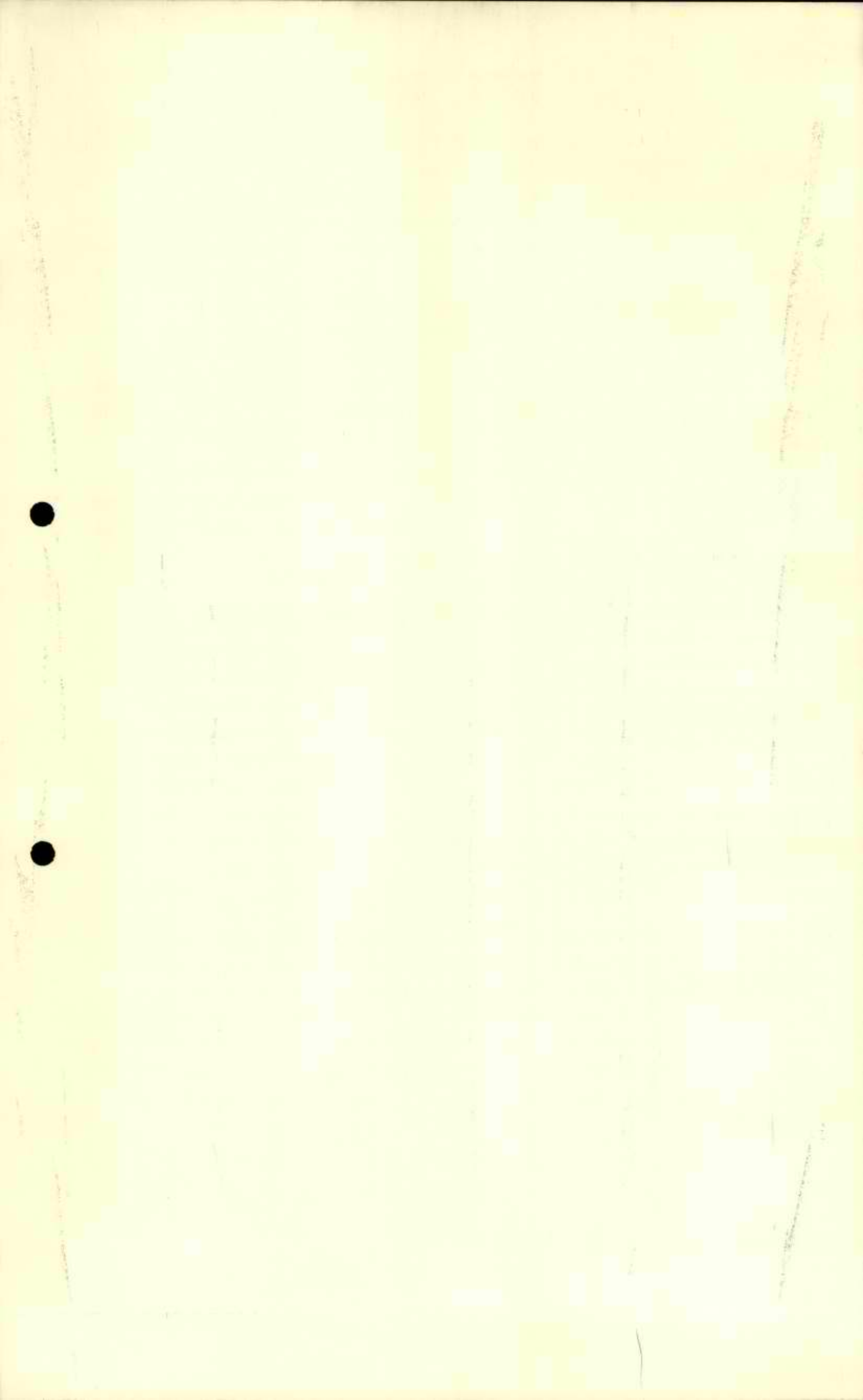
דגם התפתחות זה הביא ליצירת עורף אכסוני מגוון (המותאם ברמתו לביקושים השונים) מחוץ לארץ הגולן (בטבריה וסובב כנרת ובאצבע הגליל), כאשר הגולן המציע מגוון של אתרי בקור נשען על שרותי אכסון מחוץ לתחומו.

3. התפתחות אתרי הבקור והתשתית התיירותית בגולן.

א. פתוח התשתית התיירותית בשנים 1967-1977.

בעשור הראשון לאחר מלחמת ששת הימים (1967-1977) התרכזו מאמצי הפתוח בגולן בפתוח המערכת הישובית והתשתית האזורית. התשתית התיירותית מפותחת בדרג השני של הפתוח האזורי. תשתית תיירותית זקוקה למערכת כבישים המשפרת את נגישותם של אתרי הבקור ולמרקם ישובי האמור לספק שרותי דרך, מקומות אכסון ושרותים נוספים. לפיכך בתקופה זו ניתן להצביע על ניצני פתוח תיירותי בלבד, אשר מרביתם מתרכזים באתר הסקי בחרמון, ובנסיון הראשון ב-1969 לפתוח האתר בחמת גדר - נסיון שנכשל לאתר שמחבלים פוצצו את מבנה המרחצאות החדש שבנו הקיבוצים מבוא חמה, האוץ ותל קציר. פתוח האתר חודש בשנת 1977 כפי שיפורט בהמשך.

הפזור הגיאוגרפי של ניצני הפתוח התיירותי בגולן, בשנים הראשונות לפתוחו, משקף את קיומן של שתי מערכות נפרדות בשוליים הצפוניים והדרום נערכיים של האזור. מרכז הגולן בתקופה זו, לפני הקמת עיר הגולן-קצירין וישובים נוספים, ובשל מעוטם של אתרי משיכה אינו משמש כחולייה מרכזית המחברת בין שתי המערכות המתפתחות בשוליו: הראשונה - בצפון והכוללת את האתרים חורשת טל ושמורת הדן בגבול האזור, בנייס, קלעת נמרוד, ברכת רם והאטרקציה המרכזית - אתר הסקי בחרמון. והשנייה - בדרומו ומערבו לאורך חופי צפון מזרח הכנרת, אתרי הטבע ונופי המים בשמורת יהודיה ואתרי השהייה והבקור במרחב סובב כנרת.

ניתן אומנם להתייחס לשמורת היהודיה כאל חלק ממרכז הגולן, אם כי ברור שאתרי הנרף והמים פרוסים בחלק המערבי ובזיקה לבקעת הבטיחה והכנרת. הפזור הגיאוגרפי של אתרי המשיכה לתיירות ונופש בגולן - בשוליו של האזור - וכח המשיכה הנמוך יחסית של מרכז הגולן מכתיבים שתי מגמות התפתחות עיקריות: הראשונה - רחוקו של האזור ממרכז הארץ והמרחביים הפנימיים במרחבו, המחייבים סיור בין השוליים הדרומיים, המערביים והצפוניים בהם מרוכזים אתרי השהייה והבקור, מחייבים למעשה שהייה של לילה אחד באזור או בסמוך לו. השנייה - התפתחות המערכות בשוליים הקטינו את חשיבותו של ציר האורך וחקקו את צירי הרוחב. התפתחו במקביל המבואה הדרומית-מערבית לגולן מאזור הכנרת והמבואה הצפונית מאזור צפון החולה לאורך ציר קריית - שמונה - מסעדה. באזורי המוצא לשתי המבואות התפתח המערך האכסוני ששרת את הנופשים והמבקרים הן בסובב כנרת ובגליל העליון והן בגולן.

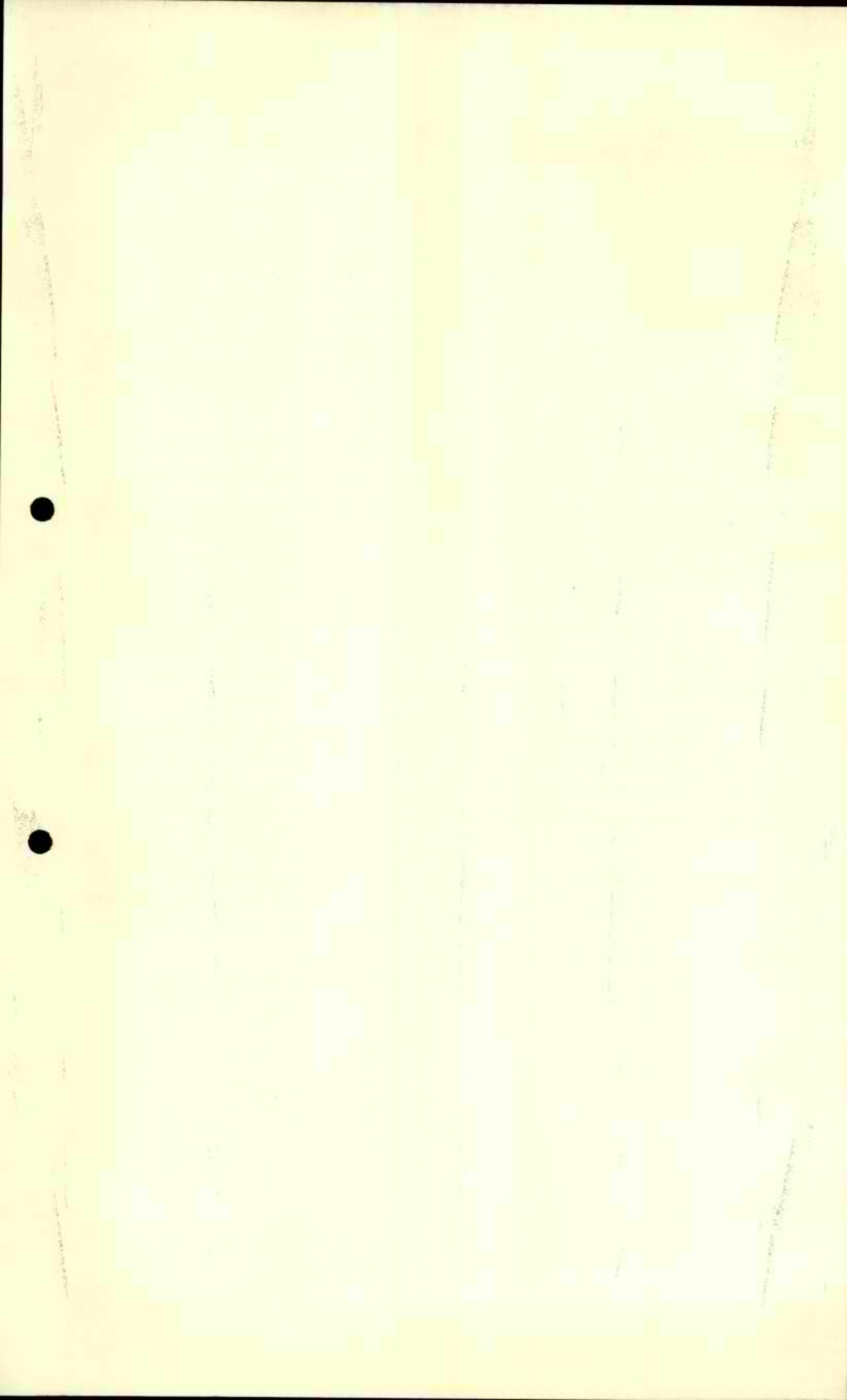
ב. פתוח התשתית התיירותית בשנים 1978-1983.

על רקע ניצני הפתוח התיירותי הבודדים בעשור הראשון לפתוח הגולן, החל משנת 1977 ניתן להצביע על פתוח מספר אתרים ומתקנים תיירותיים באזור. פתוח התשתית האזורית, בעיקר בתחום שפור מערכת הכבישים ודרכי הגישה, ועיבוי המערך הישובי מאפשרים התחלת פתוחם של מתקנים ושרותים לתיירות העוברת והשוהה באזור.

בתקופה זו נמשך הפתוח של אתר החרמון, נבנים רכבלים נוספים ומסופים המספקים שרותים שונים לגולשים ולמבקרים. בשנת 1977 מתחיל, בפעם השנייה, פתוח אתר חמת גדר על ידי שלושה קבוצים (מבוא חמה, אפיק וכפר חרוב).

בעיר הגולן - קצ ריץ - מתחיל האכלוס בשנת 1977. (בבניית העיר הוחל ב-1973). קצב האכלוס של העיר החדשה בגולן איטי. כיוסמונה אוכלוסית קצ ריץ כ-2000 נפש. קצב האכלוס האיטי מונע בשנים אלה פתוח פונקציות עירוניות בעלות סף כניסה גבוה. לפיכך קצ ריץ אינה יכולה לתפקד בשנים הקרובות כעורף עירוני לאזור התיירות גולן.

בשנת 1977 מקימה אגודת חיספית אכסנית נוער בדרום מזרח הגולן, והחברה להגנת הטבע מפעילה את בית ספר שדה "גולן", הכולל אכסניה, בשולי העיר קצ ריץ. שלוש שנים לאחר מכן מכירה החברה להגנת הטבע בבית הספר שדה "קשת יהונתן" כבית ספר שדה של החברה. בית ספר שדה קשת יהונתן נבנה בשנת 1974 במושב השיתופי קשת הממוקם ממזרח לקצ ריץ. בקיץ 1981 נפתח כפר הנופש ברמות ונחנך מוזיאון עתיקות הגולן בקצ ריץ בו מרוכזים מימצאי החפירות באתרי הגולן.

בשנה זו מתחילה לפעול המינהלת לפתוח צפון מזרח הכנרת ובשנת 1982 מוקמת מינהלת פתוח נוספת לפתוח גמלא - אתר הבקור המרכזי בגולן. מינהלות הפתוח הינן צוותי היגוי, מעקב ופתוח בהן משתתפים נציגי הגופים המפתחים תשתית תיירותית בישראל ונציגי האזור: המועצה האזורית גולן, רשות שמורות הטבע, החברה הממשלתית לתיירות, הקרן הקיימת לישראל והסוכנות היהודית - המחלקה להתיישבות. בצוות צפון מזרח הכנרת שותפים מינהלת הכנרת ומינהל מקרקעי ישראל ובצוות גמלא שותף אגף העתיקות.

בשנים אלה מפתחים הגופים שצויינו וגופים נוספים אתרי ביקור ושהייה נוספים (פארק הירדן, פארק קצריץ בצמוד לבית הכנסת של קצריץ העתיקה ועוד).

בין השנים 1983 - 1978 ניתן להצביע על גל הפתוח הראשון של התשתית התיירותית בגולן במקביל לגל הפתוח השני של התשתית האזורית והמערכת הישובית באזור. בגולן מוקמים בשנים אלה בתי ספר שדה ואכסניות לשרות תיירות הפנים העממית ומוקמות מינהלות לפתוח הפוטנציאל העיקרי של האזור - האמור למשוך את תיירות החוץ והפנים.

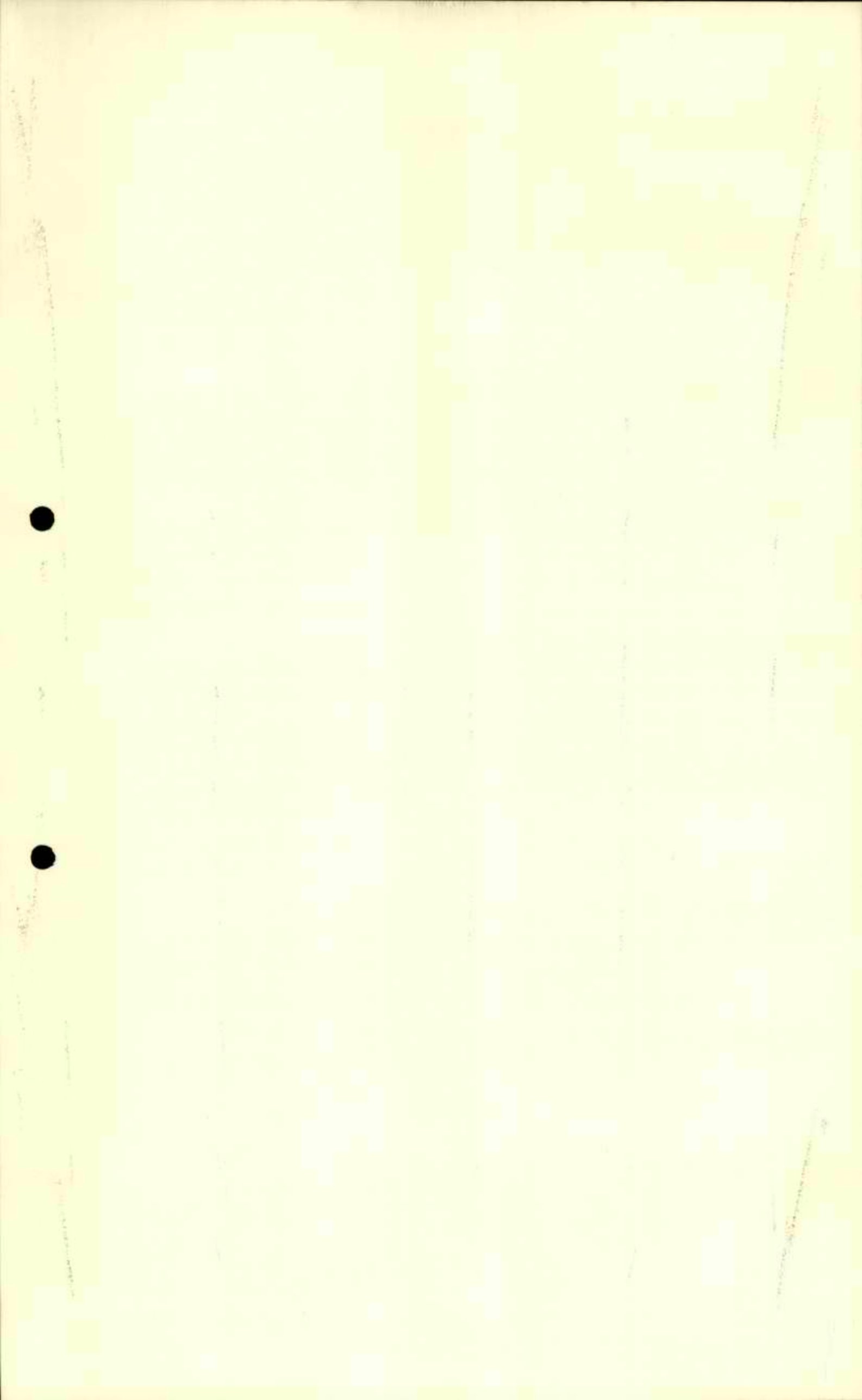
האדריכלים עדנה ורפי לרמן ומיכה גלעד רכזו בשנת 1970¹ תוכנית אזורית לפתוח תיירות ונופש בגולן. חברת "סקר" ריכזה את הסקירות והניתוחים הכלכליים בתוכנית. סכום המלצות חברת "סקר"² מצביע על הקמת מספר מתקנים תיירותיים בגולן בהתבסס על תחזית בקוש לטווח של חומש³ בצפון הגולן מומלץ על הקמת רכבל על מורדות החרמון. אכסניית נוער לכ- 175 מיטות ומלון סוג ב' (כפר נופש / בית הארחה) צמוד לרכבל. בדרום רמת הגולן מומלץ על פתוח חוף רחצה מוסדר, חניון, אכסניית נוער לכ- 175 מיטות, מועדון לספורט ימי ומסעדה. התוכנית מבטלת אפשרות הקמת מלון סוג א' באזור הגולן.

השוואת המלצות הפתוח של תוכנית זו לפתוח בפועל מלמדת שלמעט את הקמת הרכבל על מורדות החרמון ובניית כפר הנופש בנה-אטי"ב בשנת 1975, הרי שבטווח החומש (1975 - 1970) לא פותחו הפרוייקטים הנוספים שהומלצו. לעומת זאת בחומש השני (1980 - 1975) הוקמו שלוש אכסניות (חיספין, בית ספר שדה"גולן; בית ספר שדה "קשת יהונתן") במרכז ובדרום הגולן. פתוח החוף המוסדר, המועדון לספורט ימי ומתקנים נוספים בחוף צפון מזרח הכנרת מתחיל למעלה מ- 10 שנים לאחר הכנת התוכנית, אם כי בהיקפים גדולים בהרבה.

1. לרמן, ע. לרמן, ר. וגלעד, מ. תוכנית לפתוח תיירות ונופש בגולן (חלק 2), תל אביב, 1970, עמודים 233.

2. סקר, יועצים למערכות ניהול וייצור בע"מ, בחינת אלטרנטיבות לפתוח אתרי תיירות בצפון רמת הגולן ובדרומה. תל אביב, 1969.

3. דאה הנקור בהפירה מס' 1, ט"ס, ט"א 201.

ג. אתרי התיירות בגולן.

ניתן לסווג את אתרי התיירות בגולן לפי מספר גישות. גישה מקובלת לסווג אתרים הינה הגישה שנבטחה בתוכנית האב לתיירות בישראל.⁴⁾ בתוכנית האב הארצית סווגו האתרים על פי מספר קריטריונים ששקלולם דורג לחמש רמות של רמת משיכה קיימת ופוטנציאלית. גישה נוספת לסווג האתרים מבוססת על פלחי הבקוש השונים שאמור האתר לשרת - אתרי נופש לסוגיהם, אתרי בקור לסוגיהם, אתרי אכסון ואתרים המשלבים היצע למספר ביקושים.

בגולן מספר עשרות אתרים בעלי רמות משיכה שונות. מרביתם בעלי חשיבות ברמה המקומית והאזורית בלבד ואינם נכללים כמובן במפת אתרי התיירות הארצית. לחלק מהם פוטנציאל ברמות שונות שטרם פותח. ראה מפה מס' 1- מפת אתרי התיירות בגולן הכוללת את האתרים והמתקנים העיקריים באזור.

בשנת 1981 יזמו הגופים המשתתפים במינהלות הפתוח בגולן הכנת תוכנית לסיירות טיילות ותיירות בגליל העליון ובגולן.⁵⁾ בגבולות התוכנית נכללו הגולן ללא טבריה וחופי מערב ודרום הכנרת, והגליל העליון ללא שטחי מועצה אזורית מרום הגליל - גוש הר מירון. בתחומי התכנון מצביעה התוכנית על ארבעת המוקדים התיירותיים העיקריים באזור: החרמון, גמלא, חמת גדר וצפת. כמו כן מסווגת תוכנית זו את מכלול אתרי התיירות באזור לפי רמת המשיכה הקיימת והפוטנציאלית. יצויין שלמרות הכללת חופי צפון מזרח הכנרת בתחומי התוכנית, לא נכלל אזור צפון ומזרח הכנרת בין המוקדים העיקריים באזור.

סקירת אתרי התיירות בגולן תכלול את האתרים העיקריים באזור.

(1) החרמון

בשנת 1971/2 הופעל לראשונה רכבל באתר. החברה הממשלתית לתיירות ומתיישבי נווה אטי"ב הכשירו מסלולי גלישה באתר ומבנה שרותים. חברת הר חרמון השלימה בעונת 1974/5 את בניית הרכבל השני באתר ובשנת 1975 נפתח כפר הנופש בנווה אטי"ב שנועד לאחסון

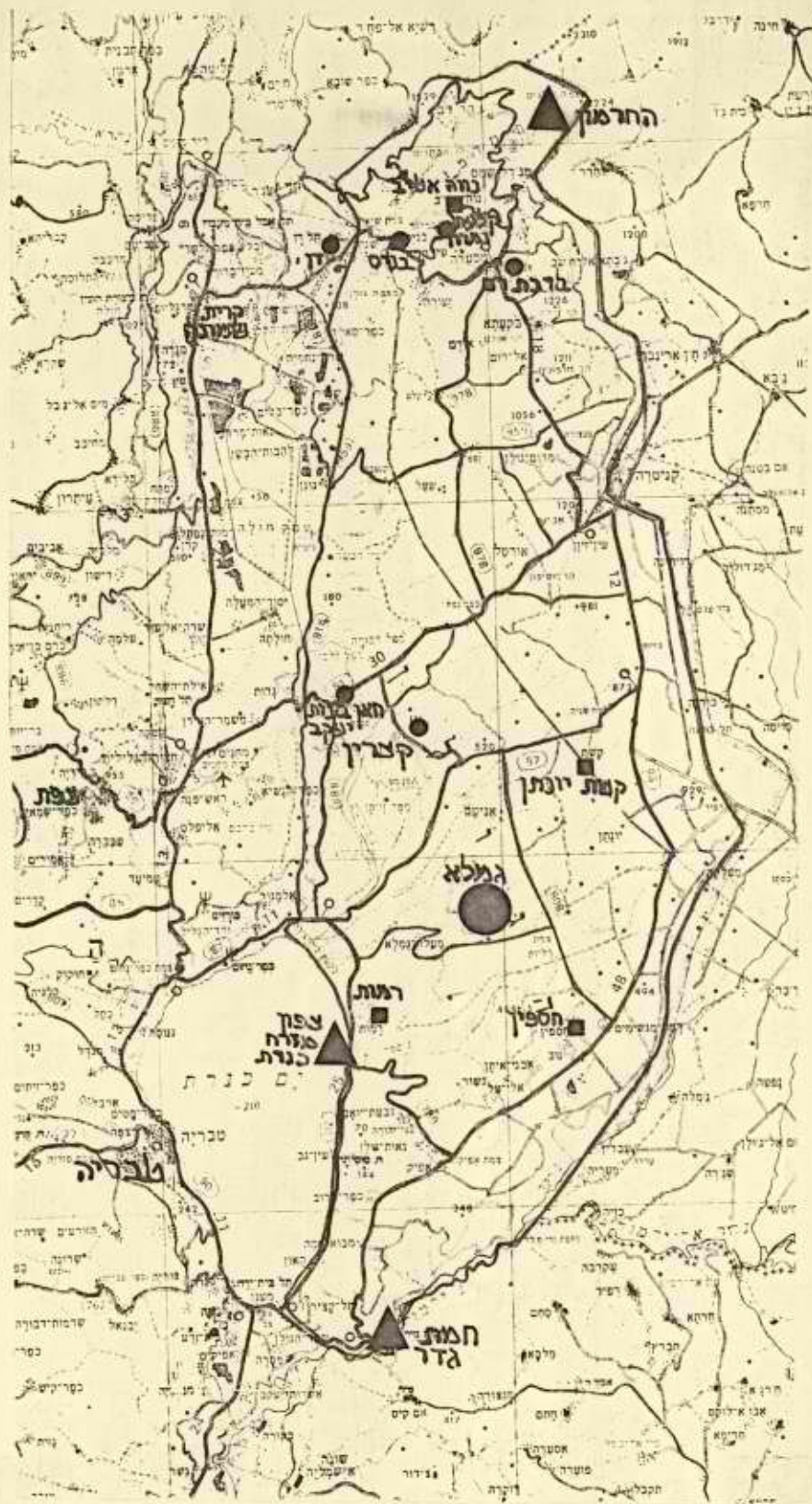
4. משרד התיירות, תוכנית אב לתיירות - ישראל, דו"ח מסכם, תל אביב,

1976, פרק 5, עמ' 21-26.

5. בונה, מ. תוכנית פתוח סיירות, טיילות ותיירות בגליל העליון ורמת הגולן,

1981, 139 עמודים.

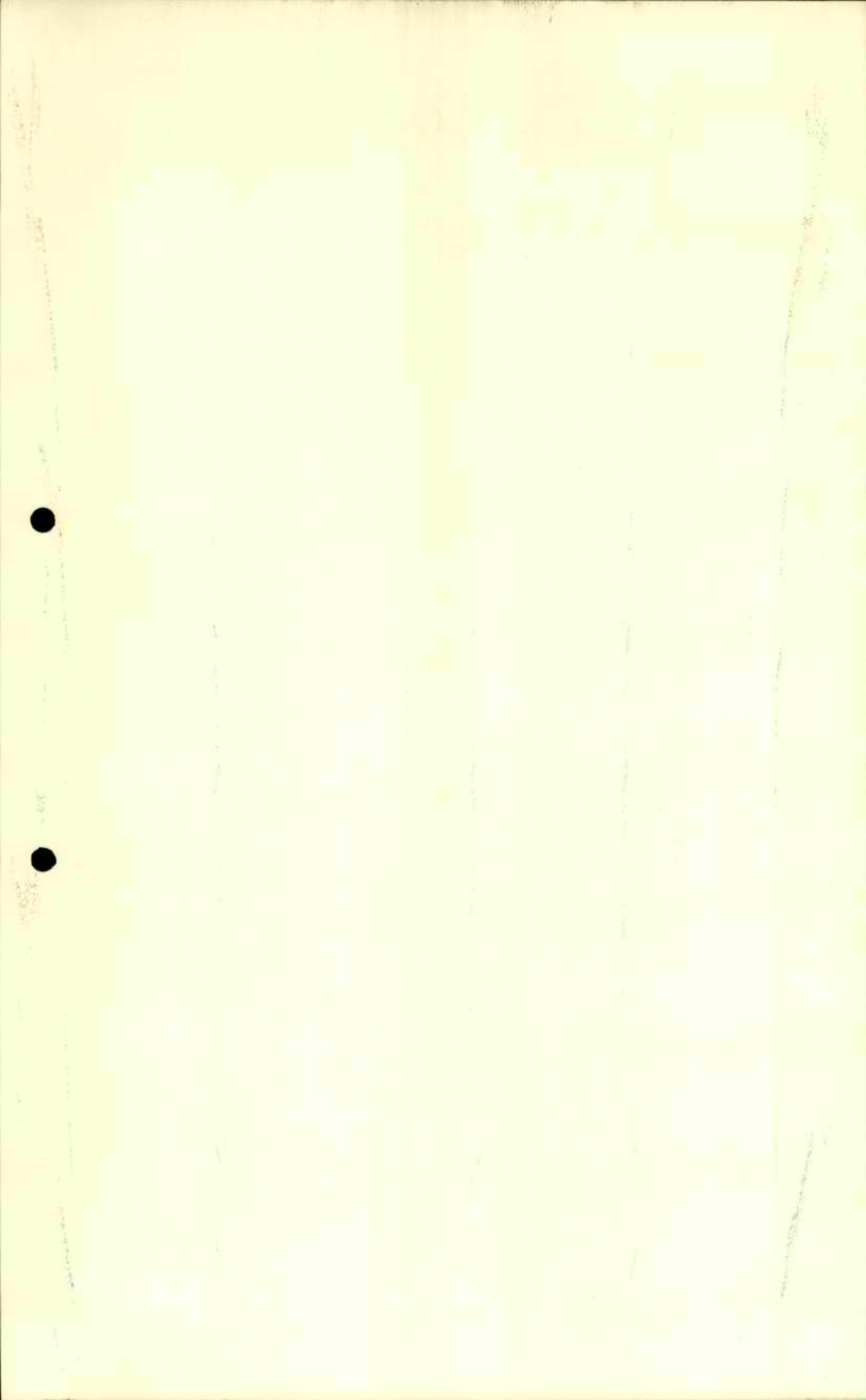

מקרא:

גבול אזור תיירות גולן ~
 כביש ראשי ~
 כביש משני ~

אתר ביקור ראשי ●
 אתר שהייה ראשי ▲
 מתקן איחסון ■
 אתר ביקור משני ●

קנה"ג : 1:400,000

את הגולשים באתר. עד לשנת 1979 הושלמו מגרשי החנייה ובניית שרותים במבנה השרותים המרכזי באתר. בשנת 1979 נכנסו מפעלי רמת הגולן - חברת הפתוח של המועצה האיזורית גולן-לשותפות באתר ומתקניו. פתוח האתר קיבל תנופה מחודשת; מבנה השרותים בטרמינל התחתון הושלם, נבנה מבנה שרותים בטרמינל העליון. נבנו 3 מסעדות באתר, שתיים מהן בטרמינל העליון והוקם רכבל שלישי. הרכבל החדש נבנה להובלת מבקרים בלבד ושני הרכבלים הישנים מובילים גולשים לראש מסלולי הגלישה שהארוך ביניהם מתפתל לאורך 2.5 ק"מ. ההשקעות בפתוח החרמון עד היום מסתכמות בכ-450 מיליון שקלים במחירי אפריל 1983. האתר מופעל בין שלשה לארבעה חודשים כאשר בעונה בין 50 ל-75 ימים בהם ניתן לגלוש. המחצית השנייה של פברואר והמחצית הראשונה של מרץ מהוות את שיא העונה באתר. בתקופה זו מבקרים באתר בימי החול כ-8000 מבקרים ובשבתות כ-14,000 מבקרים.

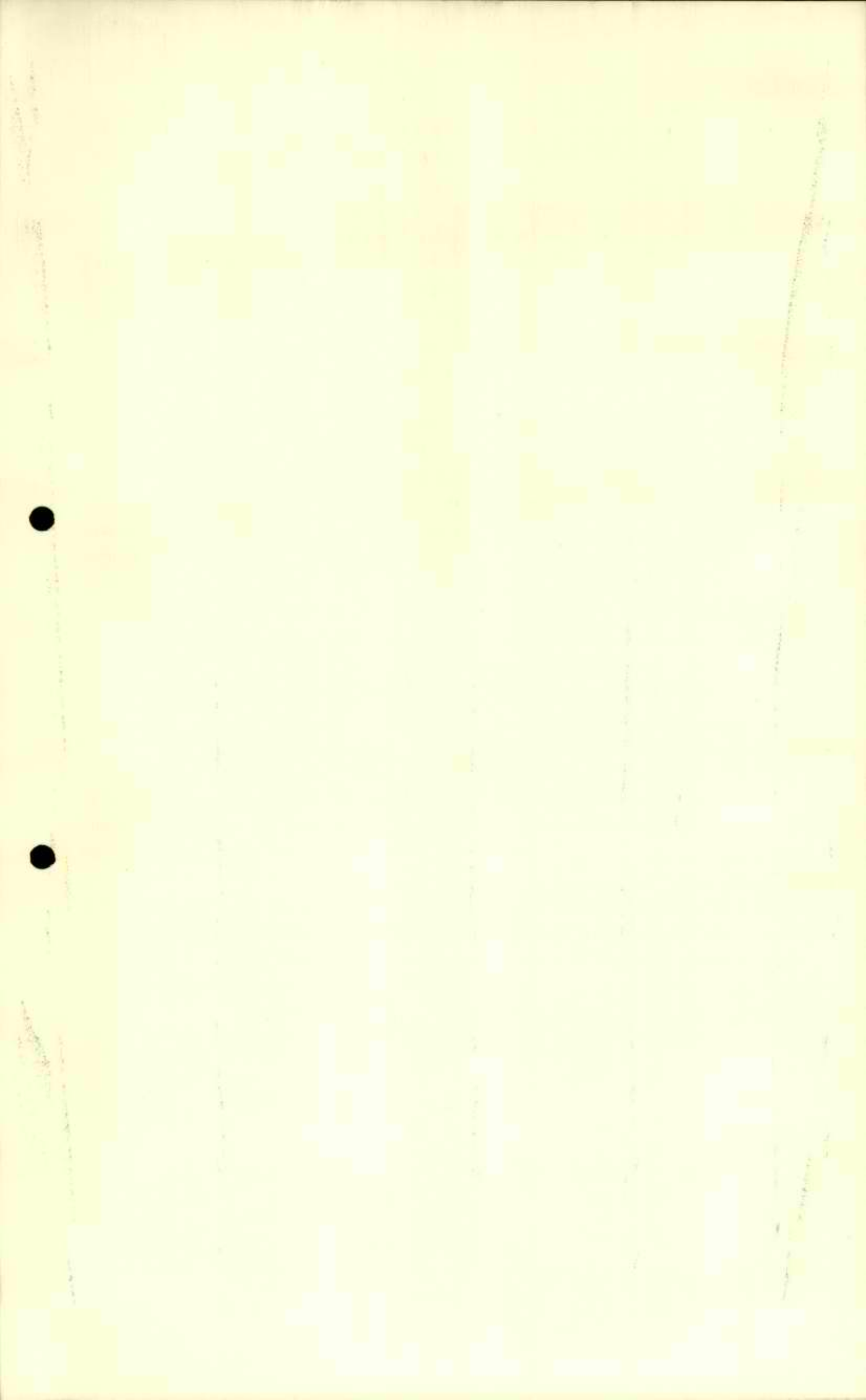
היקף הבקורים בחרמון נע בשנים האחרונות בין 120,000 ל-200,000^{כשנה} (ראה טבלה מס' 6). היקף המבקרים משתנה לפי אורך העונה, מספר ימי ההפעלה של האתר וגובה השלג. בעונת 1982/3 שהייתה עונה טובה הגיע האתר כמעט למיצוי הקבולת המכסימלית העונתית. השפורים בתשתית לגלישה (המסלולים, ציוד בתי ספר לסקי, הפרדה בין רכבלי הגולשים והמבקרים) בשנתיים האחרונות, הביאו לגדול של כ-50 אחוז במספר הגולשים הפעילים באתר לעומת השנים הקודמות.

תקופת ההפעלה הקצרה של האתר מול ההשקעות הכבדות בפתוח התשתיות - בעיקר הרכבלים-מחיבת יצירת גורמי משיכה לאתר בקייץ. כיום נבדקות תוכניות שונות להפעלה קייצית של האתר ביניהן תוכנית ליצירת מסלולי גלישה קייצים, הקמת רכבל "גונדולות" מהק"מ ה-6 לטרמינל העליון, אגירת מי הפשרת השלגים ליצירת מערכת גופי מים לקייט ונופש.

(2) חמת גדר

חמת גדר הינו אתר הביקור הצומח בקצב המהיר ביותר בשנים האחרונות בישראל. באתר שלוב של פוטנציאל לתיירות מרפא ונופש, אטרקציה ארכיאולוגית בקנה מידה עולמי, וחוות תנינים המושכת עשרות אלפי ביקורים לאתר.

שרידי המרחצאות הרומיים שפעלו מהמאה ה-3 עד המאה ה-9 במשך 600 שנה נחשפו בשנים האחרונות. מכלול המרחצאות הרומיים המשתרע על שטח של 5 דונם עשיר ביותר בממצא הארכיטקטוני ומהווה את המרחץ העתיק המפואר ביותר שנחשף עד היום בעולם. כמו כן נחשפו באתר בית הכנסת עתיק ואמפיתאטרון שהכיל 2,000 מקומות.

בחמת גדר 5 מעיינות מינרליים: עין מקלה- המעיין בעל טמפרטורת המים הגבוהה ביותר-52 מעלות צלסיוס, מעיין א-ריח - 37 מעלות, עין בלזם-42 מעלות, עין בולוס ועין סח'נה - 28 מעלות. הרדיואקטיביות של מי המעינות שמקורה באיזוטופים רדיוס ורדון, הטמפרטורה והמינרלים מקנים למים את תכונות המרפא.

פתוח המלונאות באתר החל ב-1946, כאשר שני שותפים יהודי וערבי חנכו בחמת גדר מלון שכלל 45 חדרים. משנת 1947 עד 1967 היה האתר בשליטה סורית. בשנת 1977 הקימו שלושת הקיבוצים מבוא חמה, כפר חרוב ואפיק חברת פתוח - "מפעלי נופש בחמת גדר". בשנת 1982 צורף קבוץ מיצר לחברת הפתוח.

בשנת 1977, עם הכנת הפרוגרמה לפתוח האתר, נקבעה נקודת האזון של האתר סביב 150,000 מבקרים בשנה. בשנת 1982 נמנו באתר כ-432,800 ביקורים, כאשר משנת 1977 עד לסוף שנת 1982 נמנו באתר יותר ממיליון וחצי ביקורים!

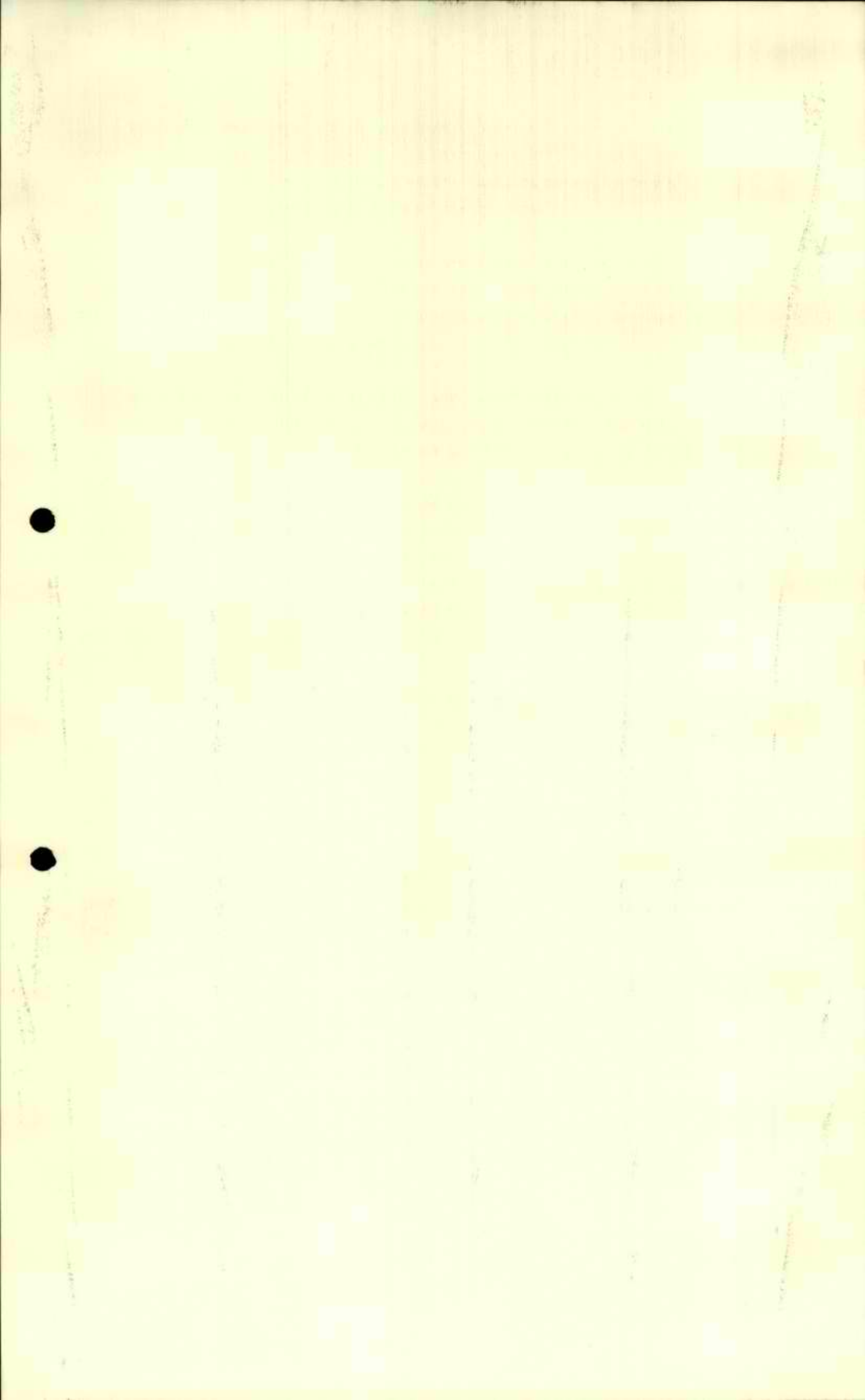
חמת גדר מהווה דוגמא יוצאת דופן לפתוח אתרי תיירות בישראל. העלייה בעשרות אחוזים במספר הביקורים משנה לשנה מושגת הודות להנהלה הדינמית של האתר, לאחזקה נאותה, לרמת השרות הגבוהה ולהכנסה בלתי פוסקת של רעיונות חדשים ושפורים לאתר. פתוח האתר החל ב-1977 סביב עין בלזם - הוכשרו הבריכה של המעיין, מבני שרותים ומגרשי חנייה. בשנת 1981 נפתח לבקורי הקהל פארק התנינים ובשנת 1982 נפתחה באתר מסעדה ברמה תיירותית ל-200 איש. משנת 1977 הושקעו כ-85 מליוני שקלים במחירי אפריל 1983 בפתוח האתר.

החברה הממשלתית לתיירות ומפעלי נופש בחמת גדר נערכים להכנת תוכנית מתאר ותוכנית לפתוח פוטנציאל המרפא, לרבות בניית אמצעי אכסון באתר. תוכניות אלה אמורות להפוך את חמת גדר מאתר בקור^{לאחר}מרפא ונופש לתיירות החוץ והפנים.

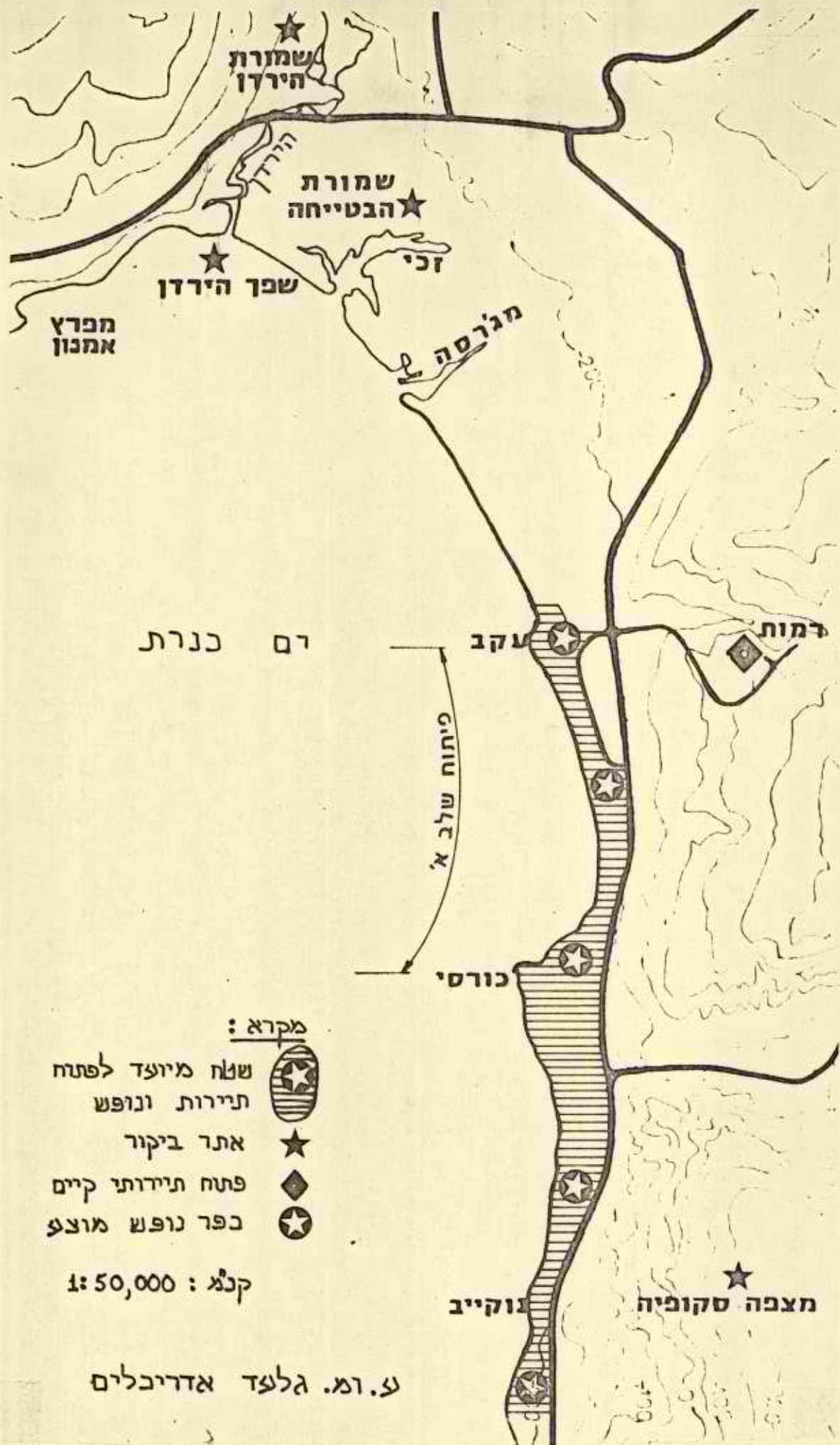
(3) צפון מזרח הכנרת

אזור צפון מזרח הכנרת (צ.מ.כ.) מהווה את עתודת הפתוח התיירותי העיקרי של ישובי הגולן שעדיין לא הוחל בהפעלתה. בשנתיים האחרונות בוצעו עבודות תשתית ופתוח שטח נרחבות במטרה להכשיר האזור לבניית כפרי הנופש (כפ"נ) ומתקנים הנוספים.

אזור צ.מ.כ. משתרע לאורך רצועה חופית שאורכה כ-7 ק"מ בין עין גב בדרום ועקב בצפון, ורוחבה הממוצע כק"מ בין קור המים במערב וכביש סובב כנרת במזרח. ראה מפה מס' 2. בשנת 1971 הזמינה החברה הממשלתית לתיירות תוכנית לפתוח האזור. הפרוגרמה כיוונה לפתוח אזור תיירות אינטנסיבי שיכלול מתקני אכסון "כבדים" - בתי מלון ומרינות. תוכנית זו ותוכניות נוספות באזור הוקפאו עד שנת 1977 - עד להשלמת התוכנית לאגן ההיקוות של הכנרת. לאחר

מפה מס' 2 : פתוח צפון מזרח כנרת .

רם כנרת

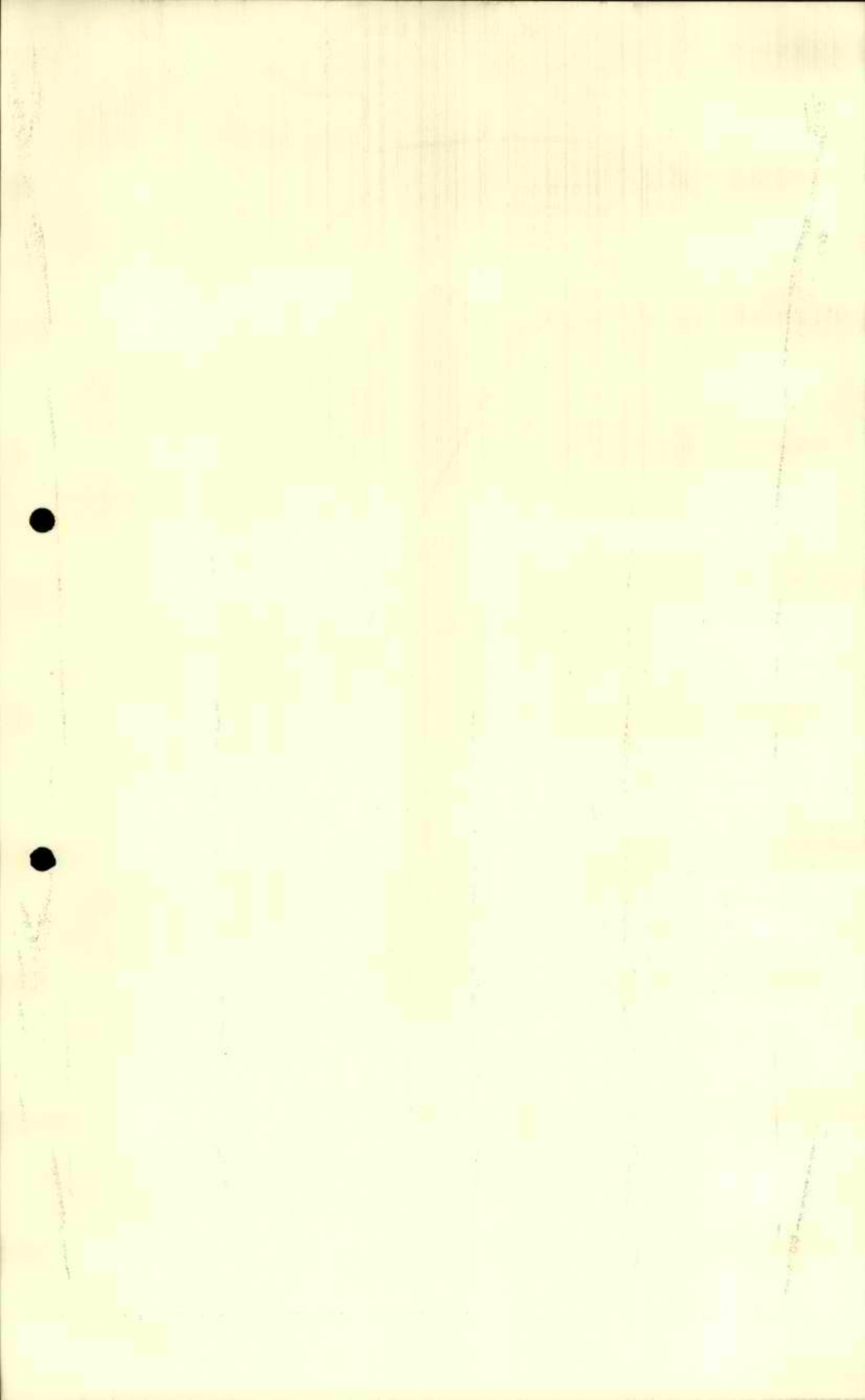
סיחוח שלב א'

מקרא :

- שטח מיועד לפתוח תיירות ונופש
- אתר ביקור
- פתח תיירותי קיים
- בפר נופש מוצע

קמ"ג : 1:50,000

ע.ו.מ. גלעד אדריכלים

השלמת תוכניות אגן ההיקרות הוקמה וועדת היגוי לצ.מ.כ. שהנחתה את האדריכל מיכה גלעד לרה-תכנון של האזור. בשנת 1979 החליטה וועדת השרים לענייני התיישבות שפתוח הפוטנציאל והפעלת המתקנים התיירותיים בצ.מ.כ. ימסרו לישובי הגולן. המועצה האזורית גולן צורפה לצוות ההיגוי שהפך למינהלת פתוח. בתוכנית המתאר לאזור צ.מ.כ. איתורים לשלושה בתי מלון בהם יבנו 750 חדרים ולארבעה כפרי נופש בהם יבנו כ-1000 חדרים. היקף האכסון באזור - 1750 חדרים - כפול מהיקף החדרים הקיים כיום בגולן וזהה להיקף החדרים בטבריה כיום.

בשלב ראשון של הפתוח באזור צ.מ.כ. ועל בסיס תוכנית המתאר לצ.מ.כ. הוכנה תוכנית לפתוח פארק נופש חופי על שטח הכולל כ- 210 דונם והמשתרע על רצועת חוף באורך 950 מ' בין שיח חדר בדרום ועקב בצפון, ובעומק ממוצע של 230 מ' מקור המים. בפארק הנופש החופי המתוכנן לקבולת של 7000 נופשים יפותחו משטחים לפיקניק והקמת אוהלים בחורשות הקיימות, מתקני נופש פעיל ושרותים מינימליים כדוגמת הגנים הלאומיים בסחנה ובחורשת טל. כמו כן יוקמו בשטח הפארק אלמנטים מסחריים כמסעדות, בתי קפה, מתקני שעשועי מים, מתקנים לספורט מים ועוד. בגבולות הפארק, יוקמו על ידי ישובי הגולן שני כפרי נופש - אחד בקצהו הדרומי והשני בקצהו הצפוני. שני כפני"ם נוספים יוקמו מדרום לפארק הנופש החופי וצפונית לכורסי, על ידי מפוני פתחת רפיח המקימים את הישוב חד נס והחברה לפתוח הגולן.

פינוי סיני באפריל 1982 והצורך בהכשרת חופי רחצה חילופיים לנופש חופי בינוני וארוך זרזו את קצב פתוח אזור צ.מ.כ. בשתי שנות העבודה הראשונות 80/81 ו-81/82 השקיעה מינהלת הפתוח כ-20 מליוני שקלים במחירי אפריל 81. בשנות העבודה 82/3 ו-83/4, להשלמת פתוח התשתית של פארק הנופש החופי בצ.מ.כ. דרושים 40 מליוני שקלים במחירי אפריל 1983.

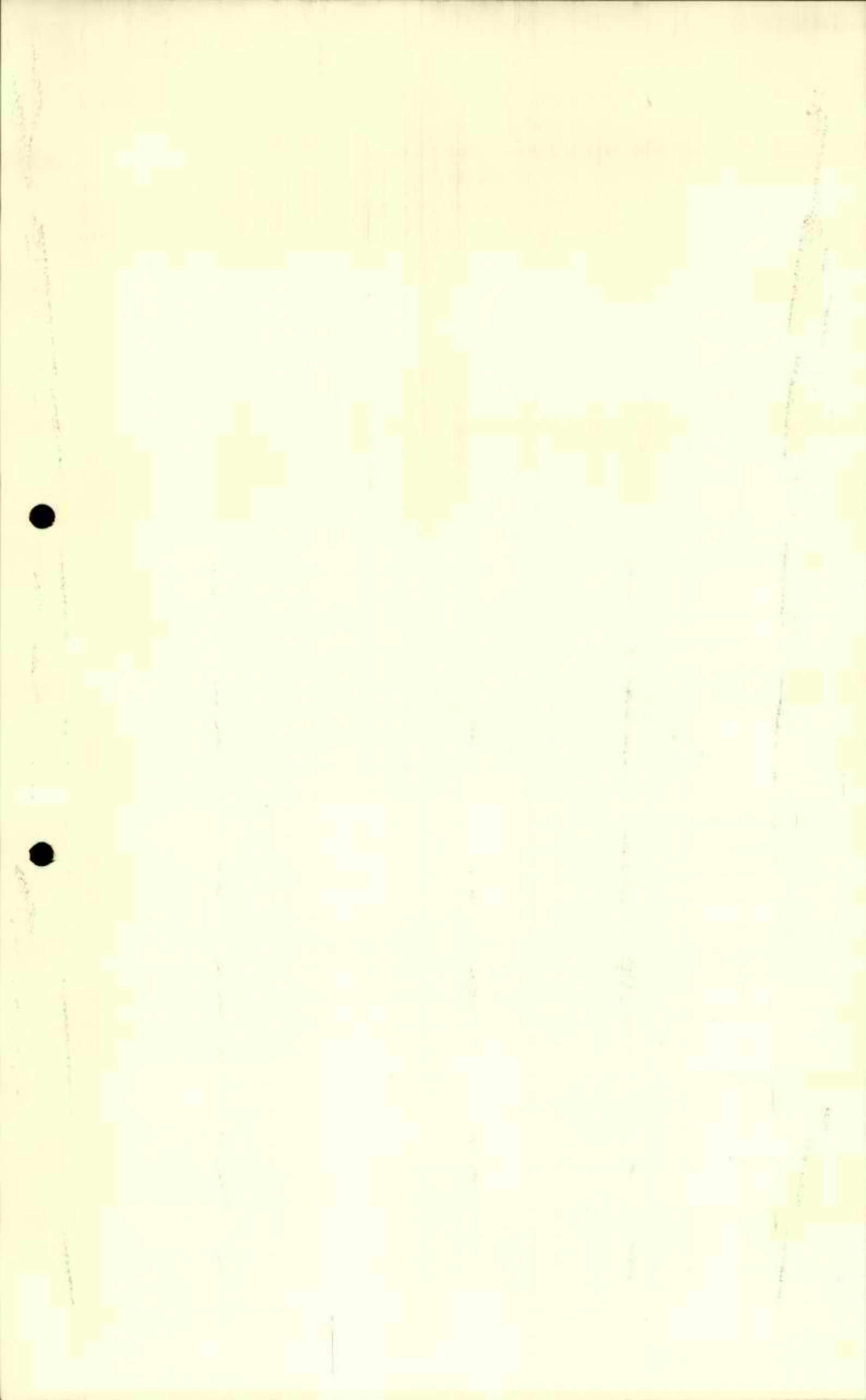
הקטע הדרומי של פארק הנופש החופי יפתח לקהל בקיץ 1983 כאשר במקביל יפותח החלק הצפוני של הפארק ותחל בנייתם של כפרי הנופש והאלמנטים המסחריים הנוספים. בכל אחד משלושת הכפני"ם יבנו 120 חדרים ובסה"כ 360 חדרים בשלב הראשון. היקף האכסון המתוכנן בצ.מ.כ. עשוי להפוך את האזור, הנשען על פוטנציאל הנופש של חופי הכנרת, לבית המלון של הגולן.

(4) ג מ ל א

בגמלא מכלול מגוון של מוקדי משיכה המקנים לאתר את הפוטנציאל של מוקד הביקור החשוב ביותר במרכז הגולן. אטרקציה ארכיאולוגית - גמלא העתיקה הנחשפת בשנים האחרונות על ידי הארכיאולוג שמריה גוטמן.⁶⁾ ממזרח ומעל גמלא העתיקה אתר ארכיאולוגי נוסף - דיר אל-קררו שרידי ישוב ביזנטי שנחפר בשנה האחרונה על ידי הארכיאולוג צבי מעוז. ממזרח ובעמוד לדיר אל קרוח שדה הדולמנים הגדול בגולן, המשתרע בגבעת בזק על שטח של כ-3.5 ק"מ.⁷⁾ גמלא ממוקמת בשמורת הטבע יהודיה המשתרעת על 33,000 דונם במרכז הגולן. במרחב גמלא ערכי טבע ונוף רבים, ביניהן ערוצי נחלי גמלא ודליות. בערוץ נחל גמלא המפל הגבוה ביותר בישראל

6. תאור החפירות וממצאיהן ראה ב- מדריך ישראל, חרמון וגולן, כתר, 1978, עמ' 175-183.

7. להבנת המושג ומהותו ראה: אפשטיין, ק. "מסך המיסתוריין מתרוטס מעל הדולמנים בגולן", ב- טבע וארץ, כרך י"ט, מס' 4, 1977, עמ' 158-160.

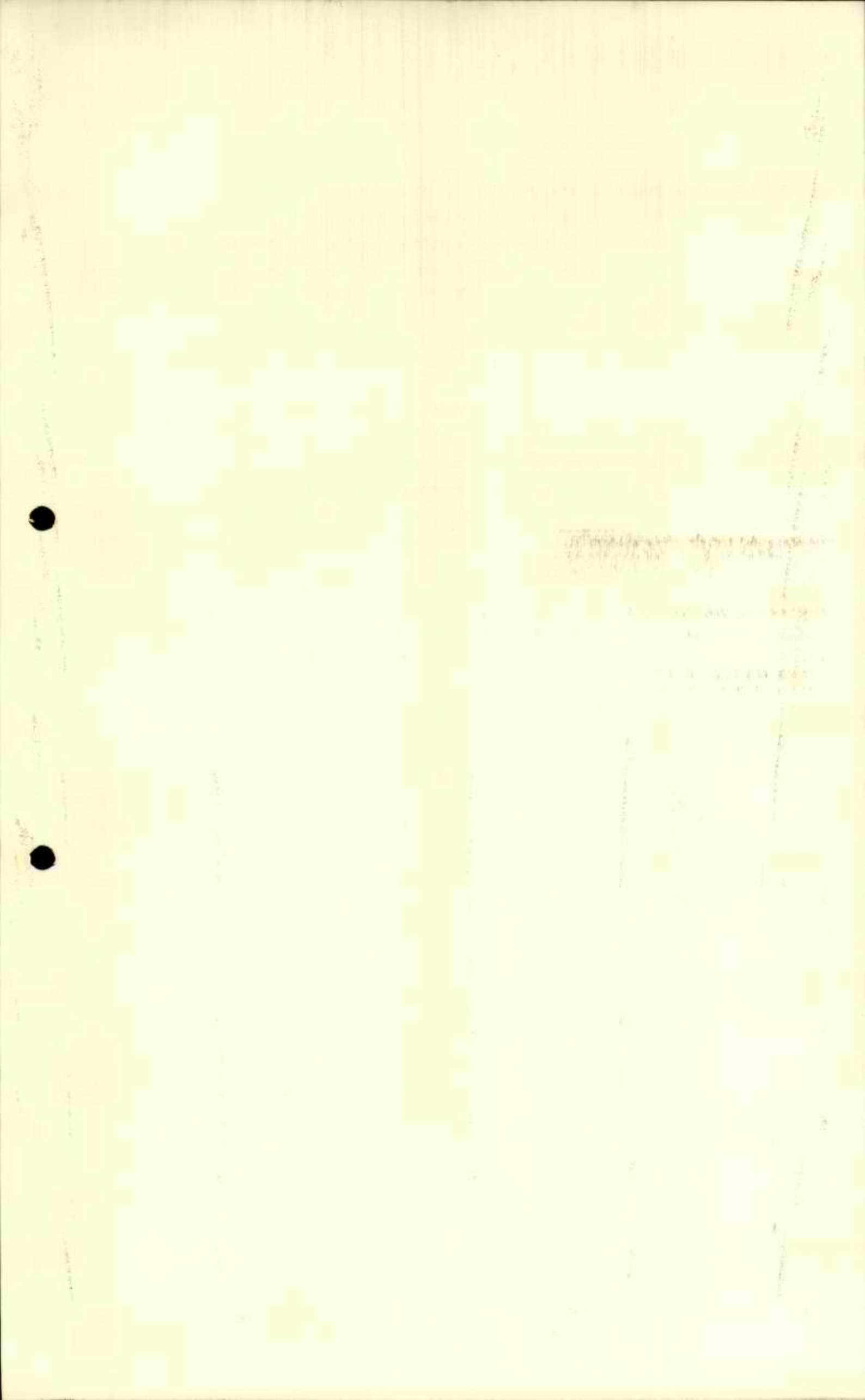
שגובהו 51 מטר ולאורך עמקי נחלי הגמלא והדליות מצפורי נוף מהמרהיבים בגולן. באפיק נחל גמלא אזור קינון של נשרים המהווה אטרקציה לחובבי טבע וצפרים.

עד שנת 1982 הפעילה רשות שמורות הטבע את האתר כאשר מרבית המבקרים במרחב גמלא היו חובבי טבע ונוף, תלמידים ונוער ומעט תיירים. החפירות בגמלא העתיקה נמשכות מספר עונות, כאשר טרם הוכשר האתר לביקורי הקהל. לא קיים רשום מדוייק של מספר המבקרים בגמלא. על פי הערכות שונות של אנשי רשות שמורות הטבע והמועצה האזורית גולן ניתן להעריך את אמוצא המבקרים בשנים האחרונות בכ- 50,000 מבקרים לשנה בקרוב.

בשנת 1982 הוקמה מינהלת פתוח לגמלא שמתפקדה לפתח פוטנציאל המגוון של האתר. התוכנית לפתוח בשלב הראשון כוללת שחזור והכשרה לביקורי הקהל של קטע מגמלא העתיקה הכוללת את המגדל, החומה, והרובע הצמוד לבית הכנסת. כמו כן יוקם באתר אמצעי שנוע למבקרים: רכבל או חד-פס עליו ינועו קרוניות שיובילו את המבקרים מאזור דיר אל קרוח לאתר. יבנה מרכז מבקרים בו תוצג למבקרים אינפורמציה בתצוגה, הקרנה והרצאה על מכלול נושאים הקשורים באתר ובמרחבו. מרכז המבקרים יבנה בדגם הדומה למרכז המבקרים שנפתח בשנה שעברה ביוטבתה. הפרוגרמה מכוונת פתוח להיקף של כ-300.000 מבקרים בשנה.

תקציב הפתוח הדרוש לשנת העבודה הנוכחית, הכולל המשך חפירה ושחזור קטע מגמלא העתיקה ופתוח תשתיות באזור דיר אל קרוח, הינו למעלה מ-20 מליון שקל במחירי ינואר 1983. האלמנטים המסחריים באתר: אמצעי שנוע המבקרים ומרכז המבקרים לרבות המסעדה והמזנונים יוקמו על ידי מפעלי רמת הגולן ויופעלו על ידי ישובי האזור.

החרמון, חמת גדר, צפון מזרח הכנרת וגמלא הינם אתרי הביקור והשהייה המרכזיים בגולן ובעלי פוטנציאל הפתוח העיקרי, המהווה את הבסיס התיירותי לתוכנית רבבותיים נוספים בגולן המוצגת בהמשך. בגולן שורה ארוכה של אתרי תיירות נוספים, חלקם המבוקרים כיום וחלקם טרם פותחו. הבולטים ביניהם בנייאס, קלעת נמרוד, ברכת רם, קצוין העתיקה ורוג'ום אל אירי. בין אתרי הטבע, למטיבי לכת ותיירות הפנים בעיקר, בולטים נחל זוויתן ובריכת המשושים, נחלי ג'לבון ויהודיה ומפליהם ומפל הבנייאס. בגולן מספר מתקנים נוספים, המשלימים את מפת התיירות האזורית אשר חשיבותם בעיקר ברמה האזורית ביניהם פארק הירדן, מצפורים, אתרים ארכיאולוגיים - בעיקר בתי כנסת ואתרי מורשת קרב.

(5) ב.נ.י.א.ס.

מיקומו של האתר על ציר הכניסה הצפוני לגולן תורם להיקף הבקורים הגבוה באתר. מספר המבקרים השנתי באתר הוערך על ידי רשות שמורות הטבע ב-180,000 מבקרים בשנה. באתר מסעדה המופעלת על ידי אנשי שאר ישוב ומסלול טיול למטיבי לכת באורך 2.5 ק"מ מאזור המעיינות והברכות למפל הבניאס. בבנייס שרידים ארכיאולוגיים רבים מתקופות שונות. באתר לא נערכה חפירה לחשיפת המכלול הארכיאולוגי - המהווה פוטנציאל לפתוח בעתיד.

(6) קלעת נמרוד.

כ-6 ק"מ מהבניאס ממוקמת מצודה עלבנית שהוקמה על שרידי מצודה ערבית. ⁸⁾ המצודה השתמרה בצורה טובה ביותר. המימדים והתוכנית של המבצר מקנים לאתר את כושר משיכתו לביקורי תיירות חוץ ופנים. רשות הגנים הלאומיים והמועצה האזורית גולן מבצעות בשנים האחרונות חפירה ושחזור של קטעים מהמבצר. כמו כן מבוצעות באתר עבודות פתוח להכשרת מגרש חנייה, שרותים ומזנון בכניסה לאתר.

(7) ברכת רם

ברכת רם ממוקמת ליד הישוב הדרוזי מסעדה. ברכת רם הינו אגם שאורכו 850 מ' ורוחבו 600 מ'. עומק המים משתנה בין 6 מטר ל-10 מטר לפי העונה. קיימות מספר תאוריות להסבר היווצרות האגם. היה מקובל לראות בברכת רם אגם בלוע של הר געש. בשנים האחרונות נוטים הגיאולוגים לראות בצרוף של תהליכים כגורם להיווצרות האגם: תהליכי ארוזיה, אירועים וולקניים ופעילות קרסטית שפעלו במשולב על הר הגעש קדום והביאו ליצירת האגן המנקז אליו מי תהום ומי נביעות. על שפת ברכת רם מבנה שרותים ומסעדה המופעלת על ידי דרוזים.

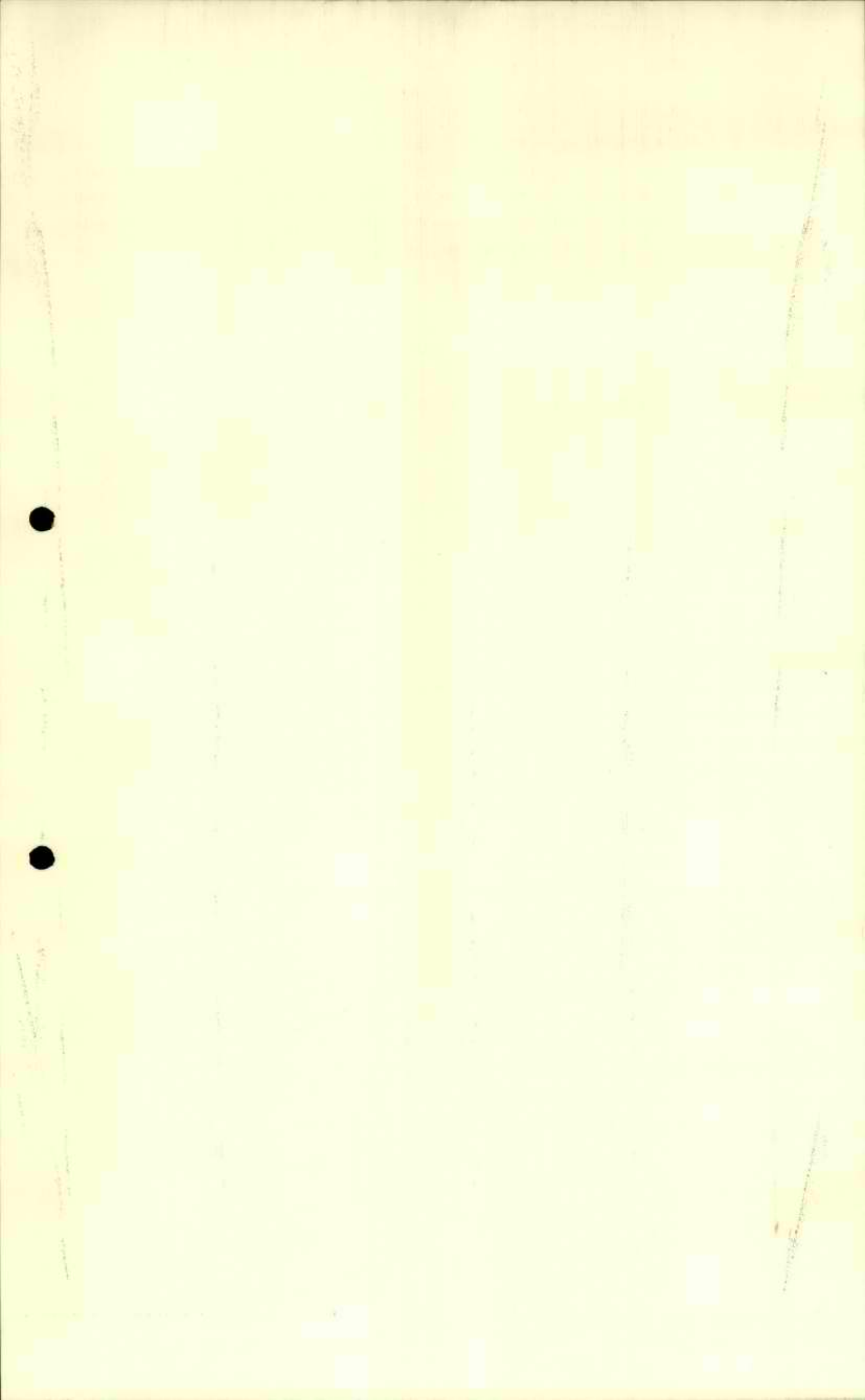
(8) פארק קצרין העתיקה.

בשני ק"מ דרומית מזרחית לעיר קצרין נחשפו שרידי קצרין העתיקה. שרידי ישוב מתקופת המשנה והתלמוד במרכזו בית כנסת קדום ששוחזר בצורה חלקית. בצמוד לאתר מפתחות המועצה המקומית קצרין והקרן הקיימת לישראל את פארק קצרין. בפארק יפותחו שרותים ומתקנים שונים וחנוון. בגבול הפארק אזור לפתוח מלונאות, קייט ונופש של העיר קצרין שיפותח בעתיד. בעיר קצרין הוקם בשנת 1981 מוזיאון הגולן בו מוצגים הממצאים מחפירות אתרי הגולן.

(9) רוג'ום אל אירי.

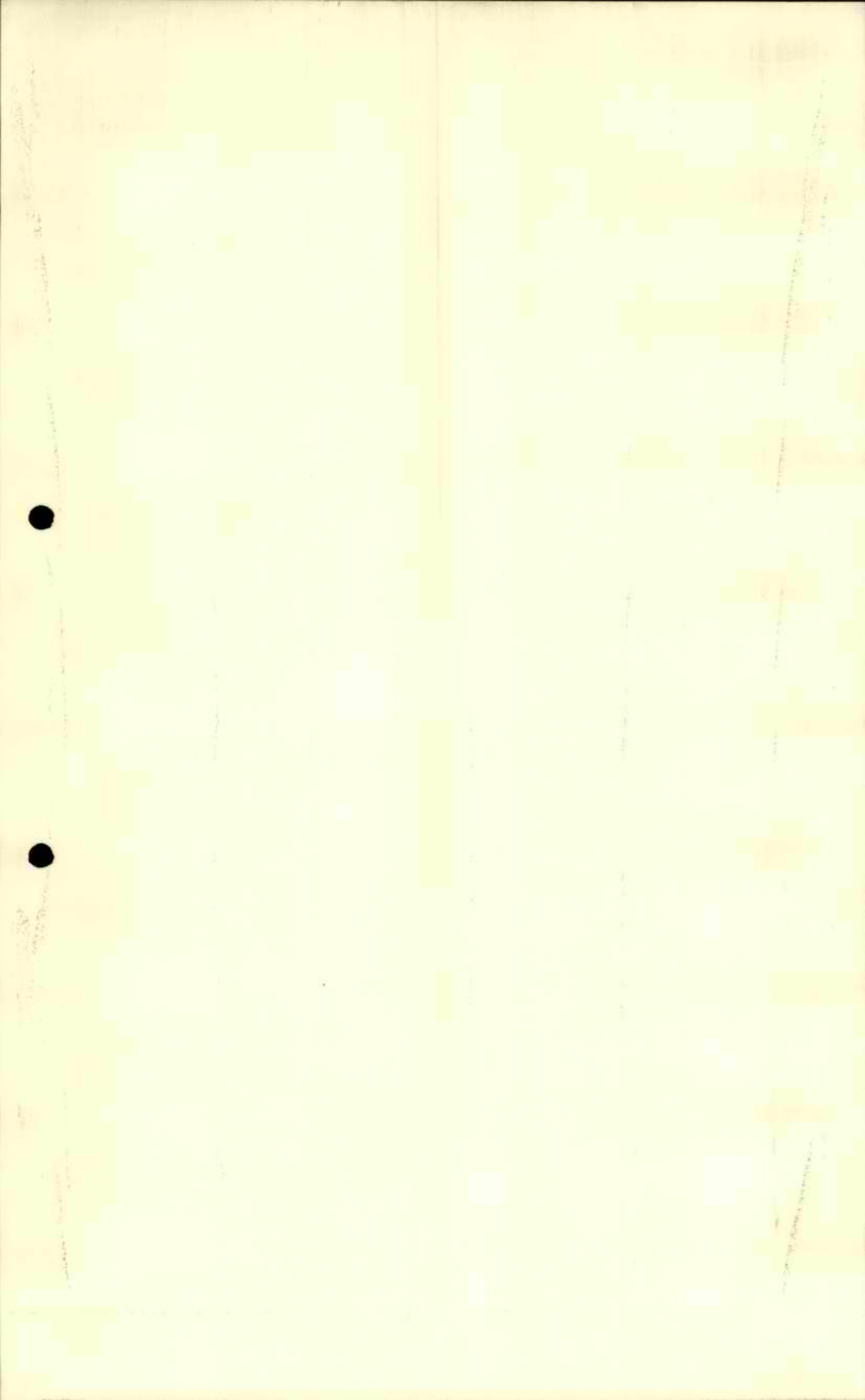
האתר ממוקם כ-5 ק"מ מזרחית מגמלא. אתר ארכיאולוגי מיסטורי שהארכיאולוגים טרם פתרו את חידתו. עדיין לא פותחה תשתית בסיסית המאפשרת גישה נוחה לאתר. קיימות תאוריות שונות באשר לתפקודו של האתר הבנוי שלושה מעגלי אבן קונצנטריים, במשקל המוערך כ-40,000 טון אבני בזלת! קוטר המעגל החיצון הינו 156 מטר. יש הרואים באתר כמקום קבורה מרכזי

8. תולדות המבצר, חשיבותו ותוכניתו ראה ב-מדריך ישראל, חרמון וגולן, כתר, 1978,

מהתקופה הכלקוליתית, יש הרואים באתר מצפן לנווט גורמים מהחלל החיצון בתקופות קדומות, או מצפה כוכבים קדום לחשובים אסטרונומיים.

אתר מסתורי מאותה תקופה המכונה "המחשב של התקופה הניאוליתית" הינו האתר סטונהנג'ג בדרום מערב אנגליה, אתר תיירות המושך מאות אלפי ביקורים בשנה. בשלב הפתוח הראשון של רוג'וס אל אירי יפותחו דרך גישה לאתר, חנייה ושרותים. בעתיד יוחלט על רמת הפתוח ודרך הצגת האתר המרתק למבקר.

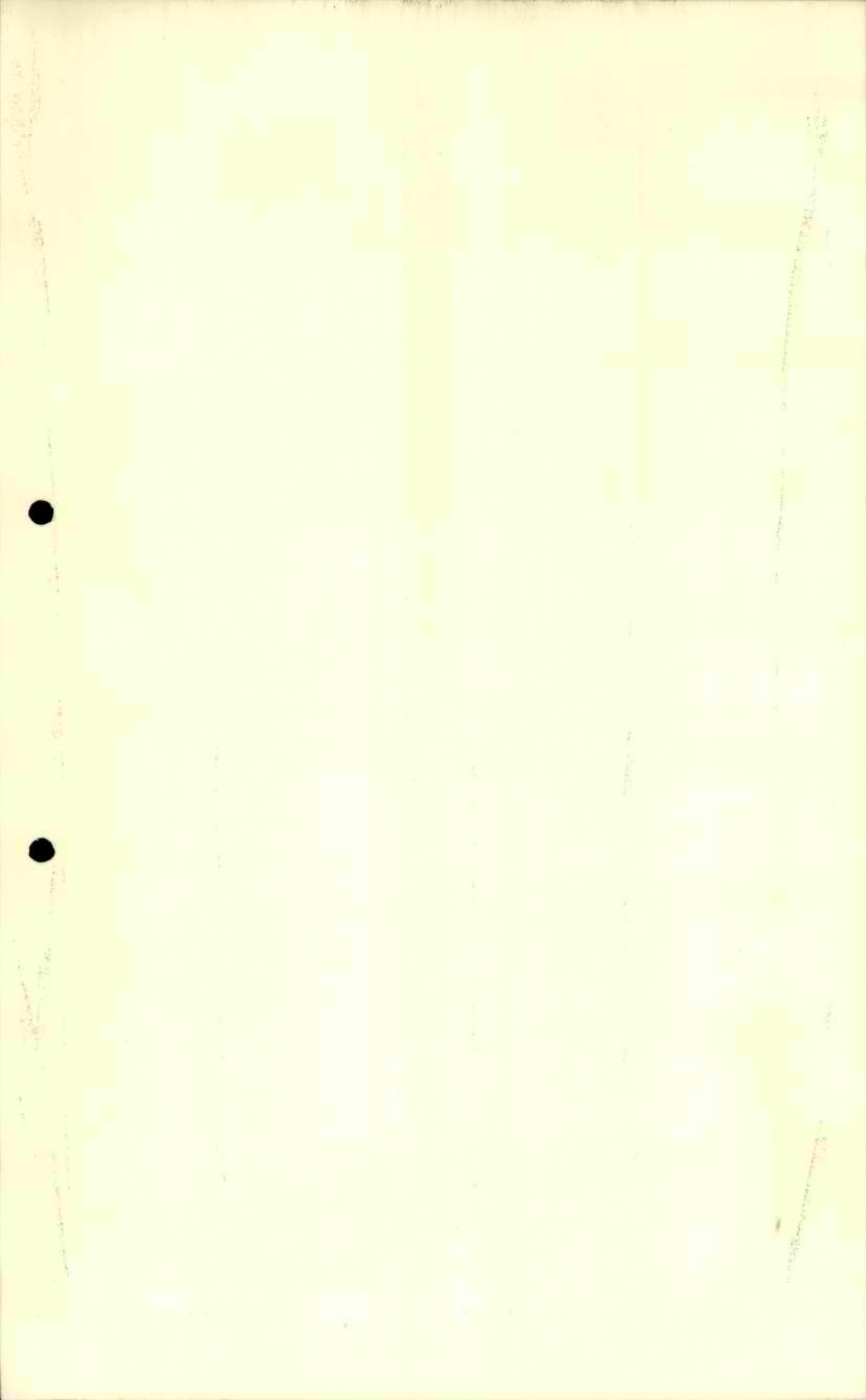
4. התפתחות תנועת התיירות בגולן ובגליל.

בגולן ארבעה מכלולים המהווים גורמי משיכה ועניין - מרביתם לתיירות הפנים שהינה תיירות עממית בעיקר:

1. החרמון - המציע בחורף נופים מושלגים ומסלולי גלישה.
2. חופי צפון מזרח הכנרת - המציעים מתקנים לנופש בינוני וארוך לתיירות הנופש הישראלית.
3. אתרי נוף וטבע - ערוצי נחלים עם מפלים ובריכות מים, חורשים טבעיים ונופים וולקניים.
4. אתרים ארכיאולוגיים - בעיקר בתי כנסת ושרידים של התרבות הכלקוליתית. שלוש אטרקציות ארכיאולוגיות בולטות בגולן: גמלא, המרחצאות הרומיים בחמת גדר והדולמנים הפזורים במספר אתרים באזור. וכמו כן בגולן מספר רב של אתרי מורשת קרב.

החיצע התיירותי בגולן, להוציא את חופי הכנרת, כולל, בעיקר אתרי בקור. פתוח אתרי הבקור בארץ מלמד שישנם שני שלבים עיקריים בהתפתחות היקף הביקוריים באתרים. בשלב הראשון עיקר המבקרים הינם הישראלים ה"מריצים" את האתר. לאורך זמן יורד מספר הישראלים המבקרים באתר ובהתאמה עולה מספר תיירי החוץ.

לפיכך ניתן להתייחס לגולן ולאתריו כאל אזור תיירותי צעיר הנמצא "בשלבי הרצה" מתקדמים. פתוח האטרקציות במרחבו עשוי להגדיל את תנועת תיירות החוץ במרחבו. ניתן לקבוע על בסיס הנתונים שיוצגו בהמשך ועל בסיס אופי היצע מתקני האכסון בגולן כי האזור מושך לשהייה במרחבו תיירות פנים בלבד. תיירות החוץ מהווה תיירות עוברת בלבד, המבקרת במספר אתרים לאורך מסלולים קבועים הכוללים אתרים בגליל ובגולן.

א. תיירות החוץ בגולן.

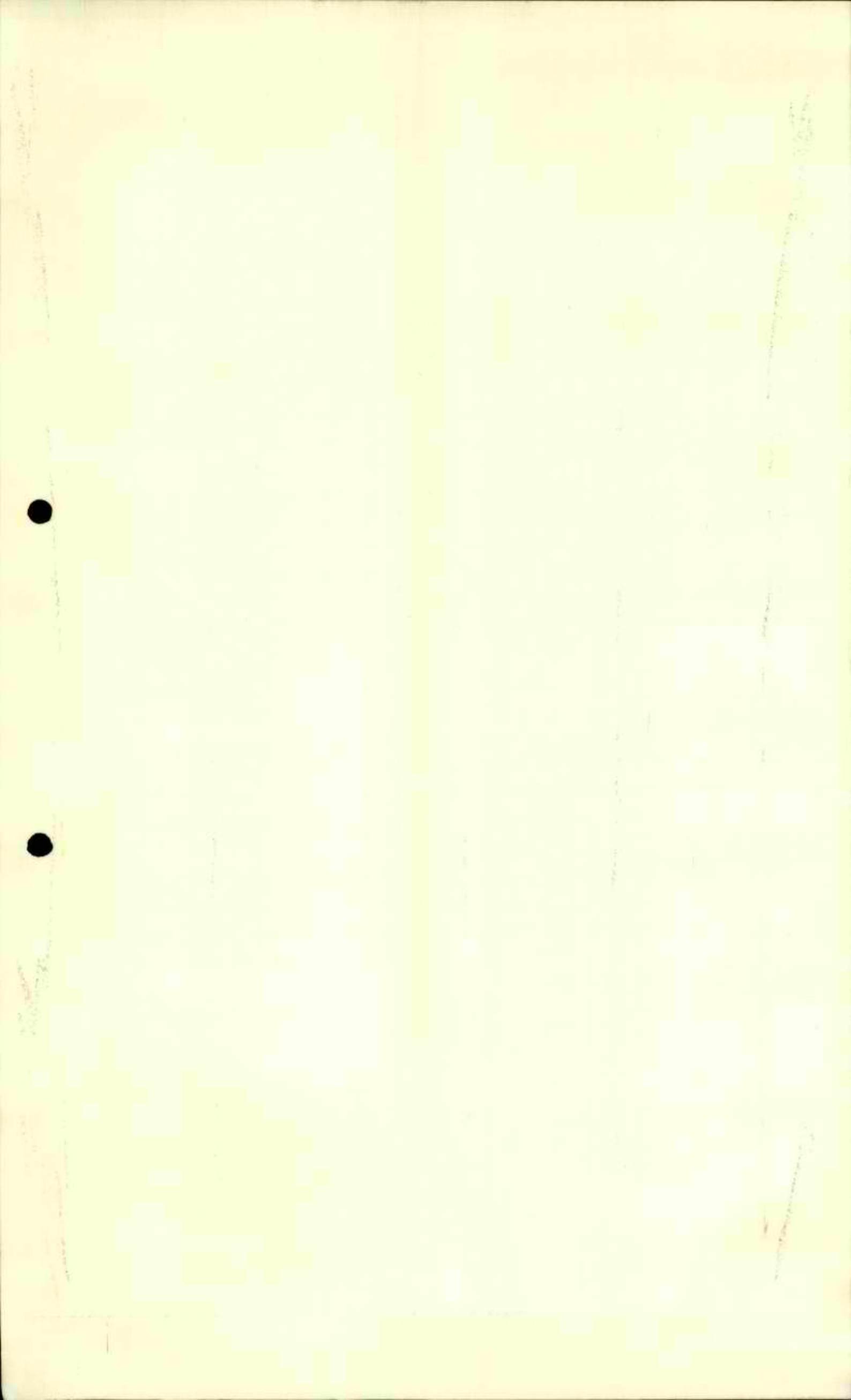
תיירות החוץ כיום בגולן הינה תיירות המסיירת ומבקרת בחלק מאתרי האזור. נקודות המוצא לסיורים הרגולריים בגולן הינן מוקדי האכסון הראשיים של התיירות בישראל: ירושלים, תל-אביב, חיפה וטבריה. הסיור הרגולרי ליומיים משלב בקור באתרי הגליל והגולן. התיירים המשתתפים בסיור זה לנים במתקני אכסון מחוץ לאזור - בגליל.

חמישה מובילים מבצעים סיורים לתיירים בגולן; שני הקואופרטיבים לתחבורה אגד ודן ושלוש חברות הסעה פרטיות: טיולי הגליל, תפוז ועמי תור. נתונים מפורטים התקבלו מאגד תיור בלבד, המוביל על פי הערכה למעלה מרבע מכלל התיירים המסיירים באזור.

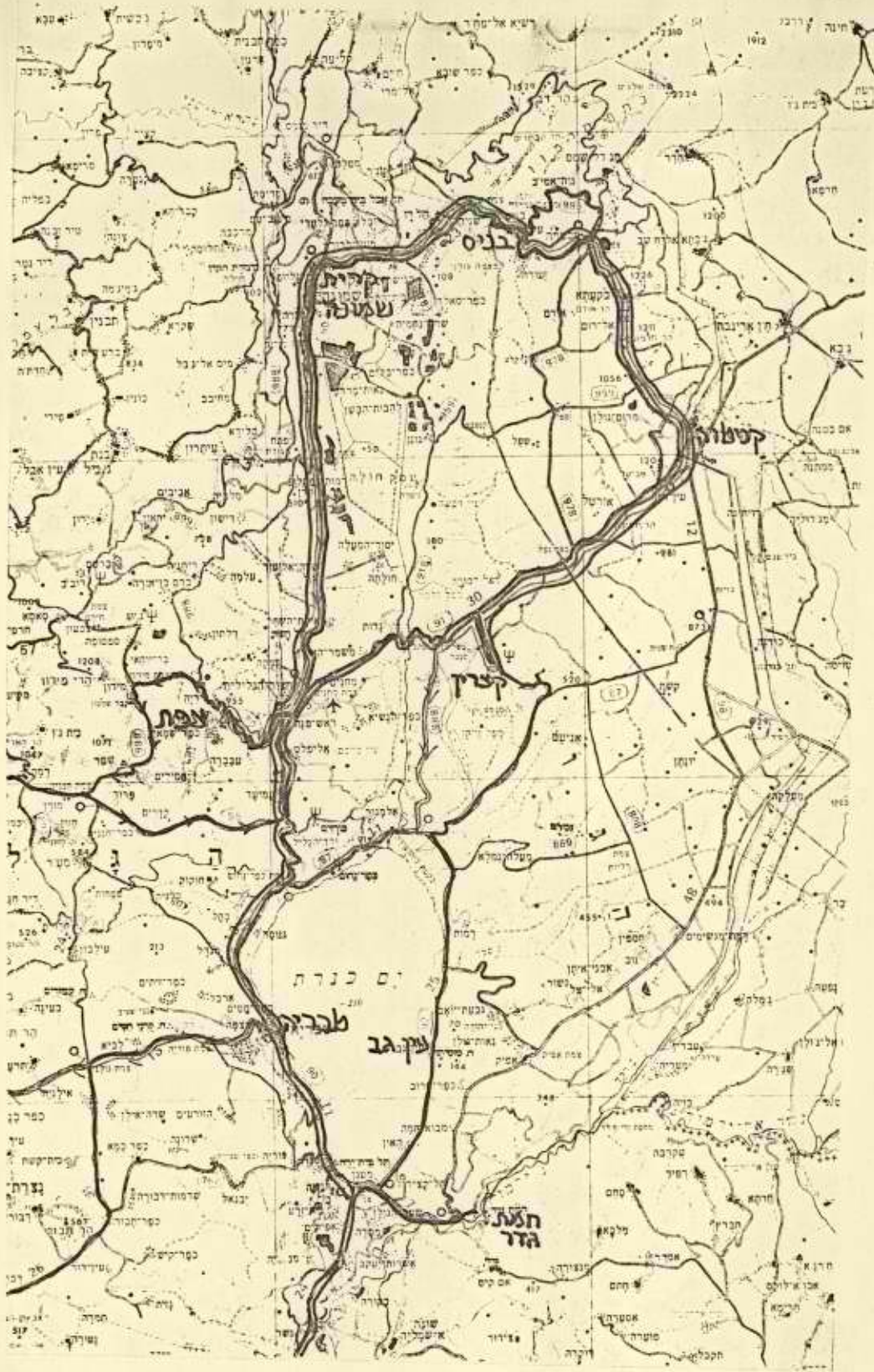
אגד תיור משווק לתיירים שלושה מסלולים רגולריים ליום סיור בגולן. נקודות המוצא לסיורים: תל-אביב, חיפה, וטבריה, כאשר המסלולים דומים ביותר וכוללים לאורכם את הישובים והאתרים: גשר בנות יעקב, מצפה גדות (תצפית לעמק החולה), קצ ריץ, מסעדה, ברכת רם ובנייאס. הסיור מחיפה כולל את קלעת נמרוד והסיור מטבריה כולל בנוסף לאתרים הנ"ל בקור בנווה-אט"ב ובשמורת הדן. מסלולי הסיור ראה במפה מספר 3. כמו כן משווק אגד תיור מסלולי סיור ליומיים בגליל ובגולן. בסיור היוצא מירושלים דרך בקעת הירדן לנים התיירים באיילת השחר ובסיור היוצא מתל אביב לנים התיירים בצפת, כאשר מסלול הסיור בגולן זהה למסלול הרגולרי ליום אחד. מסלולי הסיור של חברות הפרטיות דומים ביותר, כאשר מסלול "גולן גדול" שמשווקת חברת טיולי הגליל מתחיל בבקור בחמת גדר.

בשנת 1982 הוביל אגד תיור כ-8400 תיירים במסלולים אלה. כשליש מהתיירים השתתפו בסיור ליומיים, וכ-2600 תיירים הוסעו במסלול היומי מתל-אביב. השוואת הנתונים לחודשים ינואר-מרץ בשנים 1982 ו-1983 מלמדת על ירידה ניכרת ביותר בתחילת שנת 1983 בהיקף התיירים המסיירים בגולן במסגרת זו. לפי הערכות של הגורמים הפעילים בענף מוביל אגד תיור כרבע מכלל התיירים המשתתפים בסיורים לגולן. על פי הערכות אלה מבקרים בגולן בין 35000 ל-40000 תיירים בשנה במסגרת סיורים לגולן וסיורים ליומיים לגולן ולגליל, המבוצעים על ידי המובילים השונים.

מוקדי המאמץ העיקרי של פתוח התיירות בגולן (החרמון, חמת גדר וגמלא) נמצאים עדיין מחוץ למסלול. החרמון אינו מהווה אטרקציה לתיירות החוץ ולכן אינו נכלל במסלול, לעומת זאת פתוח מכלולי הבקור סביב האטרקציות הארכיאולוגיות בגמלא ובחמת גדר יחייב שינוי מסלולי הסיורים ועשוי להגדיל היקף התיירים המשתתפים בהם.

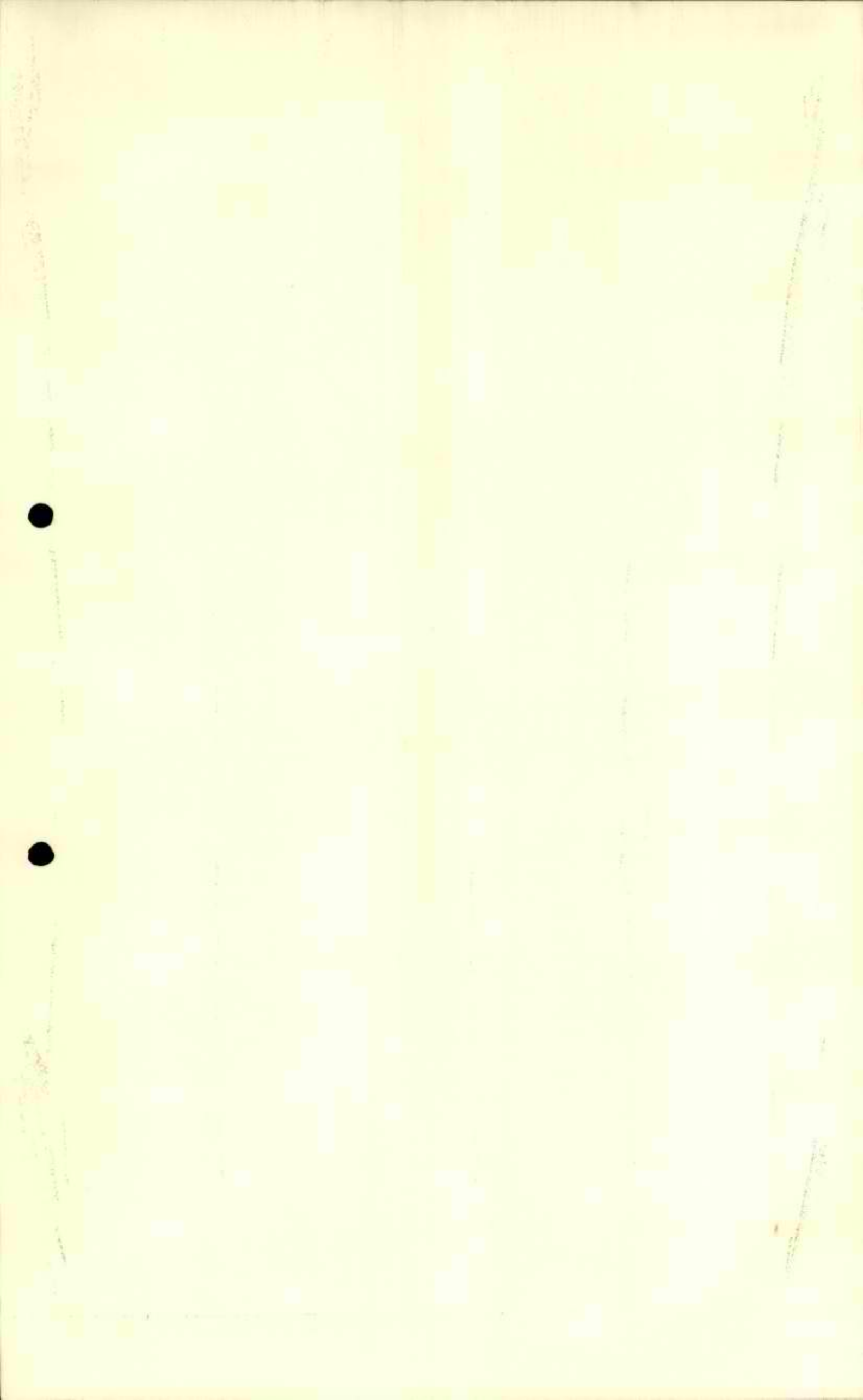
מפת מסלולי הסיוורים הוולריים באולן : מפה מס' 3

מקרא :

- מסלול הסיוור מת"א (אגד תיור)
- מסלול הסיוור מחיפה (אגד תיור)
- מסלול הסיוור מירושלים (אגד תיור)
- מסלול הסיוור "גולן גדול" (טיוולי הגליל)

קנ"מ : 400,000

כפי שצויין מושך הגולן כיום בעיקר סיורים ובקורים של תיירות החוץ, לפיכך הגולן רגיש פחות מאזורים אחרים (בעיקר מוקדי האכסון המרכזיים) לתנודות בתנועת תיירות החוץ לישראל, המוצגת בטבלה מס' 1:

טבלה מס' 1 - היקף תנועת התיירות לישראל בשנים 1975-1982.

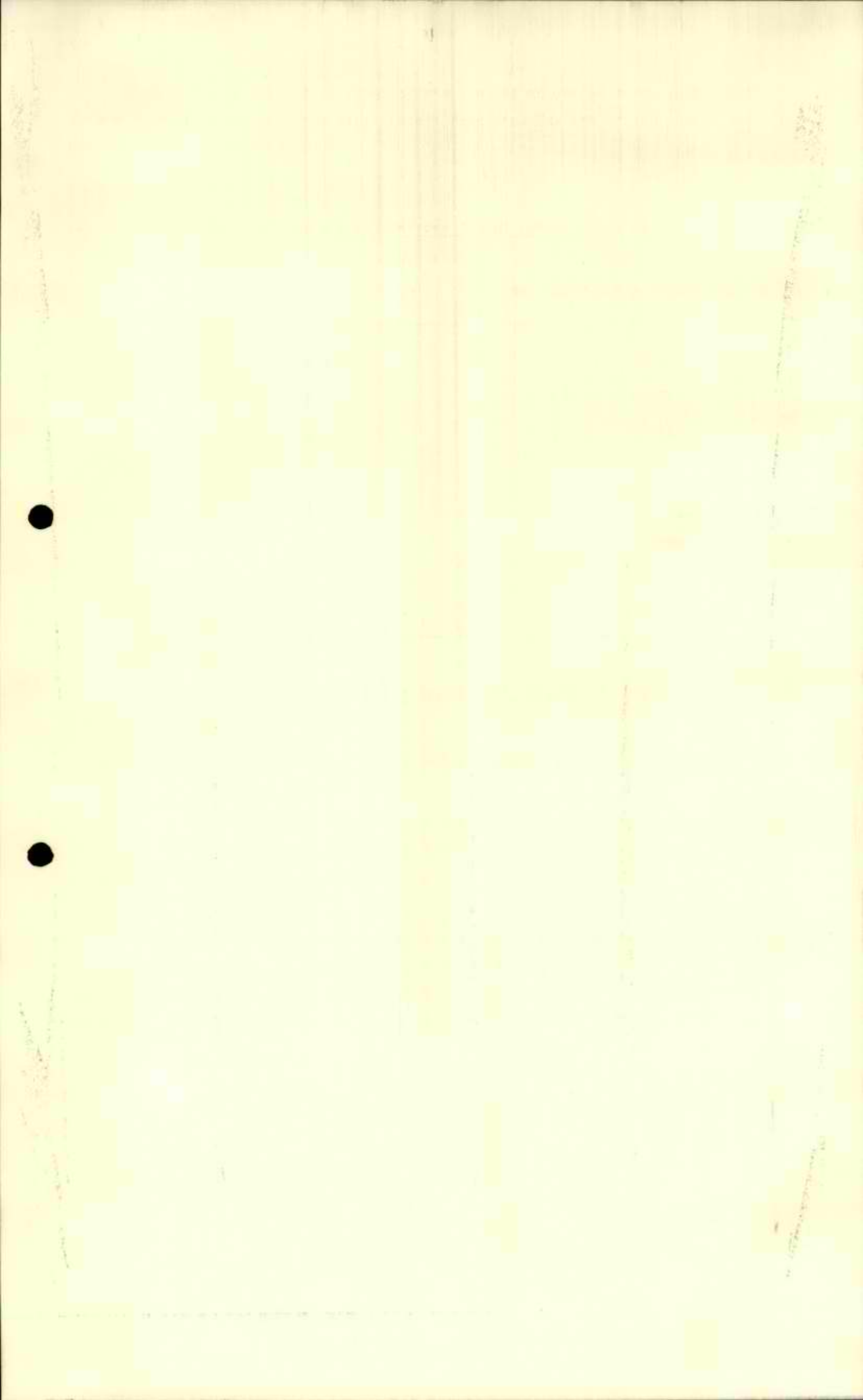
השנה	מספר התיירים (באלפים)	מספר התיירים ללא מבקרים באוניות סיור (באלפים)
1975	619.6	559.0
1976	796.6	732.7
1977	986.5	893.9
1978	1,070.8	958.7
1979	1,138.6	1,009.4
1980	1,175.8	1,065.8
1981	1,137.1	1,040.3
1982	997.5	899.1

מקור: הל.מ.ס, משרד התיירות, רבעון סטטיסטי לתיירות ושרותי הארחה, כרך י"א, מס' 1, ירושלים, תשמ"ג, עמ' 17.

הערה: הנתון לשנת 1982 התקבל מהמחלקה לסטטיסטיקה במשרד התיירות (טרם פורסם רשמית)

משנת 1980 מהווה התיירות הנוצרית למעלה מ-60 אחוז מכלל תנועת תיירות החוץ. התיירות היהודית מהווה פחות מ-40 אחוז לעומת למעלה מ-60 אחוז שהוותה תיירות החוץ היהודית בשנות ה-60 וה-70.

ללמוד התפתחות תנועת תיירות החוץ הצפויה בגולן יש לבדוק את התפלגות מטרת הבקור המרכזית של תיירות החוץ. בשנת 1979/80 ערכו מנהל התיירות והל.מ.ס. סקר תיירים יוצאים במסגרתו נלמדו מספר מאפיינים ביניהם; מטרת הבקור, מקום האכסון ות כוונות דמוגרפיות נבחרות. בטבלה מס' 2 מוצגת התפלגות מטרת הבקור העיקרית של תיירות החוץ על פי סקר תיירים יוצאים 1979/80

טבלה מס' 2 - התפלגות התיירים לפי מטרת הבקור, דת ובקורים חוזרים (באחוזים).

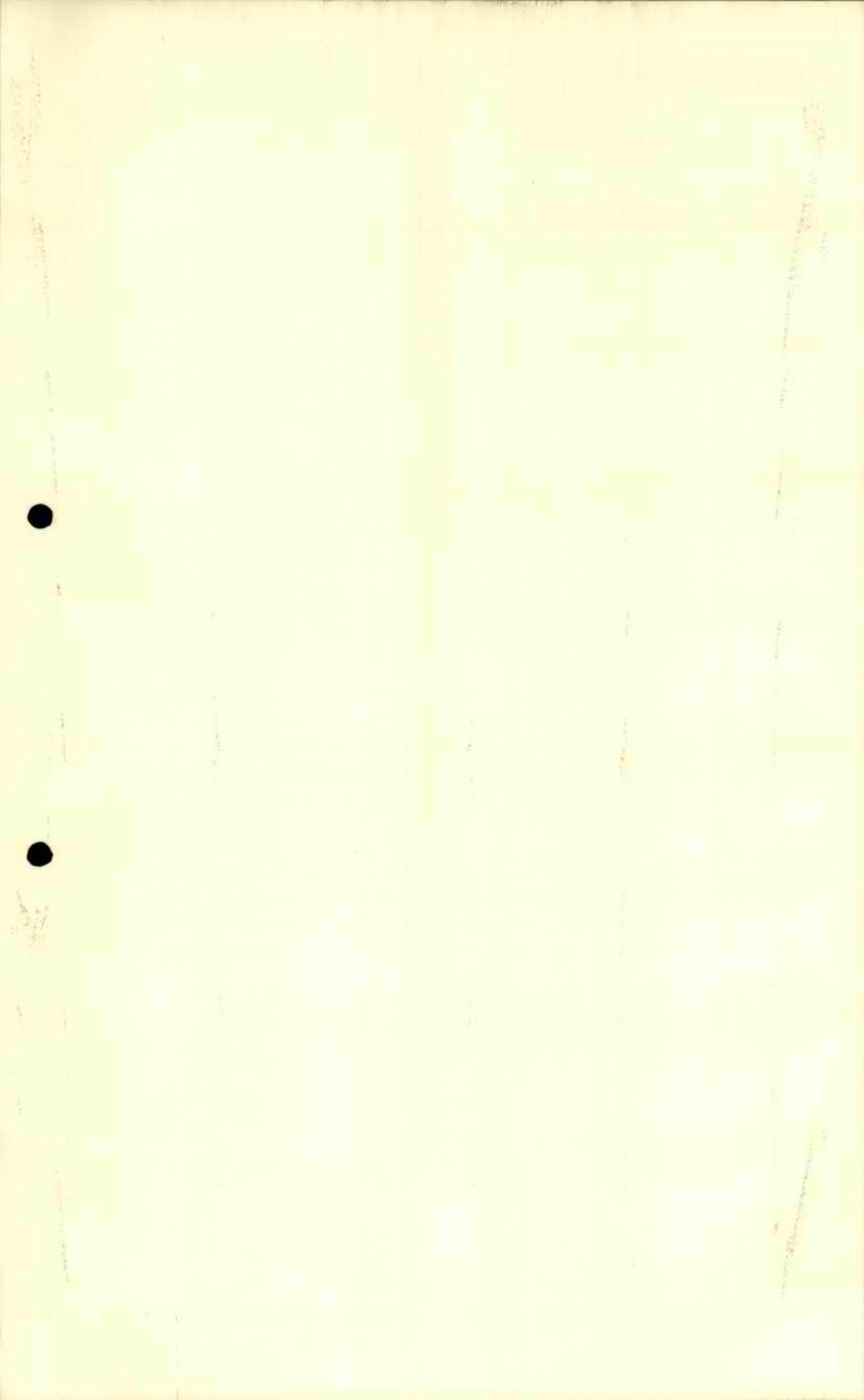
מטרה עיקרית של הבקור	אחוז מסה"כ תיירים	יהודים	לא יהודים	ביקור ראשון	ביקור חוזר
סה"כ	100	100	100	100	100
תיור	32	28	36	42	20
בקור קרובים וידידים	22	39	7	11	33
צליינות	13	6	20	15	8
עסקים, כנסים ושליחות רשמית	9	7	11	6	14
נופש וספורט ימי	9	6	12	12	8
לימודים מחקר ועבודה בארץ	8	5	10	9	7
אחר ולא ידוע	7	9	4	5	10

מקור: הל.מ.ס., משרד התיירות, סקר תיירים ותושבים יוצאים 1979/80, סדרת פרסומים מיוחדים מס' 686, ירושלים, תשמ"ב, עמ' 58-59.

התפלגות המטרה העיקרית של הבקור מצביעה על התיור כעל המוטיבציה הבולטת לביקורי התיירים בישראל. כשליש מהתיירות שנכנסה לישראל בשנת 1979/80 הגיעה למטרות תיור. בקרב התיירים הלא יהודים (המהווים למעלה ממחצית סה"כ תנועת התיירות) מהווה מטרה זו 36 אחוז מכלל מטרות הבקור, כאשר בקרב התיירים שביקרו פעם ראשונה בישראל היוותה מטרה זו 42 אחוז. (התיירים שביקרו פעם ראשונה בישראל היוו 58 אחוז מכלל התיירים שנכללו בסקר המצויין).

רחוקו של הגולן ממרכזי האכסון העיקריים של תיירות החוץ והמחסור בתשתית תיירותית "כבדה" (בתי מלון) מחייב את האזור להתמקד במשיכת סיורי התיירים שהגיעו לישראל למטרת תיור. ^{מספר} התיירים שיגיעו לסיור בגולן ומשך השהות שלהם במרחבו תלוי בין השאר ברמת האטרקטיביות וכושר ההתחרות של אתרי הגולן באתרי הבקור האחרים בישראל, ברמת השרות וכמובן ברמת שווקם של מסלולי התיור בגולן.

בטבלה מס' 3 מוצגת התפלגות תיירי החוץ לפי משך השהות בישראל.

טבלה מס' 3 - התפלגות השהות הממוצעת בישראל של תיירות החוץ 1976-1982 (באחוזים).

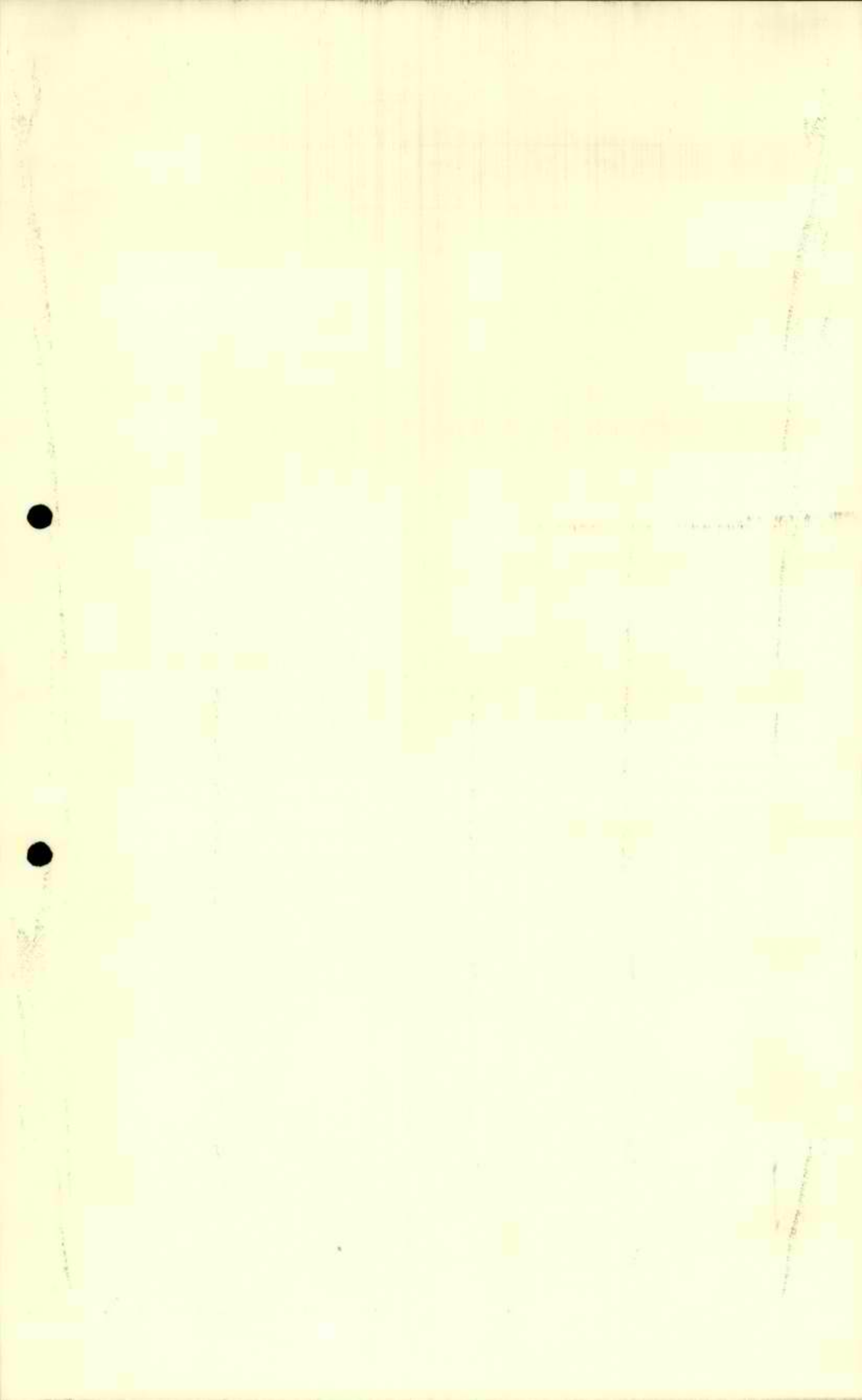
1982	1980	1978	1976	תקופת השהות
100	100	100	100	סה"כ
7.0	7.6	7.1	9.7	עד 4 ימים
25.9	32.2	33.7	27.9	5 - 9 ימים
23.1	26.6	25.0	23.8	10 - 14 ימים
9.9	6.7	7.1	7.5	15 - 19 ימים
11.8	12.4	12.1	13.5	20 - 29 ימים
22.3	14.5	15.0	17.6	יותר מחודש

מקורות: ל.מ.ס., תיירות 1977, סדרת פרסומים מיוחדים מס' 582, ירושלים, תשל"ט, עמ' 34.

ל.מ.ס., רבעון סטטיסטי לתיירות ושרותי הארחה, כרך י"א, מס' 1, ירושלים, תשמ"ג, עמ' 26.

השהות הממוצעת של תיירות החוץ בישראל הינה 21 לילות. ממוצע זה נשמר ברציפות בשנים האחרונות. פלח הבקוש תיור מאופיין בשהות ממוצעת הדומה לשהות הממוצעת של התיירים בישראל. המכפלה של היקף המוטיבציה (פלח הבקוש) התיירות "תיור" בשהות הממוצעת מהווה את הפוטנציאל לימי סיור של התיירים ובקוריהם באתרי הבקור. חלקם של הגליל והגולן מכלל ימי הסיור והבקורים באתרים של התיירים מצומצם, כפי שניתן ללמד מנתוני טבלה מס' 4.

רק במספר אתרים מצומצם הן בגליל והן בגולן נצברת אינפורמציה סטטיסטית של בקורי ישראלים ותיירים. מאתרי רשות הגנים הלאומיים באזור ניתן לקבל תמונה מדוייקת, על פי מכירת כרטיסים, של התפלגות התיירים והמבקרים הישראלים.

תפוצת השקרים בגנים הלאומיים בשנים 1981/2 - 1977/8 . עולה ע"י 4 - התפלגות השקרים בגנים הלאומיים בשנים 1981/2 - 1977/8 .

טל תורשת טל		טל תור		תמת - טבריה		האתר						
אחוז תורשת	ט"כ	אחוז תור	ט"כ	אחוז תמת	ט"כ	שנה						
5.5	35160	2050	37210	85.4	8340	48700	57040	75.3	12650	36620	51270	1977/8
3.4	142640	5020	147660	88.8	8080	64040	72120	81.6	15520	69040	84560	1978/9
7.5	63330	5170	68500	88.2	9930	74180	84110	87.5	14260	100220	114480	1979/80
5.8	47940	2930	50870	91.2	8050	83750	91800	89.2	14100	117010	131110	1980/81
3.0	99660	3040	102700	91.8	7530	83730	91260	89.0	12440	100970	113410	1981/82

מקור: בונה, מ. שריצר, מ. תכנית לפתוח התירדות בחטון וצפון הגולן, 1982, עמ' 31.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1968

1

נתוני טבלה מס' 4 מציגים את התפלגות הביקורים בגנים לאומיים הממוקמים לאורך הצירים הראשיים המובילים לגליל ולגולן. אחוז התיירים מכלל המבקרים עולה לאורך התקופה הנבדקת כאשר בחמת בטבריה ובתל חצור מהווים התיירים כ-90 אחוז מכלל המבקרים. בחורשת טל התמונה הפוכה בגלל אופיו של האתר שהינו אתר שהייה ולא בקור.

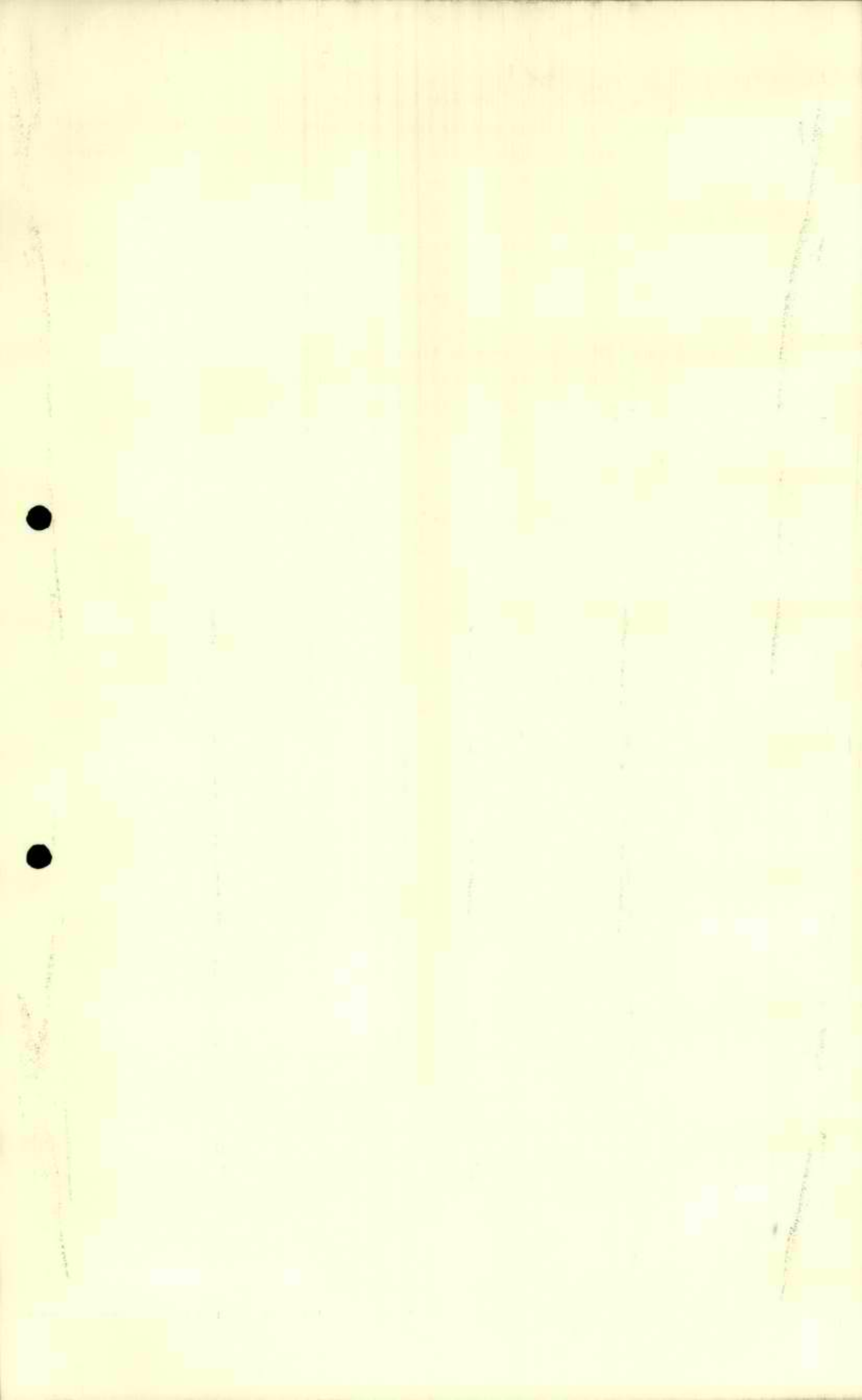
היקף התיירים המבקרים בגנים הלאומיים בטבריה ובחצור נע בין השנים 1977-82 בין 7 ל-10 אחוז מכלל התיירים שהגיעו לבקור בישראל. לעומת זאת בקסריה מבקרים כ-39 אחוז ובמצדה כ-27 אחוז מכלל התיירים המגיעים לישראל.⁹⁾

למרות שלא קיימים נתונים על היקף בקורי התיירים באתרי הגולן, ניתן לציין על פי הערכת מספר התיירים המשתתפים בסיורים באזור כי מספרם נמוך מזה המבקר בחמת טבריה ובחצור. בעוד שהאתרים בקסריה במצדה ואתרים נוספים מצליחים למשוך לבקור כשליש מתנועת התיירות לישראל (בהתאמה להיקף מוטיבציה תיירותית זו), הרי שאתרי הגליל והגולן מצליחים למשוך רק אחוזים בודדים מכלל התיירות.

אין ספק שפתוח המרחצאות הרומיים העתיקים בחמת גדר ועתיקות גמלא יאפשר לגולן להגדיל בצורה ניכרת את היקף התיירים המבקרים במרחבו.

הגולן אינו נכלל במפת אכסון תיירות החוץ בישראל. לפיכך לא תורחב הסקירה בנושא זה. עם זאת ניתן להציג את חלקם של מוקדי האכסון בטבריה ובאצבע הגליל מכלל לינות התיירים בישראל.

9. מקור: ראה המקור לטבלה מס' 4, עמ' 32.

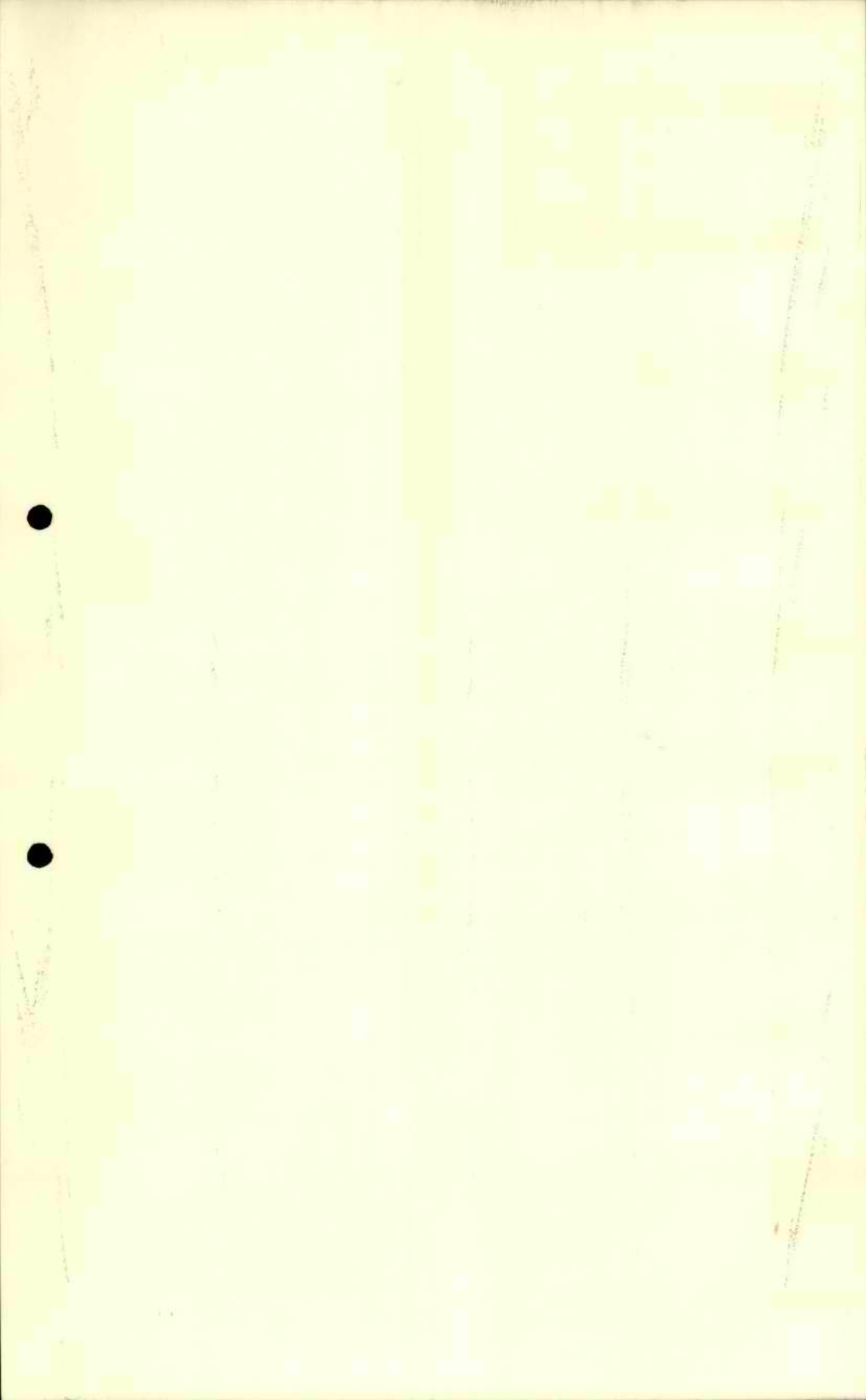

טבלה מס' 5 - התפלגות הלינות במלונות התיירות בישובים נבחרים 1981 ו-1982.

תפוסת מיטות (באחוזים)			סה"כ לינות ב-1981 וב-1982 (באלפים)						ה י ש ו ב
			1982			1981			
1982	1981	1980	סה"כ תיירים ישראלים			סה"כ תיירים ישראלים			
45.6	52.4	54.4	2960.7	5390.0	8350.7	2557.2	6786.8	9344.0	סה"כ בישראל
43.5	52.9	57.1	272.7	1631.9	1904.6	204.9	2019.8	2224.7	ירושלים
45.1	51.2	53.1	306.9	1290.0	1596.9	226.7	1622.4	1849.1	תל אביב-יפו
47.9	50.0	52.7	125.9	161.6	287.5	112.6	197.2	309.8	חיפה
50.8	61.9	60.6	446.1	522.6	968.7	464.0	688.8	1152.9	אילת
35.6	35.8	36.8	72.0	39.8	111.8	62.1	35.4	97.5	אשקלון
41.5	43.9	45.8	80.2	45.2	125.4	66.5	50.7	117.2	נהריה
51.9	56.1	55.2	317.7	305.8	623.5	296.1	355.7	651.8	טבריה
59.1	60.1	63.4	68.4	62.5	130.9	36.7	76.7	113.3	בתי הארחה באזור הכנרת
49.1	55.2	60.9	75.6	76.5	152.1	57.8	106.8	164.2	בתי הארחה באזור הגליל

- מקורות: 1. הל.מ.ס., משרד התיירות, רבעון סטטיסטי לתיירות ושרותי הארחה, כרך י', מס' 4 ירושלים, תשמ"ג, עמ' 66.
2. ל.מ.ס., סדרות חודשיות במלונאות - לינות במלונות התיירות לפי דרגה וישובים נבחרים, ירושלים, 1983, עמ' 3.

מהתפלגות לינות התיירים במוקדי האכסון בישראל בשנים 1980 עד 1982 ניתן להצביע על מספר מגמות. בטבריה למעלה מ-1600 חדרים במלונות תיירות בדרגות שונות. טבריה מהווה את המוקד האכסוני הרביעי בגודלו בישראל. (בעיר נמצאים בשלבי בנייה שונים 600 חדרים נוספים). לינות התיירים במלונות טבריה בשנים האחרונות מהוות פחות מ-5 אחוז מכלל לינות התיירים בישראל. באצבע הגליל 641 חדרים מהם 90 במלון הצפון בקריית שמונה, 80 במלונות מטולה ו-441 חדרים בבתי הארחה: באיילת השחר, בכפר גלעדי, בכפר בלוס ובהגושרים.

שני מוקדי האכסון, המהווים את העורף האכסוני של הגליל והגולן, (טבריה וסובב כנרת ואצבע הגליל) מושכים לבתי המלון ובתי ההארוחה בתחומיהם כ-7 אחוז מכלל לינות התיירים בישראל. משנת 1979/80 מסתמנת ירידה בתפוסת המטות בבתי המלון. על פי תחזיות משרד התיירות המבוססות על עלייה בשעור של 7 אחוז לשנה בתנועת התיירות לישראל, בשנת 1992 יגיעו לישראל כשני מיליון תיירים. בשנת 1982 התפוסה הארצית הינה למטה ממחצית מכושר האכסון. במוקדי האכסון הראשיים אלפי חדרי מלונות בבנייה. גם מבלי להוסיף למצבת חדרי המלון ניתן להכפיל את תנועת התיירות לישראל ולספק היצע אכסוני לשני מליון תיירים במצבת החדרים הקיימת ב-1982!

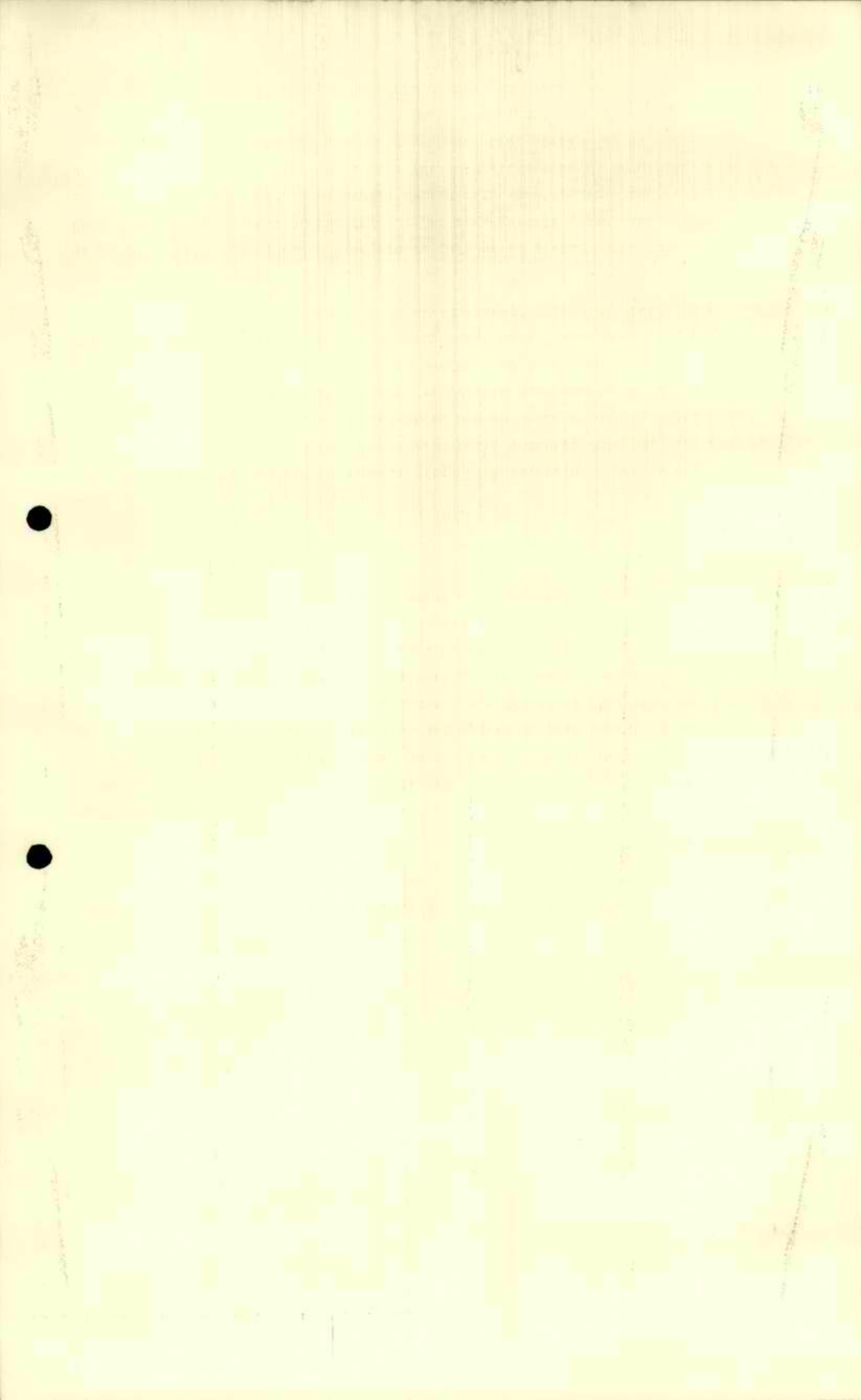
רחוקו של הגולן ממוקדי התיירות העיקריים בישראל, העדר מוקד אורבני במרחבו שיהווה בסיס לפתוח מלונאות (לקצרין קשיי אכלוס וקצב צמיחה איטי), היתרונות לגודל ויתרונות המיקום של מוקד האכסון הצומח בטבריה, מהווים חלק מהגורמים המונעים ואשר יעכבו בשנים הקרובות פתוח מלונאות באזור. לפתוח מתקני אכסון בחמת גדר לתיירות מרפא ומתקני אכסון באזור צפון מזרח הכנרת - לתיירות הנופש בעיקר - צפויה התחרות קשה עם מוקדי האכסון הן באזור הגליל והן באזורים אחרים. לפיכך אחד מהיעדים המרכזיים, בטווח הקצר והבינוני, של אזור התיירות גולן הינן פתוח אתרי בקור אטרקטיביים שיאפשרו הגדלת היקף תיירות החופש העוברת באזור, והגדלת משך שהותה באזור.

ב. תיירות הפנים בגולן.

תיירות הפנים מהווה כיום את עיקר תנועת התיירות בגולן. החרמון, נופי הטבע והמים, חופי צפון מזרח הכנרת ואתרי הבקור הנוספים הינם מוקדי משיכה לתיירות הפנים בעיקר. גם במתקני האכסון בגולן - אכסניות הנוער וכפרי הנופש בנווה אטי"ב וברמות עיקר הלינות הינן של תיירות הפנים. כפי שצויין הגולן הינו אזור תיירות "צעיר". מרבית המתקנים התיירותיים הוקמו באזור בשנים האחרונות. לא ניתן להציג סדרות סטטיסטיות באמצעותן אפשר לאבחן את מגמות התפתחות התיירות באזור. זאת בעיקר עקב מיעוטן של שנות ההפעלה של המפעלים התיירותיים באזור. אתרי הבקור באזור נמצאים בשלבי פתוח שונים, וכיום אין הקהל חייב בתשלום כרטיס כניסה, לכן אין בידנו נתונים מדויקים על היקף הבקורים בבנייס, במבצר נמרוד, בגמלא ובאתרי הטבע ונופי המים.

לעומתם, בשני האתרים הוותיקים באזור - החרמון וחמת גדר - בהם משלם הקהל כרטיס

כניסה, ניתן לבדוק את השתנות היקף הביקורים - כפי שמוצג בטבלה מס' 6.

טבלה מס' 6 - מספר מבקרים בחרמון ובחמת גדר בשנים 1983 - 1977.

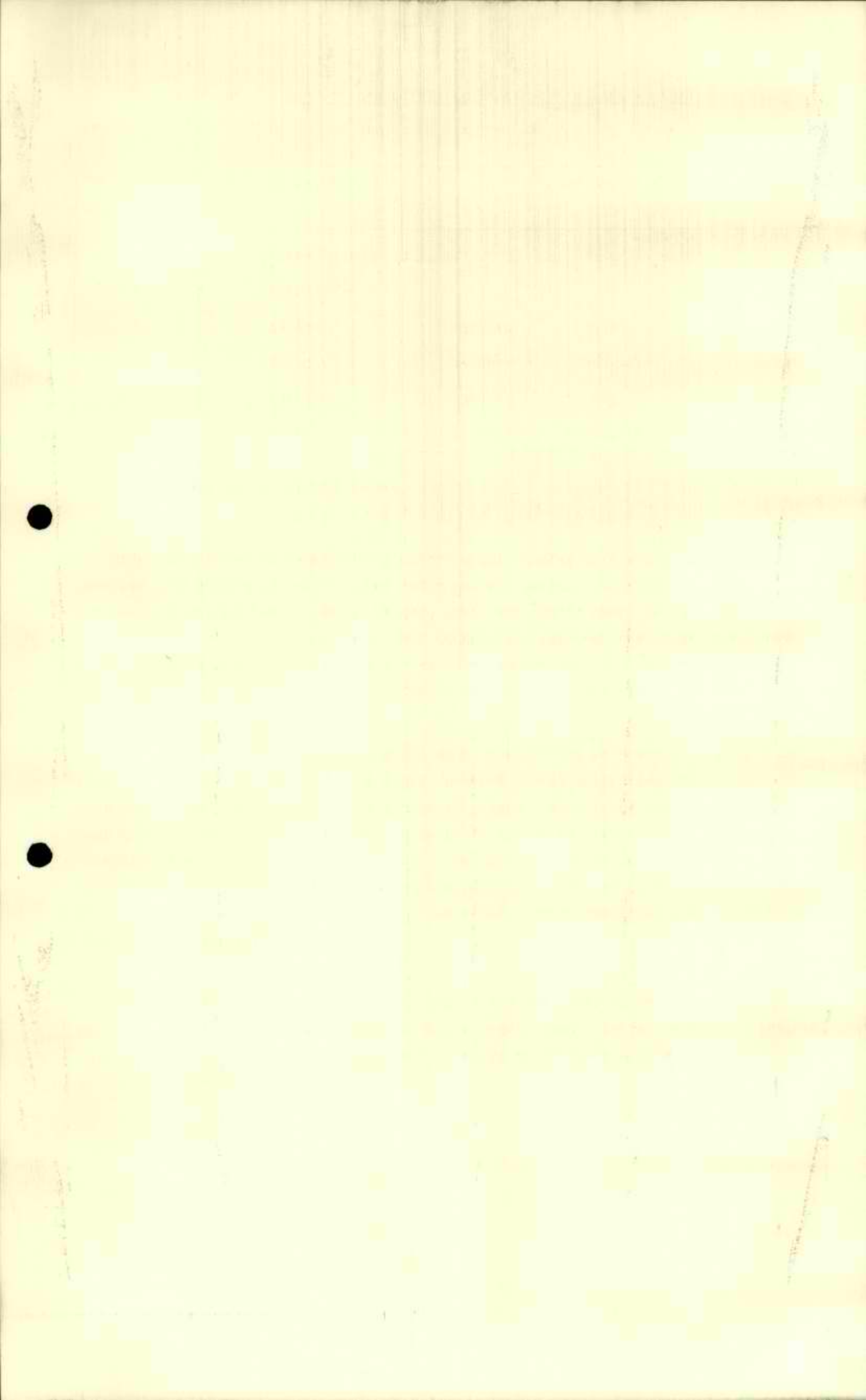
האתר / השנה	מספר מבקרים בחמת-גדר	השנה	מספר מבקרים בחרמון	מהם גולשים
1977	83521			
1978	156438			
1979	219590	1979/80	184800	12400
1980	282147	1980/81	173500	9900
1981	336497	1981/82	125100	9800
1982	432788	1982/83	201,500	15200

מקור: סכומי מכירת כרטיסים באתרים.

טבלה מס' 6 מציגה את התפתחות היקף הביקורים בשני האתרים הוותיקים והמפותחים בגולן. בחמת גדר ניתן להצביע על גדול משמעותי לאורך התקופה, מפחות מ-100,000 בשנת 1977 לכמעט 500,000 מבקרים בשנת 1982. המלחמה בלבנון, מנעה לדעת מפעילי האתר, את השגת היעד של חצי מליון מבקרים ב-1982. בחרמון משתנה מספר המבקרים לפי מספר ימי ההפעלה של האתר, והוא משתנה בין למעלה מ-120,000 מבקרים בעונה לא טובה, ללמעלה מ-200,000 מבקרים בעונה טובה. מספר הגולשים הפעילים באתר בשנת 1982/3 מהווה גדול של כ-50 אחוז לעומת השנים הקודמות.

קצב הגדול בהיקף המבקרים ומספרם הכולל משקף את ההבדל בין שני האתרים. העונה הקצרה בחרמון אינה מאפשרת למעשה גדול ניכר בהיקף הביקורים מכיוון שהאתר כמעט ממצה את הקבולת המכסימלית לעונה. הפעלת אתר זה בקייץ ובעונות נוספות ויצירת גורמי משיכה נוספים תאפשר המשך צמיחתו. גם בחמת גדר מצוי האתר על סף מיצוי הקבולת של המבקרים על בסיס מגרשי החנייה והמתקנים ומוקדי המשיכה הקיימים כיום באתר. בעונת השיא, בשבתות ובחגים, האתר נסגר בפני מבקרים מחוסר יכולת לקלוט אותם. דגם הפעילות באתר מכתוב ביקורים חוזרים לרחצה במי המרפא באתר. מרכיב חשוב בפלח ביקוש זה - שהיית יום ורחצה - מהווה האוכלוסיה הלא יהודית המגיעה לאתר מאזורי יהודה ושומרון ומהגליל.

היקף הביקורים בחרמון ובחמת גדר מציב אתגר לפתוח אתר הבקור הבולט במרכז הגולן - גמלא. בגמלא, בממוצע לשנים האחרונות, ביקרו כ-90,000 מבקרים בשנה. המכלול האטרקטיבי במרחב גמלא, פתוח האתר הארכיאולוגי ומרכז המבקרים ושוקם יאפשרו בשנים הקרובות לאתר להגיע להיקף של כ-300,000 מבקרים בשנה.

גורם משיכה מרכזי לביקורי הישראלים בגולן הינו מכלול אתרי הטבע, הוודיות ואתרי נופי המים. על פי נתונים שהתקבלו מרשות שמורות הטבע (לאחרים בהם קיימת מכירת כרטיסי כניסה) ביקרו בשנתיים האחרונות בחולה כ-56,000 מבקרים לשנה, בשמורת התנור כ-35,000 מבקרים לשנה ובשמורת הדן כ-100,000 מבקרים לשנה. שלושת בתי הספר שדה של החברה להגנת הטבע (חרמון, גולן וקשת יהונתן) הדריכו בגולן בכל אחת מהשנים 1981 ו-1982 כ-80,000 מטיילים ישראלים. למעלה ממחציתם הודרכו על ידי בית הספר שדה גולן בקצריץ. חודשי השיא של טיולי הטבע הינם אפריל ומאי (חופשות פסח ושבעות). נחלי שמורת יער יהודיה מהווים את מוקד המשיכה המרכזי לטיולי טבע רגליים. על פי הערכות פקחי רשות שמורות הטבע העובדים בשמורה שנים רבות, המבוססות על ספירת מכונניות בתחילת ובסיום מסלולי הסיורים, מטיילים בשמורה כ-100,000 ישראלים בשנה. בנחלי גמלא ודליקת מטיילים כ-65,000 ישראלים, בנחל יהודיה כ-20,000 ובנחלי הזריתן והמשושים כ-15,000 ישראלים. משפחות ישראלים נוספות מטיילים באתרי הטבע ונופי המים בצפון הגולן: בנחלים ג' לבון, סער וחרמון.

חופי צפון מזרח הכנרת, שיופעלו על ידי ישובי הגולן, מאפשרים לאזור להתחרות על פלח בקוש נוסף - נופש פנים. בעורף חופי צ.מ.כ. פועל כפר הנופש רמות. לאחר סיום עבודות פתוח פארק הנופש החופי יבנו בשלב הראשון שלושה כפרי נופש באזור. לטווח ארוך מיועד איזור זה לשמש כ"בית המלון של הגולן". החברה הממשלתית לתיירות הזמינה ב-1981 סקר חופשות בטבריה. סקר זה, שהינו העדכני ביותר בנושא למד בין השאר על רמת האטרקטיביות של אזור סובב כנרת לגבי יציאת ישראלים לחופש.

טבלה מס' 7 - דרוג אזורי הארץ לפי שכיחות היציאה אליהם לחופשה בשנת 1980.

האזור	אחוז מסה"כ היוצאים לחופשה שנכללו בסקר (450 משפ')
אזור החוף (נהריה עד אשקלון)	26
דרום הארץ (אילת עד אופירה)	19
העיר טבריה	13
הגליל, צפת וסביבתה	12
ירושלים וסביבתה	10
סובב כנרת	7
ים המלח וערד	7
מקום אחר	6

מקור: מכוון למחקר חברתי שימושי, חופשות בטבריה, ירושלים, 1981, עמ' 10.

האטרקטיביות של טבריה ואזור סובב כנרת לנופש פנים בולטת מנתוני טבלה מס' 7. צרוף האחוזים של העיר טבריה ושל סובב כנרת מציב את האזור במקום השני אחרי אזור החוף. ממצא דומה כלול בסקר שהוזמן ב-1979 ממכון גאלוף על ידי התאחדות בתי המלון בישראל.¹⁰ בסקר נבדקו ההרגלים והעמדות של הנופש הישראלי ותדמית בתי המלון בארץ. אילת דורגה כמקום המועדף לבילוי חופשות ישראלים, טבריה דורגה במקום השני והגליל במקום השלישי מכלל 11 האזורים והמקומות שדורגו בסקר. סביר להניח שהחזרת חופי מזרח סיני למצרים באפריל 1982 משפיעה על התפלגות יציאות הישראלים לחופשות. אין ספק שחלק מהביקוש לנופש בינוני וארוך לאורך חופי מזרח סיני מנותב לחופי הכנרת.

סקר חופשות ארצי ערכה הל.מ.ס. בשנת 1972. משנה זו לא נערך סקר בהיקף דומה. בין ממצאי הסקר נתון לפיו 71 אחוז מהישראלים יוצאים לחופש בקייץ - בין החודשים יולי וספטמבר. בדיקת לינות הישראלים באזורי האכסון השונים והסקרים שצויינו מלמדים כי מגמה זו יציבה ונכונה גם כיום.

הבקוש של נופש פנים לאזור סובב כנרת וריבועו בעיקר בחודשי הקייץ מאפשר לגולן לרכז מאמצי פתוח סביב פלח בקוש זה בעונה בה אתר הסקי בחרמון אינו פעיל ומרבית הנחלים ונופי המים מעבר לשיאם השנתי.

הבקוש של חלק מתיירות הפנים לסיורים רגליים בנופי הגולן מהווה את הבסיס להקמת שלושה מתוך חמשת מתקני האכסון באזור. לינות הישראלים מהוות למעלה מ-95 אחוז מכלל הלינות במתקני האכסון והשהות הממוצעת של פלח בקוש זה באזור הינה 3-4 לילות. בטבלה מס' 8 מוצגים מספר המיטות ופוטנציאל הלינות במתקני האכסון בגולן.

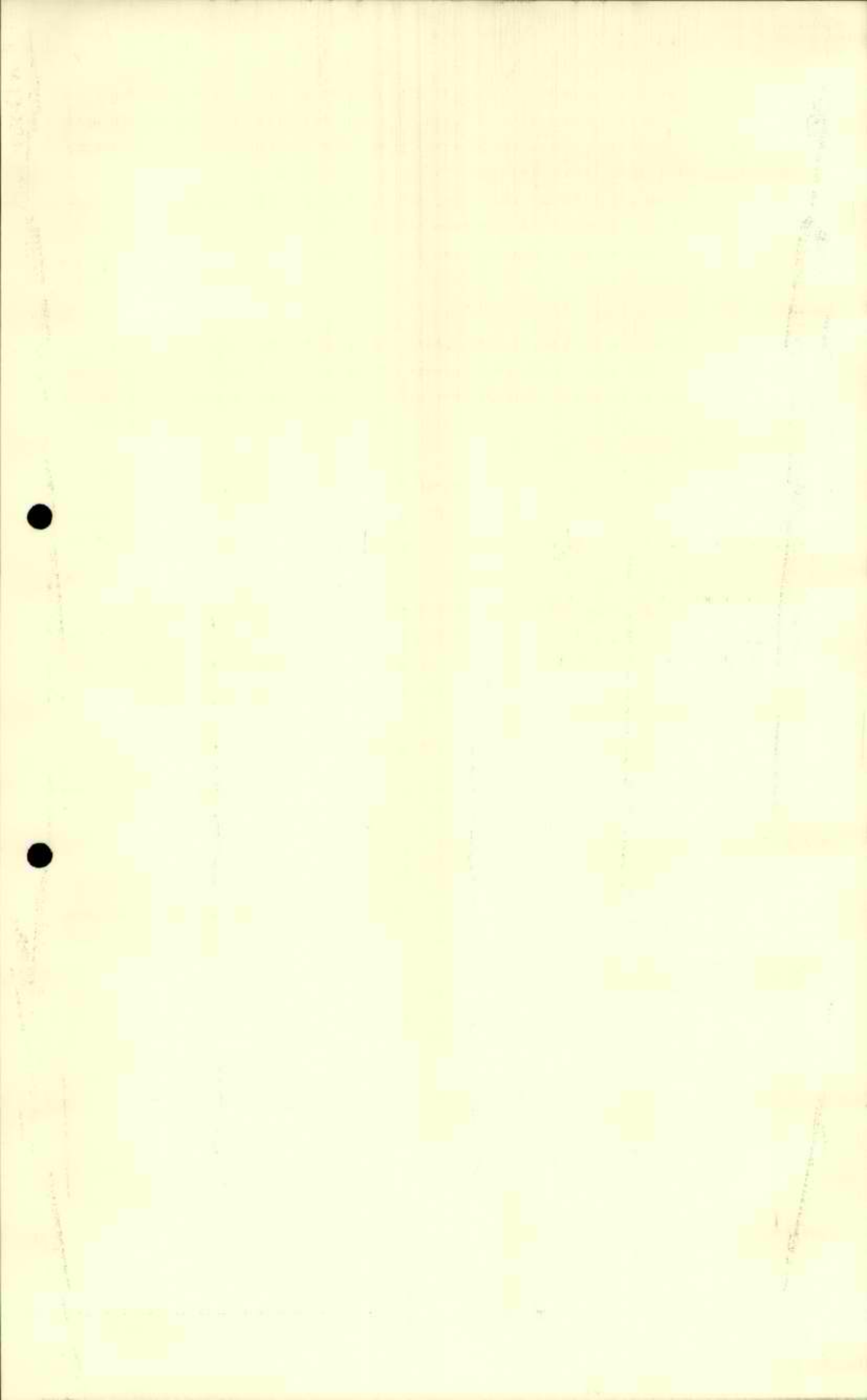
טבלה מס' 8 - מתקני האכסון בגולן - מספר מיטות ופוטנציאל לינות.

המתקן	מספר מטות	תוכנית קיימת להרחבה	מספר לינות פוטנציאליות ב-83.
בית ספר שדה "גולן" (קצרין)	140	בקייץ נפרסים 10 בונגלוס (50 מטות)	51,100 + 6,000 בקייץ
בית ספר שדה "קשת יהונתן"	160	-	57,400
אכסניית חיספין (מדרשת הגולן)	160	300	57,400
כפר נופש נווה אטי"ב	כ-130	440	47,450
כפר הנופש רמות	כ-240	-	87,600
סה"כ	כ-830	740	306,950

מקור: נתונים שנמסרו על ידי מנהלי המתקנים.

הערה: מתקן האכסון של בתי ספר שדה חרמון ממוקם מחוץ לגולן בחורשת טל.

10. גאלוף ישראל, הרגלים ועמדות של הנופש הישראלי ותדמית בתי המלון בארץ, ת"א, 1979, עמ' 147.

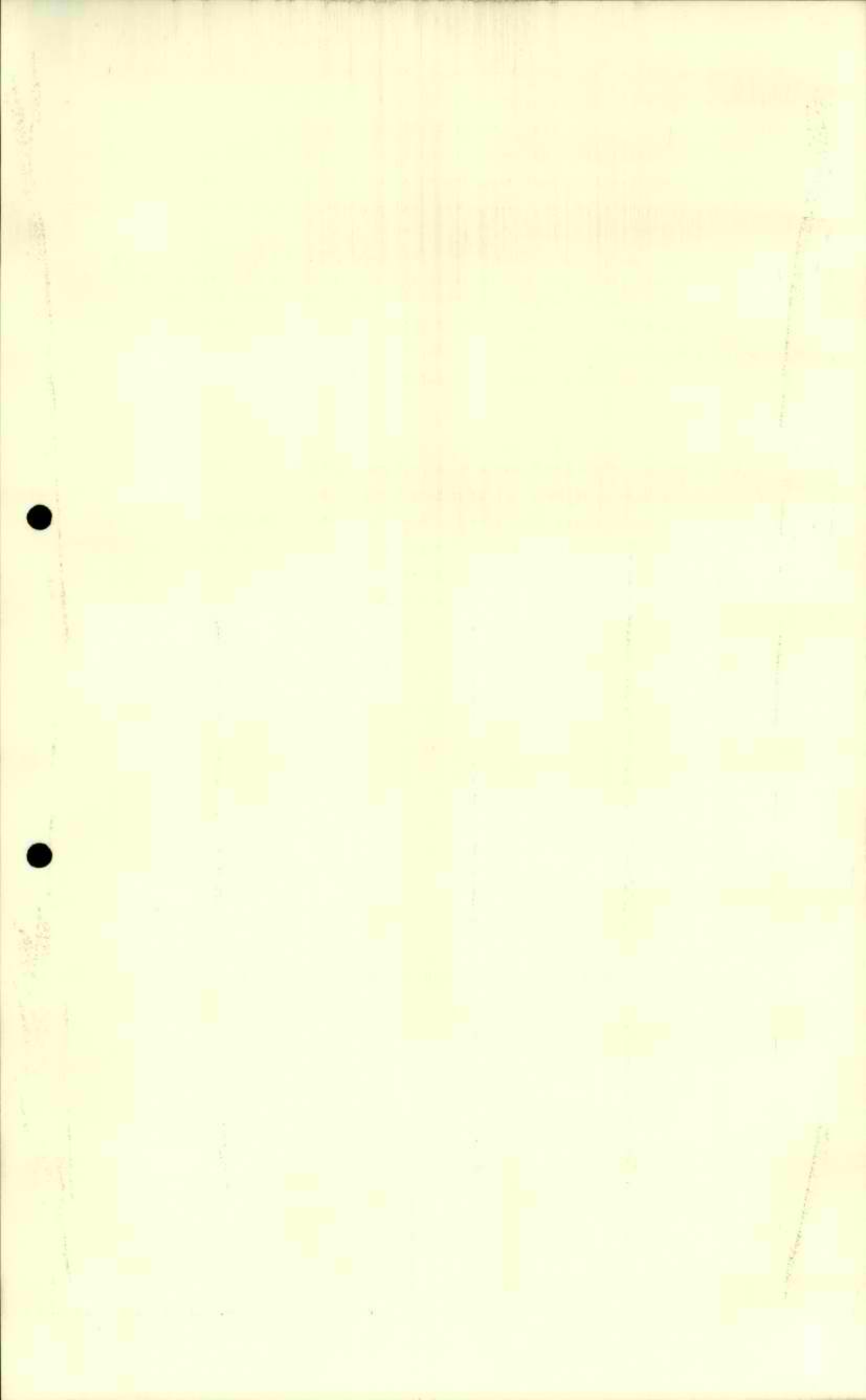
על מנת לשמור על סודיות מסחרית יוצגו מספרי לינות הישראליים במתקני האכסון
במקובץ. על פי הנתונים שנמסרו על ידי מנהלי האכסניות וכפרי הנופש הסתכם היקף הלינות
ב-1980 בכ-82,500 לינות, ב-1981 הסתמנה עלייה מתונה לכ-88,650, ובשנת 1982 היקף הלינות
מסתכם בכ-103,200 לינות. היקף זה מהווה תפוסה ממוצעת של כשליש מקבולת המתקנים. יצויין
שבשני מתקנים מהחמישה שנכללו בטבלה מס' 8 קיימת תפוסה המצדיקה מבחינה כלכלית הפעלתם.
מסתמנת בברור מגמה של עלייה בתפוסה השנתית ככל שהמתקן צובר שנות הפעלה נוספות.

השוואת נתונים אלה עם המלצות התוכנית לפתוח תיירות נופש בגולן משנת 1970¹¹ מעניינת
ביותר. המלצת חברת "סקר", שערכה את נתוחי הכדאיות הכלכלית, על בסיס תחזיות לטווח של חומש,
הייתה לפתח מתקני אכסון בצפון ובדרום הגולן בהיקף של 445 מיטות. לקיומם הכלכלי של מתקנים
אלה (על פי חשוב נקודות האזון) דרושות 106,000 לינות.¹² היקף ההיצע האכסוני כיום בגולן
(830 מיטות) כפול כמעט מההיקף המחייב 106,000 לינות בשנה. בסוף שנת 1982, בגולן ביקוש
ל-103,000 לינות בלבד!

בשנת 1982 הסתכם היקף לינות הישראליים באזור הכנרת ואצבע הגליל בלמעלה מ-450,000
לינות, היקף הגדול פי 4.5 מהיקף לינות הישראליים בגולן, כאשר בבתי ההארחה מחוץ לטבריה
הסתכם היקף לינות הישראליים בכ-144,000 לינות. בשנת 1982 הסתכם הביקוש של תיירות הפנים
ללינות באזור הכנרת, אצבע הגליל והגולן בלמעלה מ-550,000 לינות - בקוש שכלל מוטיבציות
תיירותיות שונות. הבקוש הישיר לגולן - מרביתו בקוש לסיור וטיולי טבע מהווה פחות מ-20 אחוז
מכלל ביקוש תיירות הפנים ללינות במרחב גליל וגולן.

11. לרמן, ר. לרמן, ע. גלעד, מ. תוכנית לפתוח ונופש בגולן, תל-אביב, 1970.

12. ראה המקור בהערה מס' 41, שם, חלק 2, עמ' 137.

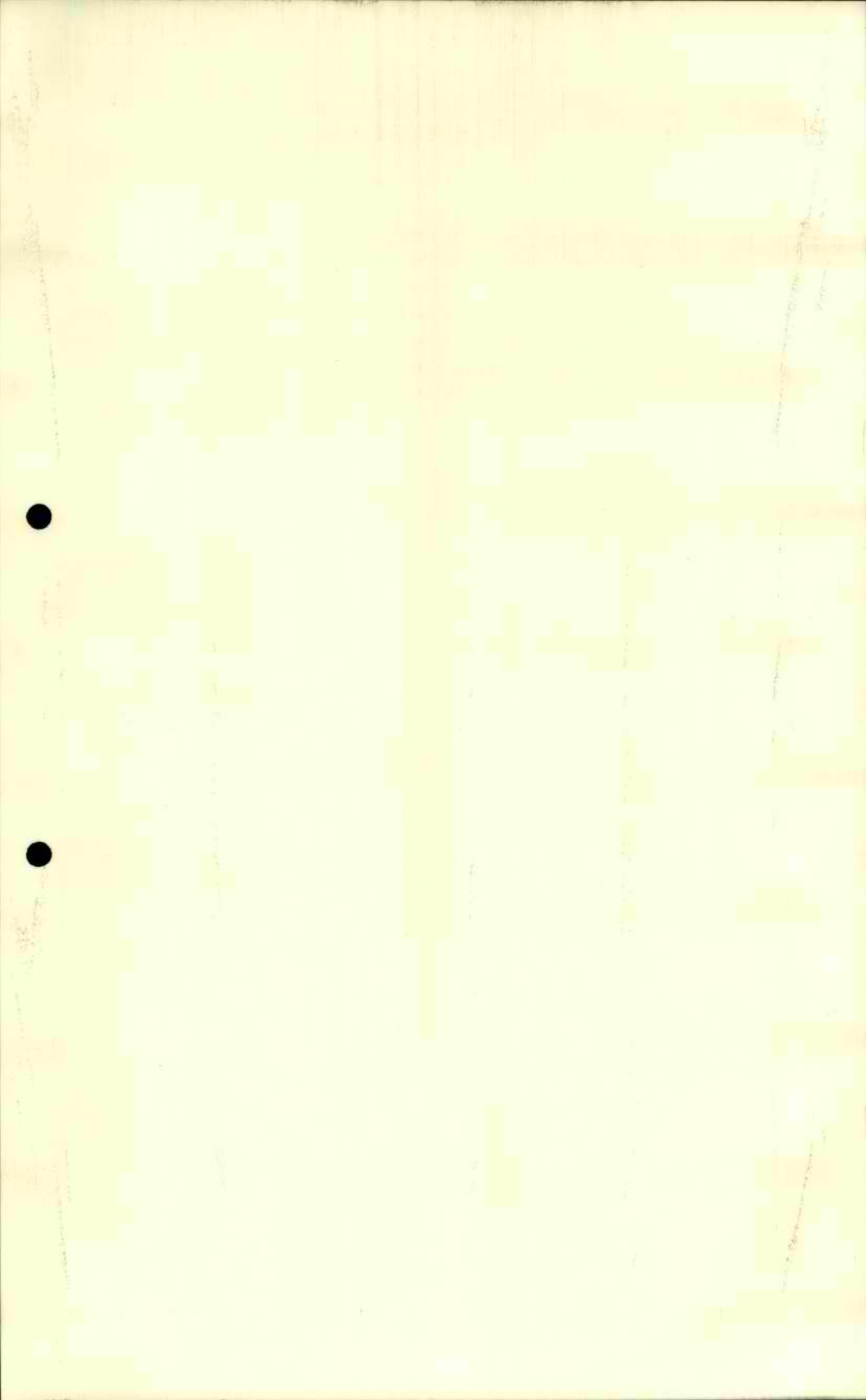

5. חלקה של התיירות בתוכנית לפתוח הגולן.

החטיבה להתיישבות - חבל הגליל בשתוף עם המועצה האזורית גולן, וועד ישובי הגולן והמועצה המקומית קצרין פרסמו בפברואר 1982 תכנית אופרטיבית לפתוח מואץ (1982 - 1987) של הגולן - "רבבותיים נוספים בגולן". להשגת היעד המרכזי - הוספת 20,000 תושבים לגולן בתוך 5 שנים - מועידה התוכנית לתיירות תפקיד מרכזי ביותר. לפתוח הענף ובמטרה ליצור מקורות תעסוקה ל-560 מועסקים מתוכננת השקעה של 770 מליוני שקלים במחירי ינואר 1982.¹³ התוכנית מתמקדת בפתוח הפוטנציאל הבלתי מנוצל של חופי צפון מזרח הכנרת ובהרחבת ההיצע והתפקודים של האתרים בחרמון ובחמת גדר. פתוח מפעלי התיירות בקנה המידה המוצע בתוכנית מחייב התארגנות ברמה אזורית, מכיוון שישובים בודדים לא יהיו מסוגלים להתמודד הן עם ההשקעות הבסיסיות המאסיביות והן עם נושאי הארגון, הנהול והשווק המאייבים התאחות גבוהה.

בטבלה מס' 9 מוצגת תוכנית פתוח התיירות במסגרת תוכנית רבבותיים נוספים בגולן.

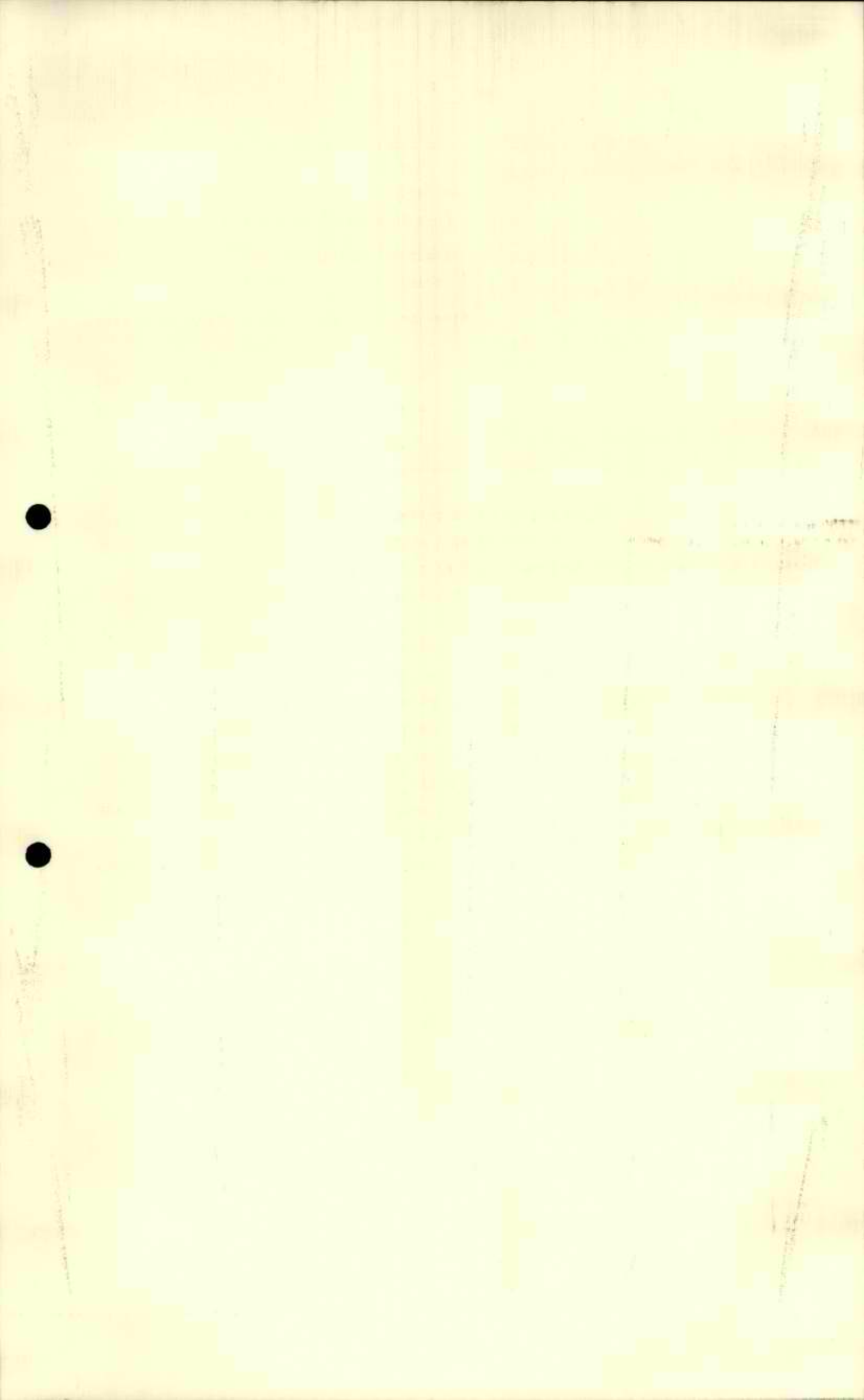
13. מקור: ההסתדרות הציונית העולמית - חטיבה להתיישבות - חבל הגליל ואחרים, רבבותיים נוספים בגולן, 1983, עמ' 3.

האתר	הפרוייקט שיפותח	תוספת תעסוקה (מספר מועסקים)	ההשקעה הדרושה*	ט"מ
	מיידי	טרוח 5-7 שנים	מיידי	טרוח 5-7
החרמון	הפעלת קייץ - פתוח "סקי קייץ" שפור מבנה השרותים והחנייה, ופתוח רכבל נוסף מהק"א ה-6	27	50	80
חמת גדר	מרכז מרפא ונופש כולל בית הארחה לתיירות חוץ ופנים	13	140	120
צפון מזרח הכנרת	3 כפרי נופש, חניונים ושרותי חוף	150	30	120
גמלא ואתרים נוספים	אטרקציה להובלת תיירים לעתיקות גמלא**	10	-	-
סה"כ		200	220	320

מקור: ראה המקור המצויין בהערה מס' 13, שם, עמ' 11.
 הערות: * ההשקעה הדרושה הינה במליוני שקלים במחירי ינואר 1982.
 ** אטרקציה - הכוונה לאמצעי שנוע של המבקרים לאתר גמלא - כיום נבדקת אפשרות הפעלת רכבל או חד-פס עליו ינועו קרונויות.

פתוח מכלול מפעלי התיירות בגולן בעשור האחרון סיפק תעסוקה בהיקף של כ-230 משרות בעונה. העונה נמשכת 3 חודשים בקייץ בין החודשים יולי וספטמבר. בחרמון העונה נמשכת כ-3 חודשים בין החודשים ינואר ומרץ. מחוץ לעונה היקף התעסוקה הינו כ-140 משרות. את מכלול המשרות מספקים האתרים בחרמון, בחמת גדר, כפרי הנופש בנווה אטיב וברמות, האכסניות בבית ספר שדה גולן, בבית ספר שדה קשת יהונתן ובחיספין ומוזיאון הגולן בקצרין. בחרמון כ-90 מועסקים בעונה, בחמת גדר ובכפרי הנופש בנווה אטיב וברמות כ-40 מועסקים במוצע לאתר. על רקע היקף התעסוקה במפעלי התיירות הקיימים כיום בגולן ברור שיעדי תוכנית רבבותיים נוספים בגולן, לפיהם יש להכפיל את מספר המועסקים בענף התיירות בטרוח המיידי, ולהשלים בטרוח של חומש כמות הכפולה ממספר המועסקים כיום, מהווה אתגר רציני ביותר.

הגולן מצוי כיום בהתחרות קשה עם אזורי פתוח נוספים בהם קיימות תוכניות לאומיות לפתוח מואץ של מערכות ישוביות: בגליל, ביהודה ושומרון, בחבל עזה ובנגב. ההתחרות הביין אזורית מתמקדת ביכולת למשוך אוכלוסיה ממרכז הארץ וביכולת למשוך תקציבי פתוח ממלכתיים ואמצעי יצור, לספק תעסוקה למתיישבים באזורים אלה. ברור שפתוח מפעלי התיירות, על פי תוכניות רבבותיים בגולן, יכפה על הגולן התחרות קשה עם המפעלים הקיימים ואשר יפותחו בשנים הקרובות, הן בגליל ובאזור סובב כנרת והן באזורים אחרים במרכז ובדרום הארץ.

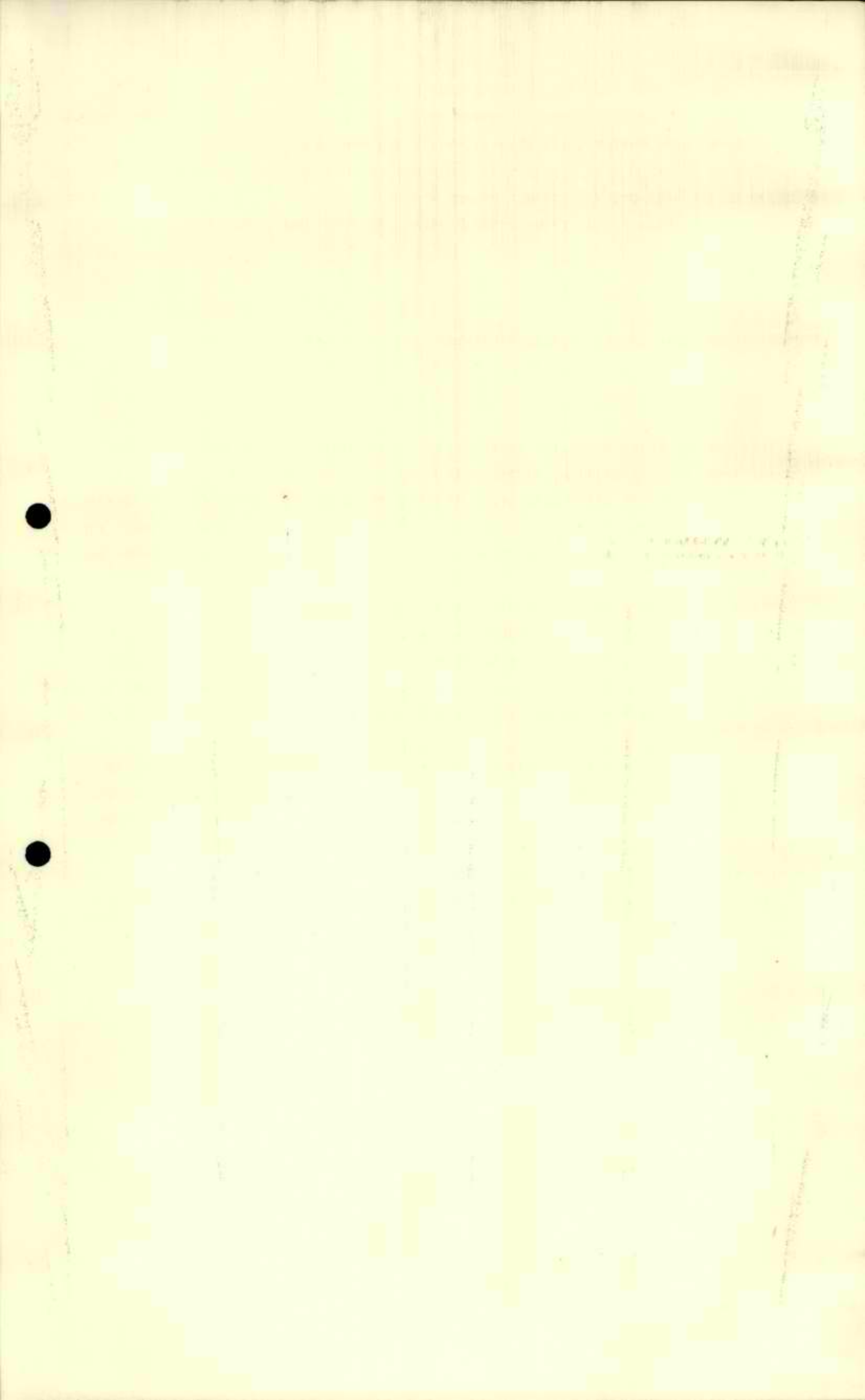
6. סכום ומסקנות.

ארץ הגולן הינה אזור תיירות צעיר הנמצא בשלבים^(ראשונים) של פתוחו. על רקע מאמצי הפתוח בשנים האחרונות, עדיין לא הגיע הגולן ל"עצמאות תיירותית" והאזור מהווה חלק מהמכלול התיירותי גליל - גולן.

משאביו הטבעיים של האזור ואתרי הנוף והארכיאולוגיה מהווים פוטנציאל תיירותי מגוון העשוי למשוך למרחבו פלחי בקוש שונים. תיירות הפנים מבקרת באזור שנים רבות, בעיקר בחרמון ובאתרי הטבע ונופי המים. לאכסון התיירות העממית נבנו בגולן בשנים האחרונות מספר אכסניות וכפרי נופש. תיירות הנופש הישראלית מהווה את הבסיס לפתוח המואץ של אזור צפון מזרח הכנרת, העשוי להוות-לפחות בצורה חלקית-תחליף לחופי סיני ולשמש כבית המלון של הגולן.

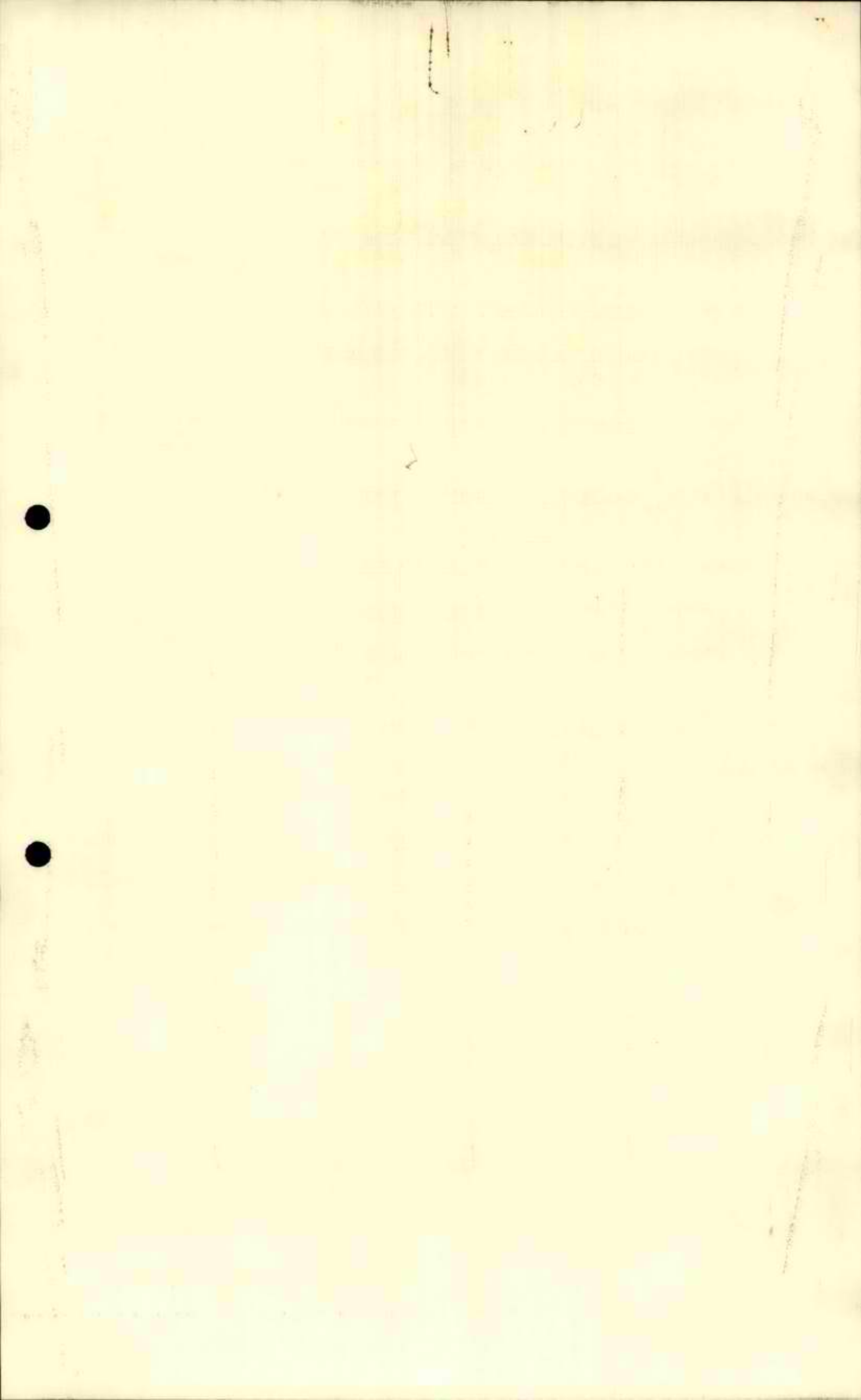
תיירות החוף הינה תיירות המסיירת ומבקרת באתרי האזור. היקפה מזערי ומהווה אחוזים בודדים בלבד מכלל התיירות הנכנסת לישראל. תרומתה לכלכלת האזור קטנה ביותר ומהווה כיום מקור לפתוח מוגבל של שרותי דרך בלבד. מיקומו הגיאוגרפי של האזור ברחוק ממרכזי האוכלוסייה והיצור בישראל, מיגבלות הזמינות של קרקע חקלאית ומים, מחירי ההובלה וקשיים נוספים בפתוח תעשיות באזור מועידים לתיירות תפקיד מרכזי בפתוח מקורות התעסוקה למתיישבי הגולן.

ארבעה קיבוצים בדרום הגולן הצליחו בחמת גדר, על בסיס הפוטנציאל באתר, לפתח את אתר התיירות הצומח בקצב המהיר ביותר בישראל בשנים האחרונות. היוזמה והדינמיות של ישובי הגולן והנסיון שנצבר בשנים האחרונות עשויים להגשים, לפחות חלקית, את תוכנית החומש לפתוח התיירות באזור - במסגרתה מוקדי המאמץ העיקרי יהיו הפעלת קייצית של החרמון, פתוח מוקד הנופש בצפון מזרח הכנרת ופתוח אתר בקור מרכזי ואטרקטיבי בגמלא. פתוח מוקדים אלה יאפשר לאזור להגדיל את היקף התיירות העוברת והשוהה באזור ולהתחרות על משיכת תיירות הנופש הישראלית למרחבו.

מ ק ר ו ת :

1. אפשטיין, ק. "מסך המיסתורין מתרומם מעל הדולמנים בגולן", ב-טבע וארץ, כרך י"ט, מס' 4, 1977, עמ' 158 - 160.
2. בונה, מ. תוכנית פתוח סיירות, טיילות ותיירות בגליל העליון ורמת הגולן, 1981, 139 עמודים.
3. בונה, מ. שוייצר, מ. תוכנית לפתוח התיירות בחרמון וצפון הגולן, 1982, 58 עמודים.
4. גאלוף ישראל, הרגלים ועמדות של הנופש הישראלי ותדמית בתי המלון בארץ, ת"א, 1979, 186 עמודים.
5. ההסתדרות הציונית העולמית - החטיבה להתיישבות ואחרים, רבבותיים נוספים בגולן, 1983, 12 עמודים.
6. ל.מ.ס., משרד התיירות, רבעון סטטיסטי לתיירות ושרותי הארחה, כרך י"א, מס' 1, ירושלים, תשמ"ג, 36 עמודים.
7. ל.מ.ס., משרד התיירות, סקר תיירים ותושבים יוצאים 1979/80, ירושלים, תשמ"ב, 140 עמודים.
8. — , — , סדרות חודשיות במלונאות, ירושלים, תשמ"ג, 5 עמודים.
9. — , — , תיירות 1979, סדרת פרסומים מיוחדים מס' 582, ירושלים, תשמ"א, 59 עמודים.
10. לרמן, ע. לרמן, ר. וגלעד, מ. תוכנית לפתוח תיירות ונופש בגולן, חלק 2, ת"א, 1970, 233 עמודים.
11. מדריך ישראל, חרמון וגולן, כתר, 1978, עמ' 41-46, 175-183.
12. מכון למחקר חברתי שימושי, חופשות בטבריה, ירושלים, 1981, 120 עמודים.
13. משרד התיירות, תוכנית אב לתיירות - ישראל, דו"ח מסכם, תל-אביב, 1976, פרק 5, עמ' 21-26.
14. סקר, בחינת אלטרנטיבות לפתוח אתרי תיירות בצפון רמת הגולן ובדרומו, תל-אביב, 1969.

החברה הממשלתית לתיירות
ספריה טכנית
אין להוציא
מסמך זה מהספריה

כנס נופש נחלים

לזכרו של אלימלך הורביץ

דברים מיום עיון

עורך: דר' משה ענבר

13 ליולי 1989

בית אושיסקין-קיבוץ דן, גליל עליון

מועצה איזורית הגליל העליון
עמותת התיירות

אוניברסיטת חיפה

מכללת תל חי

השלוחה האקדמית

החברה להגנת הטבע
בית אושיסקין

רשות שמורות הטבע

כנס נופש נחלים

לזכרו של אלימלך הורביץ

דברים מיום עיון

עורך: דר' משה ענבר

13 ליולי 1989

בית אושיסקין-קיבוץ דן, גליל עליון

ת כ נ י ת

	11.45		8.30 התכנסות
מושב ב': תכנון, ממשק ופעילות של אתרי נופש בנחלים			
מר יוני גדעוני-מועצה אזורית גליל עליון פעילות עמותת התיירות בפיתוח בתיירות באצבע הגליל			9.00 ברכות: מר זלמן גסטר - המועצה האזורית גליל עליון מר צבי אורטנברג - מנהלת הכנרת
אדר' גדעון שריג - הטכניון ארץ פלגי מים-תדמית ומציאות			9.15 - 11.00 מושב א': הנוף הנחלי ופעילות נופש-מחקר
מר הלל גלזמן-רשות שמורות הטבע הסדר הקצאות מים לשמורות טבע			ד"ר משה ענבר-אוניברסיטה חיפה דמוסי נופש בנחלים בעולם ושיטות מחקר גיאומורפולוגיות
מר מיכה לבנה - החברה להגנת הטבע סקר נוף ביובלי הירדן			פרופ' רות אניס - הטכניון ניתוח תכנית "אתר נופש הבניאס 1969" לאור המציאות היום
מר ראובן אורטל - רשות שמורות הטבע השפעת טיולים על האקולוגיה של נחל ערוגות			גב' מיכל הלוי - הטכניון שיטת הערכת נוף-חקר ארוע בניאס
אדר' עליזה רוטמן - ועד תכנון פארק הירדן			ד"ר אביטל גזית-אוניברסיטה תל אביב טיולי נחלים-השלכות על המערכת האקולוגית
דו"ח על מפעלי נופש בפלגי הירדן			ד"ר אביבה רבינוביץ - רשות שמורות הטבע נופש בנחלים ושמירת טבע
הפסקת צהרים	13.30		
סיור באתרים של פלגי הירדן במכוניות פרטיות-סידורי הסעה אישיים	14.00		
סיום	16.30		11.00 הפסקת קפה

עמוד	תכן הענינים
1	פתח דבר משה ענבר
2	דפוסי נופש בנחלים בעולם ושיטות מחקר גיאומורפולוגיות רות אניס
5	ניתוח תכנית "אתר נופש הבניאס 1969" לאור המציאות והיום מיכל הלוי
12	שיטת הערכת נוף-חקר ארוע בניאס אביטל גזית
18	טיולי נחלים-השלכות על המערכת האקולוגית אביבה רבינוביץ
20	נופש בנחלים ושמירת טבע יוני גדעוני
21	פעילות עמותת התיירות בפיתוח תיירות באצבע הגליל הלל גלזמן
23	הסדר הקצאות מים לשמורות טבע מיכה לבנה
25	נחלים כיעד לטיולים עוזי ענבר
28	סקר פלגי הירדן עליזה רוטמן
30	תכנון פארק הירדן מ.שוייצר
31	ארץ פלגי מים-תחזית ביקוש לשרותי תיירות נחום דונסקי
34	תכנית אב ומתאר לפיתוח התיירות בארץ פלגי מים אחווה בנצינברג סטיין
36	תכנית שמור ונופש לעמק החולה וארץ פלגי מים המועצה האזורית גליל עליון
42	חוק עזר לשמירת הסדר והנקיון בגנים ובנהרות שלמה אילן
45	תכנון פיסי לפיתוח אגם דלתון-1971
46	תכנון כפר נופש מעין ברוך
47	ד"ח מבקרים בשמורות קולטות קהל 1985-1988

פתח דבר

חשיבות הנחלים כמשאב פוטנציאלי לנופש גדלה בשנים האחרונות, והפעילויות השונות - סיורים, רחצה, שייט, דייג - שהתפתחו לאורך הנחלים מהווים הוכחה לפוטנציאל הרב הגלים באפיקי הנחלים.

מטרת הכנס היא להפגיש גורמים שונים העוסקים בנושא, הן בתחום המחקר והתכנון, והן רשויות הממסד וגופים כלכליים. יש חשיבות רבה בהפצה לציבור של השלבים השונים של תכנון ומחקר של פרויקטים לפיתוח נופי מים; קשר הדוק בין הגורמים השונים ומעורבות הציבור עשויים למנוע משגים שהם לעתים בלתי הפיכים.

אין זה מקרה שכנס ראשון זה מתקיים בבית אוסישקטין ולזכרו של מיסדו אלימלך הורביץ ז"ל, אשר מעל שנות דור מהווה בית הטבע של ארץ פלגי מים. ברצוני להודות לכל פעילי הבית על עזרתם בקיום כנס זה.

ועדת ההיגוי ששקדה על הכנת יום העיון כללה את יוני גדעוני, רכז התירות בגליל העליון; הלל גלזמן, מרשות שמורות הטבע ואריה אללוף מהחברה להגנת הטבע. להם ולכל אלה שעזרו בהכנת יום העיון נתונה מלוא ההערכה והתודה.

ד"ר משה ענבר

רכז אקדמי

השלוחה האוניברסיטאית

מכללת תל-חי

אוניברסיטת חיפה

דפוסי נופש בנחלים בעולם ושיטות מחקר גיאומורפולוגיות

ד"ר משה ענבר

משה ענבר-אוניברסיטת חיפה

הנוף הנחלי מהווה ערך חשוב לחברה האנושית. הניצול של משאבי המים לצרכים של שימוש ביתי, תעשייתי וחקלאי גרם לשינוי מוחלט, לעתים בלתי הפיך, במרבית הנחלים בעולם; בארץ שינוי זה לא פסח כמעט על אף נחל ובנופים הקיימים התערבות האדם הוא הגורם המכריע והניכר ביותר. פעילויות נופש רבות התפתחו בנוף הנחלי שמהווה מוקד משיכה הולך וגובר במקומות שונים בעולם. הפעילויות כוללות תחומים רבים כגון: רחצה, שייט בסירות, קאיקים, סירות מנוע, דיג, סירות רגליים, סירות ממונעים, תצפיות נוף, מפלים ועוד. קיים מגוון רב של פעילויות בהתאם לתנאים הגיאוגרפיים השונים, וכך אנו מוצאים גלישה בסירות - rafting, שייט ב"קאנו" בודד עד לשייט חתירה תחרותי, מלונות מפוארים ליד מפלים כגון Iguazu-Niagara, מסלולי סירות לאורך האפיקים, אזורי דיג, ועוד. בארץ נותרו מעט נופי נחלים המאפשרים פיתוח פעילויות נופש אך בשנים האחרונות חל גידול ניכר באתרי נופש הנחלים ובמספר המשתמשים בהם. קיימים כ-30 אתרים של שמורות טבע ופארקים לאומיים הקשורים לנחלים ויחסית לשמורות האחרות הם תופסים את השטח המצומצם ביותר. הגבול הפוליטי-בירדן התחתון ובחלק של הירמוך-מהווה בארץ גורם נוסף המגביל את אזורי הנופש בנחלים הקיימים.

מהנדסי מים עוסקים בדרך כלל בהיבטים הידראוליים, הנדסיים וכלכליים של תכניות פיתוח ומשאבי מים, ואין בדרך כלל תשומת לב להיבטים האקולוגיים והנופיים של מערכת משאבי המים הכללית. חלק גדול מן המרכיבים של התחומים האלה הוא סובייקטיבי והרבה יותר קשה לקבוע הערכה כספית בהן מאשר בתחומים ההנדסיים. אך למרות אי ודאות זו קיים לחץ הולך וגובר מצד הציבור לשימור ערכי הנופים. השאלות הנשאלות הן מהסוג: מהו הערך הנופי של זרימת מים במפל? (מול אלטרנטיבה של ניצול הידרואלקטרי), חשיבות של זרימת מים בנחלים לצורך דיג ספורטיבי ועוד.

ניתן לחלק את ההערכה לשני תחומים: 1-ההיבט הנופי, הכולל את מרכיבי הנוף השונים, ו-2-ההיבט הדינאמי, כיצד המערכת פועלת והשפעתה הכללית באקוסיסטמה. בדרך כלל מתבקשת הערכה כמותית של פרויקט הנדסי הקשור למים או למערכת של נופי מים. המטרות של ההערכה האסתטית של הנוף הן: 1) כיצד תכנית הפיתוח תשנה את הנוף. 2) מה תהיינה הפגיעות. 3) האם הערכים האסתטיים הלא כלכליים הם כה חשובים בשביל למנוע פיתוח פרויקט מסוים (Dunne & Leopold, 1978).

בהערכה אסתטית של נופים מבחינה גיאומורפולוגית נכללים כמה שלבים: א) סקר או אינוונטר של המדדים השונים הקשורים לאפיק הנחל ולעמק. בחלק זה נכללים מדדים גיאומורפולוגיים-עומק, רוחב האפיק, מידת השיפוע, זרימה וכו' הידרו-ביולוגיים - טיב המים, כמות וסוג אצות, דגים וכו' ומדדים אנושיים מידת פגיעת האדם בנוף הנחלי, זיהום וביוב, מרחק מריכוזי ישוב, נגישות וכו'. ב) הערכה של כל אחד מן המרכיבים-בדרך כלל בסולם מ 1 עד 5 בהתאם לערכים מדודים (רוחב של נחל או גובה מפל) או שנקבעו בשיטה אחרת (למשל אופי ויזואלי של הזרימה, במספר דרגות). אחת הטכניקות כוללת 67 משתנים (Chubb & Baumann 1977) ג) שיקלול של כל אחד מן המשתנים בהתאם לחשיבותו ולמטרת ההערכה או פעילות נופש הנחלים המבוקשת (מתוך רשימה של 16 פעילויות, כגון דיג, רחצה, קנו, וכו') ד) עיבוד וניתוח כל החומר וקביעת דירוג לאתרים השונים. עיבוד זה נערך בשיטות סטטיסטיות שונות, בעזרת מחשב או שיטה גראפית, מטריצות ועוד.

השיטות השונות מבוססות ברובן על גישתו של Leopold אשר קבע ערכיות אסתטית ל- 12 אתרים שונים בנחלי ohadI בארה"ב ודירג אחד מהם - Hells Canyon - במקום הראשון.

בביקורת על גישה זו, המורכבת ועוסקת במאות משתנים, מוצע למקד הערכת הנוף לאזור מסוים בהתאם למטרה מבוקשת וקביעת דירוג יחסי של המרכיבים השונים (Hamill, 1986).
בהתאם לשיטות הנ"ל נערכה הערכה אסתטית לנחלי הגולן וצפון הגליל ונמצא שהירדן ההררי ואפיקי המשושים והזויתן בחלק הקניוני תפסו את המקומות הראשונים.

References:

- Chubb, M. and E.H. Bauman, 1977. Assessing the recreation potential of rivers. *J. of Soil and Water Conservation*, 32(2), 97-102.
- Dunne, Th. and L.B. Leopold, 1978. *Water in Environmental Planning*. W.H. Freeman and Co. San Francisco, 818 pp.
- Hamill, L., 1986. The Chubb/Bauman method for estimating the recreation potential of rivers: a critical review. *Water Resources Bulletin*, 22(4), 653-659.
- Leopold, L.B., 1969. Quantitative comparison of some aesthetic factors among rivers. *Geol. Survey Circular* 620. USGS, Washington. 16 pp.

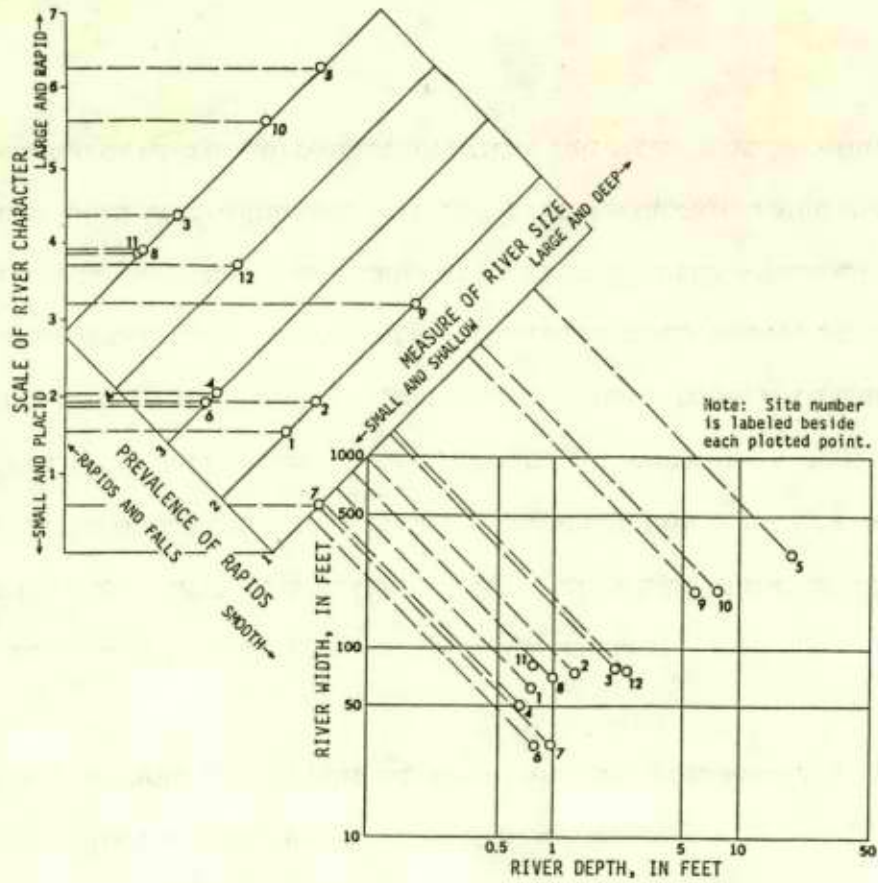

FIGURE 4.—Analysis of river character.

TABLE 1.—Field evaluation of aesthetic factors at selected sites, Hells Canyon area, Idaho—evaluation numbers for descriptive categories

Factor No.	Descriptive categories	Evaluation numbers of descriptive categories				
		1	2	3	4	5
1.....	Physical factors: River width at low flow..... ft..	<3	3 to 10	10 to 30	30 to 100	>100.
2.....	Depth at low flow..... ft..	<.5	.5 to 1	1 to 2	2 to 5	>5.
3.....	Velocity at low flow..... ft..	<.5	.5 to 1	1 to 2	2 to 5	>5.
4.....	Bankfull depth..... ft..	<.1	.1 to 2	2 to 4	4 to 8	>8.
5.....	Flow variability.....	Little variation	Little variation	Normal	Ephemeral or large variation.	Ephemeral or large variation.
6.....	River pattern.....	Torrent	Pool and riffle	Without riffles	Meander	Braided.
7.....	Ratio of valley height to width.	≥1	2 to 5	5 to 10	11 to 14	≤15.
8.....	Bed material..... mm..	Clay or silt	Sand	Mixture of sand and gravel.	Gravel	Cobbles or larger.
9.....	Bed slope..... ft per ft..	<.0005	.0005 to .001	.001 to .005	.005 to .01	>.01.
10.....	Basin area..... sq mi..	<1	1 to 10	10 to 100	100 to 1,000	>1,000.
11.....	Stream order.....	≥2	3	4	5	≥6.
12.....	Erosion of banks.....	Stable	Slumping	Eroding.
13.....	Deposition.....	Stable	Large-scale deposition.
14.....	Width of valley flat..... ft..	<100	100 to 300	300 to 500	500 to 1,000	>1,000.
15.....	Biologic and water quality: Water color.....	Clear and colorless.	Green tints	Brown.
16.....	Turbidity..... mg/l..	<25	25 to 150	150 to 1,000	1,000 to 5,000	>5,000.
17.....	Floating material.....	None	Vegetation	Foamy	Oily	Variety.
18.....	Water condition.....	Poor	Good	Excellent.
19.....	Algae: Amount.....	Absent	Infested.
20.....	Type.....	Green on rocks	Blue green	Diatom	Floating green	None.
21.....	Larger plants: Amount.....	Absent	Infested.
22.....	Kind.....	None	Unknown rooted	Elodea and duckweed.	Water lily	Cattail.
23.....	River fauna.....	None	Large variety.
24.....	Pollution evidence.....	None	E ident.
25.....	Land flora: Valley.....	Open	Open with grass and trees.	Bushy	Wooded	Trees and brush.
26.....	Hillslope.....	Open	Open with grass and trees.	Brushy	Wooded	Trees and brush.
27.....	Diversity.....	Small	Great.
28.....	Condition.....	Good	Overused.
29.....	Human use and interest: Number of occurrences of trash and litter per 100 ft of river: Metal.....	<2	2 to 5	5 to 10	10 to 50	>50.

ניתוח תכנית "אתר נופש הבניאס 1969" לאור המציאות היום

פרופ' רות אניס

"סקר ותכנון לנוף ונופש" לאתר הבניאס הוכן לפני למעלה מעשרים שנה ב-1968/69. מיד אחרי מלחמת ששת הימים החלה נהירה המונית לאתר זה, ולפי הערכה של אז ביקרו בשנת 1968 למעלה מ-350,000 איש.

רשות שמורות הטבע הכירה מיד בבעיה החריפה של שמירת הטבע והנוף באתר ואי לכך חברה יחד עם מינהל מקרקעי ישראל והמועצה האיזורית הגליל העליון לעריכת סקר מקיף ומפורט ותכנון כולל של אתר הבניאס.

"מאחר שאתר זה היה הראשון מבין אתרי הגולן שזכה לתכנון מפורט היה על עורכי התכנון לערוך סקר יסודי של המימצאים במקום ושל כל הקשור במשאלות המבקרים והטיילים לגבי השהייה בשמורת הבניאס. צוות הסקר והתכנון נעזר ביועצים מקצועיים רבים... בוטנאים, זואולוגים, אקולוגים בדקו את כל הקשור בנושא של האיזור. סוציולוגים וכלכלנים בדקו את משאלות ציבור המטיילים והנופשים ואת הכדאיות הכלכלית של הפעלת מתקנים שונים במקום." (מתוך דברי פתיחה של מנהל רשות שמורות הטבע האלוף (מיל.) אברהם יפה - חוברת "בניאס 1969"). נערכו סקרים של האזור כולו ושל האתר בפרט. סקרי הנוף והטבע של אזור נרחב איפשרו לקבוע מקומו ומהותו של אתר הבניאס באיזור; סקרי ונתוחי אתר הבניאס עצמו כללו נתוח אקלימי, נתוח הידרולוגי של נחל החרמון וניתוח קרקעות וצומח והתיחסות לממצאים ארכיאולוגים בשטח. במקביל נערך נתוח הביקוש לפעילויות נופש אשר התבסס על:

- א. סקרי מבקרים; בבניאס רואיניו 900 מטיילים ישראלים מבוגרים אשר הגיעו לאתר ברכב פרטי.
- ב. קובצו נתונים לפעילות נופש בארץ בכלל ובאיזור הצפון בפרט. (אלה קובצו בעזרת רשות שמורות הטבע, רשות הגנים הלאומיים, חברות טיולים, משרד התיירות ועוד).

הנתוח הראה שכבר ב-1969 היה ביקוש מספיק המצדיק הקמת חניון קמפינג, אכסניית נוער ובית הארחה, מתקני רחצה ופיקניק. על סמך תחזיות גידול האוכלוסיה, עליית רמת החיים בכלל ותוספת הפנאי בפרט ובמיוחד הגידול בכמות כלי הרכב הפרטיים החזוי (בשנת 1967 היה מספר המכוניות הפרטיות בארץ פחות מ-100,000 והתחזית לשנת 1985 היתה 500,000).

הוסקו מסקנות שביקוש למתקני נופש יעלה אף הוא בשעור ניכר. צוות התכנון המליץ על פיתוח הדרגתי ועל סקירת הביקוש למתקני נופש ופעילויות לאחר הגשמת השלבים הראשונים, זאת על מנת לתכנן באופן כלכלי השלבים המתקדמים בפיתוח האיזור.

בסכום לסקרים המעמיקים השונים הוגדרו שתי מטרות עיקריות:-

- 1) "קשירת איזור הבניאס (יחד עם החרמון) לאתרים של צפון הארץ... הבניאס הוא אחד ממקורות הירדן ויש לראות אותו במערכת הנוף והנופש כחלק בלתי נפרד מהמקורות הנוספים - הדן והחצבני" (בניאס 1969).
- 2) איזון פיתוחו של הבניאס כאתר נופש וקייט בד בבד עם שמירת נופו ושמירת ערכי הטבע. הונח שניתן להשיג איזון זה ע"י ריכוז פעילויות הנופש האינטנסיביות על שטח מצומצם של 10%-5% משטח האתר וכ-90%-95% מהשטח יהוו את שמורת הטבע.

בהתאם למסקנות מהסקרים והגדרת היעדים והמטרות הוצעה תוכנית יעוד שטחים לאתר הבניאס. תוכנית זו כללה:- איזור פארק לטיול וביקור באתרים הארכיאולוגיים; איזורים לפיקניק; איזור לינה; שמורת אפיק הנחל והמפל; איזור רחצה; שטחי חניה נרחבים לכל אחד מהמתקנים הנ"ל ושטחי שוליים ורזרבה לאורך השמורה כולה.

כל מערך התחבורה - מוטורית, רגלית, חניות, כניסות - התבסס על הצעת מע"צ לשינוי מרחיק לכת של תנאי הדרך הראשית ק.שמונה - מסעדה.

באיזור פארק הטיול הוצעה מערכת בריכות נוי רדדות, במטרה לאפשר חימום מים בשמש לפני הספקתם לבריכות הרחצה.

אומדן הקיבולת אשר נערך עבור איזורי ומתקני הנופש המוצעים, מלבד איזור שמורת הטבע לאורך אפיק החרמון, הצביע על כ-מיליון מבקרים

בשנה. כן נאמד שע"י הגברת הפיתוח בלבד ובלי תוספת שטח ניתן יהיה להגדיל את הקיבולת עד לשלושה מיליון מבקרים בשנה.

ניתן לראות ב"סקר ותכנון לנוף ונופש - הבניאס" (1969) תהליך תכנון מקצועי מתקדם שהיווה ציון דרך להמשך פעילות התכנון בחחום זה בארץ, וזאת למרות שרוב הרעיונות המוצעים לא הגיעו למימוש.

להלן יערך ניתוח תוכנית הבניאס 1969 לאור המציאות היום תוך סקירת מספר התרחשויות באיזור ובאתר, ובהתייחסות לתחומים הבאים: הביקוש, הפוטנציאל והמדיניות.

א. הביקוש

- תנאי הביטחון המשתנים לעתים באיזור התבטאו בתנודות מספר המבקרים, ולמרות זאת לא פג כח המשיכה של האתר. הבניאס הוא היום אחת השמורות המבוקשות ביותר.

- במשך כ-15 שנה מאז 1969/8 עד להתחלת גביית דמי כניסה, נערכו בשמורת הבניאס בעיקר עבודות פיתוח צנועות ותחזוקה שוטפת. בכל השנים הגיעו מספר רב של מבקרים לאתר ובימי שיא היתה הצפיפות, בעיקר של הרכב החונה, בלתי נסבלת והסכנה לפגיעה בשמורה הלכה וגברה. במשך הזמן הזה לא נערכו סקרי קהל ע"מ לבדוק את מספרם והתנהגותם. נערכו אומדנים בלבד. בפירסום "ארץ פלגי מים" (1983) מופיעה ההערכה: כמיליון מבקרים בשנה. נראה שהערכה זאת היתה מוגזמת במידה מסויימת.

- לפני כ-חמש שנים הוקף השטח בגדרות, נערכו שיפורים ופיתוח צנוע באיזור המעין והבריכות, החניה והפיקניק, הוסדר שביל טיול טבעתי והתחילו לגבות דמי כניסה. (ראה מפה).

- רשום המבקרים המסודר, כתוצאה מהגביה, מראה שהיום מגיעים לאתר מעל 400,000 מבקרים בשנה. ניכרת עלייה מתמדת במספר המבקרים ויש להניח שבגלל אפשרות חניה המוגבלת היום, יגיעו בקרוב לקיבולת מירבית של האתר. כבר כיום בימי שיא, חלק מהמבקרים הפוטנציאליים אינו יכול לבקר במקום בגלל חוסר מקום לחנות בו.

- ניתן להניח שגביית דמי כניסה הביאה לשינוי בסוג המבקרים ובהתנהגותם: היום מרבים להגיע לבניאס אוטובוסים עם קבוצות צליינים.

- חלק מהמבקרים מגיעים לחנית המפל. גם מבקרים אלה לא נסקרו.

- בקירבת הבניאס פותחה שמורת דן וגם בה גובים דמי כניסה. מספר המבקרים בה קטן ממספר המגיעים לבניאס.

הנקודות המובאות לעיל מצביעות שהערכת הביקוש לנופש 1969 לא היתה מוגזמת. מצער שעל אף ההמלצה המפורשת בתוכנית, לא בוצעו סקרי נופשים תקופתיים. טוב אם תחבצע הערכת ביקוש מקיפה בהקדם.

ב. פוטנציאל האתר

- הבניאס הוא אתר מים ייחודי, בעל מגוון נופי עשיר ביותר. הניתוח הויזואלי אשר נערך ע"י מיכל הלוי ואיתן גדליזון ויוצג להלן, מזהה בצורה שיטתית מגוון מיוחד זה, המקנה לאתר הבניאס את הפוטנציאל הגבוה לנופש.

- עבודת החפירה והגילוי הנערכות באחרונה מצביעות שבמקום אכן מימצאים ארכיאולוגים מרשימים.

תוכנית 1969 העריכה נכונה את גודל הפוטנציאל הנופי והן הארכיאולוגי-הסטורי וביטאה זאת ברעיונות התיכנון. הפיתוח הקיים בשטח, המתקנים ובמיוחד החניה לא עזרו עד כה למצות פוטנציאל זה.

ג. איזון בין פיתוח לשימור

- בכל משאב טבע בעל נופי ייחודי יש לשאוף לפיתוח מאוזן. אין לפגוע ולהפחית מייחודו, כל שכן בשמורת טבע. הבניאס אומנם בעל פוטנציאל נופי עשיר לנופש והביקוש רב ותוכנית 1969 אכן הציעה לשמור על האיזון ע"י פיתוח רב מתקני התיירות בשוליים הפחות רגישים ובו זמנית להבטיח שמורת אפיק הנחל.

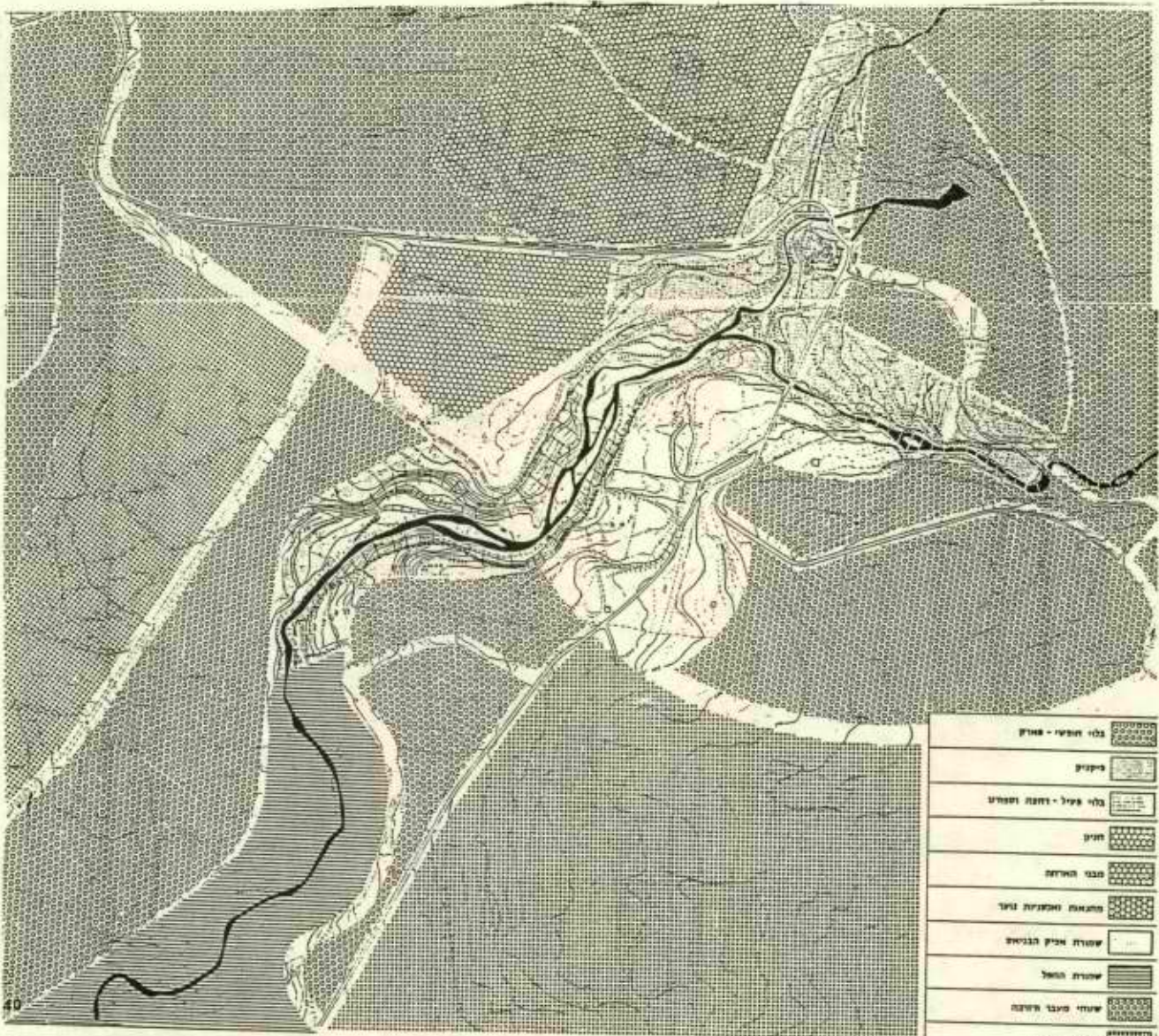
התוכנית הסטטוטורית של שמורת הטבע בניאס, אינה כוללת שטחי השוליים שהוצעו לפיתוח האינטנסיבי (תוכנית 1969). ניתן להסיק מכך שמדיניות רשות שמורת הטבע היום היא, לא לעסוק בפיתוח אתרי נב"ט

(נופש בטבע), שהם מעבר לשטחים המיועדים לשימור בלבד. בדיעבד ומתוך היכרות הבעיות המחריפות בתחום שימור הנוף והטבע בכלל ובנחלים בפרט, יש לברר על גישה זאת. הרשות אומנם תצטרך להתמודד עם בעיית הביקוש הרב לאתר הבניאס והלחץ הצפוי במיוחד עם חסיפת המימצאים הארכיאולוגים באתר, אבל אין מתפקידה לפתח אתרי רחצה, כפי שהוצע ב-1969. ניתן להניח שהורדת הלחץ הצפוי בעתיד בבניאס וגם בדרך תוכל להתבצע ע"י פיתוח אתרי מים בגליל העליון. לדוגמא: התאמת מאגרים קיימים לנופש מים פעיל, הצפת שטחים באיזור החולה ועוד.

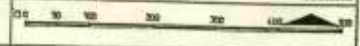
כמסקנה מניתוח זה מומלץ להכין סקר מבקרים, להעריך מבעוד מועד לשינוי תוואי הדרך הראשית, גם אם אין הדבר נראה אקטואלי היום. רצוי להכין במועד תוכנית אב לשלבי פיתוח, לבדוק את אפשרויות פיתוח החניה ולזהות את כל הנקודות הרגישות, הצפויות ללחץ מבקרים בעתיד (כמו איזור המפל) ולהעריך בזמן לכר.

הוכן על ידי אגף אפיונולוגי נ"ף 1969

תכנית יעודי שטחים

הוכן על ידי משרד התכנון והערים, תשכ"ט

שיטת הערכת נוף-חקר ארוע בניאס

מיכל הלוי

שמורת הבניאס המשתרעת משני עברי נחל חרמון הינה שמורה מגוונת ועשירה באתרים: נחל זורם, ברכות מים, מפל, מעינות, צמחיה, מצוק, מבצר צלבני ושרידים ארכיאולוגיים אחרים. זוהי מערכת המורכבת מנקודות ואלמנטים מגוונים הפזורים במרחב והמהווים מוקד התעניינות ומשיכה. אולם, אין ספק כי בתוך מכלול זה, הנחל - בזרימתו האיתנה ובתופעות היחודיות הנמצאות בו מהווה את האלמנט הבולט ביותר בשמירה.

הפרופיל האורכי של הנחל (בשטח השמירה שהוא גם שטח עבודתנו) מורכב ממספר קטעים בעלי שיפועים אחידים פחות או יותר ומשני מפלים שהגבה ביניהם מגיע ל-14 מ'. סך הכל הנפילה בגבה היא בערך 100 מ' לאורך כ-2300 מ' של האפיק. אופי וחומר גדות הנחל משתנים לאורך האפיק - עובדה בעלת משמעות רבה לגבי התכנון.

כדי לתכנן את שמורת הבניאס לצרכי נופש ותיירות בדקנו מספר משתנים.

- א. ניתוח הנוף באזור המיועד לתכנון
- ב. קבוצות המשתמשים השונים ופעילותם בשטח.
- ג. עומס הפעילות ביחידת נוף המים
- ד. הערכת רגישויות ביחידת נוף המים
- ה. עומס המבקרים באזור התכנון

א. ניתוח הנוף באזור הבניאס

הניתוח המוצג הוא ניתוח ויזואלי של הנוף המבוסס על הגישה התאורית, הרואה בנוף התנסות ויזואלית כוללנית ולא איסוף פריטים. גישה זו מבוססת על קלסיפיקציה שיטתית תאורית של יחידות הנוף ותכולתן תוך נסיון לתאור ערכיהן. בעבודה זו השתמשנו בשיטתו של B.Litton והערכת גופי מים.

הניתוח בוצע בשני שלבים.

1) תיחום אזורים הומוגניים

1א. תחום והגדרת יחידת הנוף הרחבה של אזור הבניאס ואפיונה

1ב. הגדרת תת יחידות נוף הבניאס, אפיון ותאור ערכיהן

1ג. הגדרת יחידות נוף המים בתת יחידת נוף הבניאס אפיון ותאור ערכיהן. היחידות

שהוגדרו בשלב זה הן:

היחידה האינטנסיבית (סמוך לנביעה בין אפיקי הנחלים בניאס וסער); יחידת המקלעות; יחידת הטחנות; יחידת המפל וברכותיו; הקניון העמוק.

2) הערכה ראשונית של הערכים הויזואלים בעזרת שלושה קריטריונים. אחידות, שלמות הנוף

Unity - השלמות מתבטאת ברצף - רצף זרימה, רצף אקולוגי של הנחל וגדותיו וכו'.

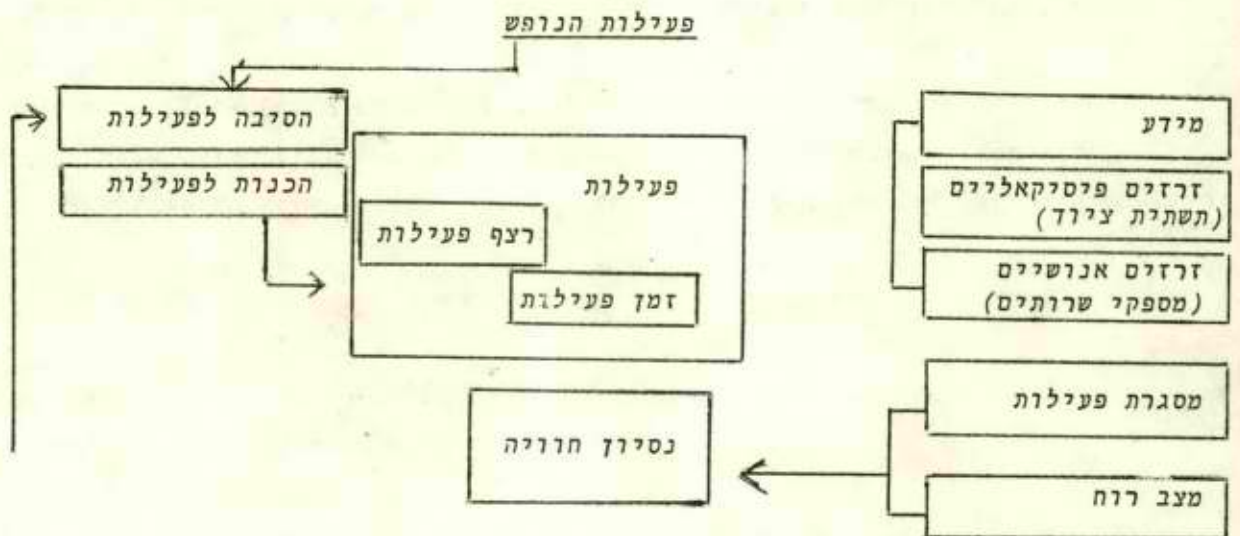
גיוון Variety - נראה כי הגוון מנוגד לשלמות אולם, דוקא הופעתם המשותפת של שני מדדים אלה נותנת איכות לנוף המים. הגוון תלוי במידה רבה בסביבה המשפיעה והמושפעת (אלמנטים יבשתיים וצמחיה המשתלבת בגוף המים).

חיות Vividness - ניגודים הם הדרך הברורה לביטוי החיות - כמו: ניגודים בעוצמת זרימה, צבעים, טופוגרפיה וכו'. לזמן ולרציפות תפקיד חשוב בתחושת החיות כלומר, התנהגות שונה של המים בעונות וסביבות שונות מוסיפות חיות.

הניתוח התאורי ויזואלי והערכה הראשונית מהוים בראש ובראשונה כלי לסווג אלמנטים נופיים ויזואליים. כלי זה נותן בידי המתכנן אירגון סיסטמטי של הערכים השונים המצויים ביחידות הנוף ויחידות נוף המים. הערכה ראשונית של מרכיבי היחידות נותנת מושג ראשוני אך לא מספיק של רגישות וערכים מיוחדים המצויים בתוך היחידות כבסיס למחשבות ויעדי התכנון והפתוח באזור.

ב. קבוצות המשתמשים השונים ופעילותם בשטח

משתנה זה עוסק בבדיקת הפעילויות המתבצעות באתרי הבניאס השונים (השטח המיועד לתכנון). המודל המוצג להלן, מהווה סיכום והסבר קצר למסגרת פעילות נופש, היכולה להסביר את הפעילות באתר הבניאס.

לשם בדיקת הפעילויות בבניאס נערכה מטריצה בה תוארו 5 טיפוסים מטיילים ביחס להתנהגותם בכל אחד מסוגי אתרי הפעילות בבניאס. בניתוח המטריצה אפשר לאמוד את עומס הפעילויות באתרים נבחרים. כך מצאנו שהפעילות האינטנסיבית ביותר ממוקדת באתרים בארכיאולוגים וטחנת הקמח הפעילה. כמו כן בולטת עובדת הפעילות סביב המפל. לעומת זאת בברכת הקצינים, הברכות הרדודות, אזור המקלעות וחורשת הפיקניקים הפעילות ברמה פחות גבוהה - כלומר יתכן ואלו אתרים בהם מתנהלת פעילות פחות אינטנסיבית.

ג. עומס הפעילות ביחידת נוף המים

בדיקת הפעילות ביחידת המים עצמן. אלו למעשה יחידות הומוגניות לניתוח. תוצאות העיבוד הוא סיכום עומס הפעילויות בכל אחת מיחידות המים של תת יחידות נוף הבניאס. כדאי לציין שלא מדובר בעומס מטיילים אלא בעומס פעילויות, מאידך, יש כמובן קשר וניתן להניח שמקום עשיר בפעילויות ימשוך אליהו מבקרים. בבדיקת הנתונים עפ"י מטריצה המעמידה את חמשת יחידות הנחל עצמו (אינטנסיבית, מקלעות, טחנות, מפל וברכותיו, קניון) מול רמת פעילות באתרים (עפ"י

מטריצה לבדיקת רמת פעילות) נראה כי עומס הפעילות ביחידה האינטנסיבית ביותר, ביחידת המקלעות פחות ואח"כ ביחידת המפל, יחידת הטחנות ולבסוף ביחידת הקניון.

ד. הערכת רגישויות ביחידת נוף המים

מידת הרגישות באה להעריך את תכונות היחידה ההומוגנית העושות אותה עמידה יותר או פחות בפני שינויי פתוח. הערכות שנעשו במסגרת הניתוח הויזואלי אינן מספקות. לכן, יש צורך בהערכה נוספת של יחידות נוף המים. הקריטריונים שנבחרו להערכת הרגישות הם: צומח, אופי המדרון, אופי גוף המים, מידת נגישות ויזואליות, שרידי תרבות. לכל קריטריון 4 דרגות וזאת מתוך הנחה שכל אחד מהקריטריונים בעל משקל זהה לאחרים, כך שמתאפשר חבור ניקוד הדרגות וכמות כל הקריטריונים ביחידה כולה.

בהתאם לנתונים שנתקבלו נבנתה מטריצת רגישויות שעל-פיה מסתבר כי היחידה בעלת הרגישות הגבוהה ביותר היא יחידת המפל והברכה. הסיבות העיקריות לכך קשורות במקורן בגוף המים ובערכים הויזואליים המרוכזים בו. כמו כן העובדה שיחידה זו מאופיינת במדרון לא יציב מוסיפה לרגישות הכללית. היחידה השקטה רגישה אף היא (כמעט באותו סדר גודל של יחידת המפל) וזאת בשל היחודיות בהופעת המקלעות, עושר הצומח והנגישות הרבה המעלה את הרגישות. לעומת זאת בולטת היחידה האינטנסיבית בחוסר רגישותה למרות העובדה שנמצאים בה שרידי תרבות אדם בעלי ערך רב והמהווים מוקד משיכת מבקרים.

ה. עומס מבקרים

בבדיקת העומס האמיתי והחזוי המופעל על היחידות השונות בעונות שנה שונות, וימי שיא התבססנו על נתוני רשות שמורות הטבע משנת 1985. הערכת עומס המבקרים בכל אחת מהיחידות. יחידה אינטנסיבית - יחידה זו זוכה לרבוי מבקרים ולחץ שמוש. השמוש הרחב הוא שכנראה יכתיב את הפתוח (כמובן בהתחשב במידת הרגישות). יחידה שקטה (מקלעות) - מספר המבקרים רב ומספר הפעילויות מגוון. יחידת הטחנות - עומס קטן ומספר פעילויות מצומצם. ביקוש נמוך יחסית. יחידת המפל - ביקוש גבוה ומגוון פעילויות מצומצם. עומס מבקרים גבוה מאוד בשל השטח המצומצם של יחידה זו. אין ספק שביחידת המפל הרגישות רבה ובולטת לאור העומס המוטל עליה. יחידת הקניון - מגוון פעילויות מצומצם, ביקוש נמוך ועומס מבקרים נמוך. (בעיות בטיחותיות).

הנחיות לתכנון

תפוסה כללית

לאחר ניתוח הנתונים, הכרת והבנת שטח יחידת נוף הבניאס ראינו את התכנון מושתת על העקרונות הבאים:

1) הבניאס הוא אחת מיחידות הנוף הבודדות בארץ פלגי מים שנותרו במצב שלם ובלתי פגום יחסית. בזה ייחודו ובכך חשיבותו הרבה. בהתאם לכך הפתוח הכולל חייב להתייחס לרגישויות הטבע והנוף ולייחודו הטבעי של המקום.

(2) כאתר תיירות אין הבניאס מבוסס דוקא על פעילות בגוף המים אלא על השילוב שביך: מים, ערכים הסטוריים וארכיאולוגיים, ערכי טבע ונוף ומגוון פעילויות המוצעות למבקר.

(3) פתוח הבניאס כאתר מים מחייב השקעות כלכליות כבדות. השקעות ביצירת בריכות רחצה וחימום המים. פיתוח והשקעות כלכליות יחייבו הפיכת האתר לאינטנסיבי ביותר. פיתוח זה יסכן את איכות המים, ערכי הטבע והנוף ויחודו של הבניאס.

(4) רגישות היחידות כפי שנקבעה תקבע את רמת הפתוח ושמושי הקרקע שיתוכננו בכל אחת מהיחידות.

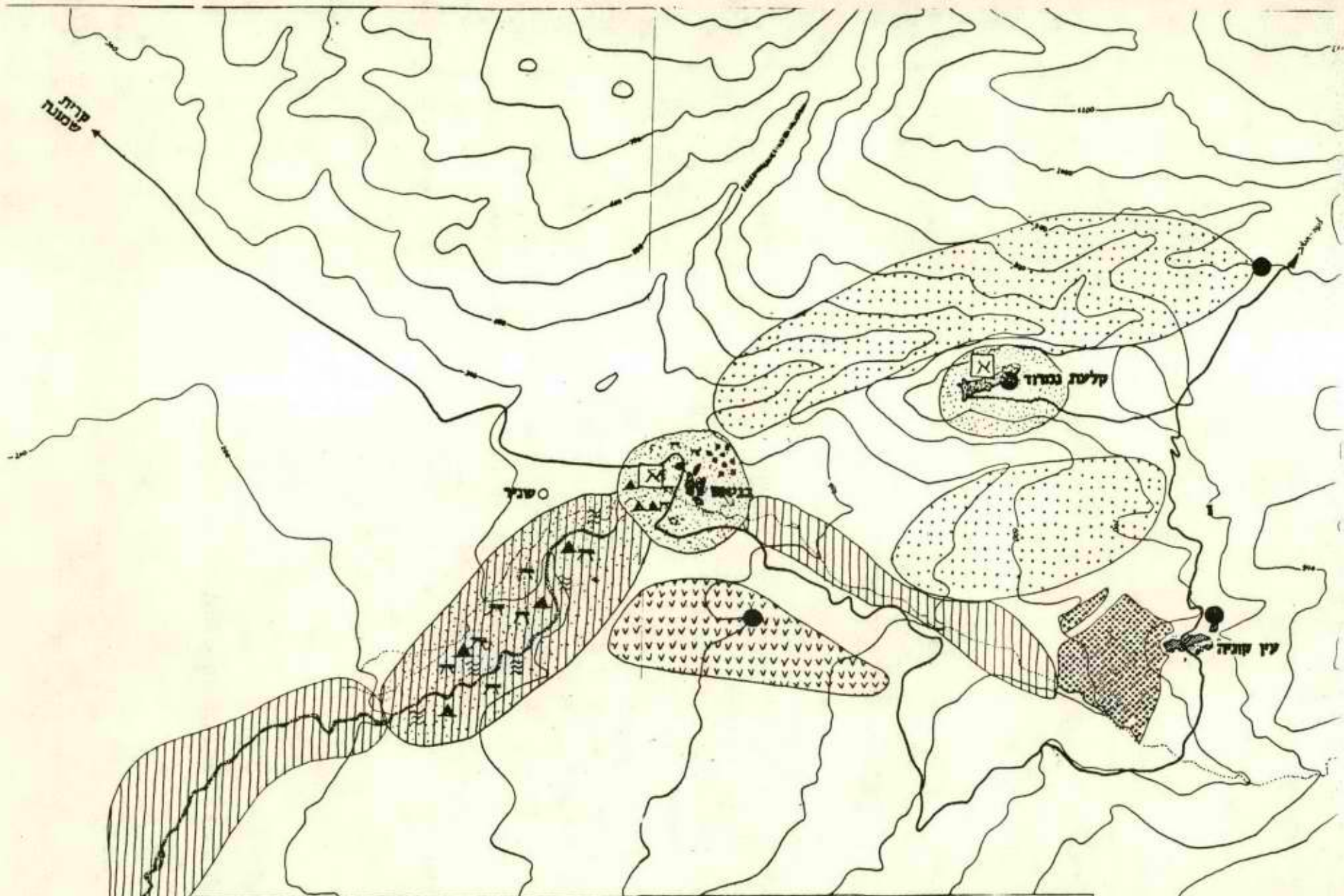
הנחיות כלליות לתכנון

1. כל פיתוח תיירותי אינטנסיבי יהיה מחוץ לגבול יחידות נוף המים של הבניאס.
2. כל פיתוח שיעשה בתחום איזור התכנון ובשוליו ישתלב בנוף הקיים וימנע זהום מי הבניאס או פגיעה בערגי הטבע שבו.
3. התכנון התיירותי יתיחס וישולב בפעילות התיירותית באיזור.

בניאס - קופה - שנת 85

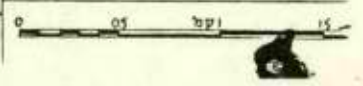
מספר מבקרים בשנת 1985

סה"כ	ואוצרים	מט	מספר מבקרים	
11,120	7,066		4,054	ינואר
16,934	11,980		4,954	פברואר
30,884	16,145		14,739	מרץ
46,495	20,117		26,378	אפריל
43,488	16,615		26,873	מאי
27,095	12,263		14,832	יוני
28,233	14,159		14,074	יולי
34,924	10,102		24,822	אוגוסט
16,138	7,244		8,894	ספטמבר
28,200	16,256		11,944	אוקטובר
15,867	9,597		6,270	נובמבר
8,331	5,168		3,163	דצמבר
<u>307,709</u>	<u>146,712</u>		<u>160,997</u>	סה"כ מבקרים לשנת 85

	הסוק		נקודת תצפית		טיול רגלי לאורך כים		טיולים רגליים קלים
	טיקסוק		אתרי מוכאולוג		טיולי רכב		טיול קשה ברגל
	תעלות		כקובות לנה וטהה		ספורט לכי		טיול רגלי + מנוחה קרב

את הבניאם

טיולי נחלים - השלכות על המערכת האקולוגית ד"ר אביטל גזית

נתח במערכת אקולוגיים:

מקווי מים הן מערכות אקולוגיות בעלות איפיונונים יחודיים הנובעים מתכונותיו הארביטאיוניות של המדיום היוצר אותן. אלו הן מערכות אקולוגיות הנמוכות בנוף, וכתוצאה מכך הן מתפקדות "כמלכודת" לחומרים והשפעות מדטביבה שבתחום אגן הניקוז שלהן. מדיומים המים הוא בעקרו עולם היוצורים הזעירים המצטננים במחזורי חיים קצרים. בשל כך מאיבה המערכת מידיית לכל עקה והפרעה סביבתית אך מאידך היא בעלת יכולת להתלמה מהירה עם סילוק הפרעה.

זרימת מים היא הגורם המיוחד נחלים בין מקווי המים. היא המעצבת את נופם הפיזי והביוטי. נחלים מאופיינים בתנועת מסת מים חד-כיוונית. משמעות הדבר שבכל אתר ואחר משקפת איכות המים "הייסטוריה" מצטברת של האתרים שמעליה. מבחינה ביוטית מאופיין נחל במרכיבי חי וצומח המוחאמים לתנאי זרימה המתבטאים למשל בעמידות בתנאי סחיפה, כושר התחדשות מהיר, ודרישה לריכוזי המצן גבוהים.

השלכות טיולי מים על המערכת האקולוגיים:

אין בידי נתונים מובהקים על השפעות ישירות של פעילות מטיילים בערוץ נחל. לפני כשנה הוחל במחקר השפעות מטיילים בנחל ערוגות. המידע הראשוני מאפשר בשלב זה רק לעלות השערות על השלכות פעילות מעין זו בתנאים שונים בארץ.

השלכות פעילות מטיילים בנחלים (כמו במקווי מים אחדים ונופים טבעיים בכלל) צריכות להבחן בהקשר לסוג הפעילות, עומס הפעילות ליחידת פני שטח של המערכת האקולוגית (או מדד אחד לכושר נשיאת עקה של המערכת האקולוגית) והמצב האקולוגי של המערכת בתקופת ההפרעה. מבחינת ההפרעה

אין דומה למשל דישדוש רגלי בנחל לשיט אבובים ואין דומה שיט קיאקים לשיט מוטורי. "ספיקת" המטיילים ביחס לממדי המערכת קובעת את עוצמת ההפרעה. בהקשר זה אין שונה עקרונית ההתייחסות לכושר הנשיאה של קטע נחל מההתייחסות למערת נטיפים. מצב המערכת האקולוגית כשפל בזרימה או תקופת רבייה של מאכלסיה ישפיע אף הוא על עוצמת ההפרעה של צפיפות ותדירות מסויימים של מטיילים. בשל אופייה היחודי של המערכת ראוי לזכור שהפרעה במעלה נחל יכולה להתבטא גם במורדו, במרחק ממקור ההפרעה.

כללית ניתן לשער שפעילות מטיילים בנחל עשויה להשפיע על:

א. איכות מים - במיוחד במצבים של שפל בזרימה כאשר יש הרחפת משקעי קרקעית הגורמים להגברת עכירות ויתכן גם לשחרור מואץ של מנירכי דישון למים.

ב. פגיעה פיזית ישירה במצעים בעלי חשיבות ביולוגית (כמצעי הטלה או התישבות).

ג. פגיעה פיזית ישירה בצומח מים.

ד. הטרדה (הפחדה, הברחה) של מאכלסי המים.

הפרעה משמעותית צפויה להתבטא בשינוי במגוון המינים ושפיעותם היחסית. אין זה ברור מאילו שהפרעות כנ"ל יגרמו תמיד לירידה במגוון המינים. יתכן מצב שהפרעה מוגבלת של המערכת תמנע השתלטות של מרכיבים מסויימים (כמו למשל אצות חוטיות), תגביר את ההטרוגניות הסביבתית ותאפשר איכלוס של מגוון מינים גדול יותר מאשר במצב הביולוגי מופרע (מצב דומה להשפעת רעיה מבוקרת באזורים ביצתיים למשל).

מסקנה:

נדירותו של משאב המים באזורנו הופך כל אתר מים טבעיים לאטרקטיבי ביותר מחד ונתון לכחץ מטילים גובר והולך מאידך. עובדות אלו מחיבות גישה רציונלית לנופש נחלים אותה יש לבסס על נתונים בדוקים של השלכות פעילות מטיילים בנופי המים השונים. יש להבטיח קיומם של אתרים חופשיים מהפרעה שהפעילות בתחומם תוגבל מחוץ למים. באתרים מסויימים ניתן להגביל את הפעילות לתקופה בה עוצמת ההפרעה היא מינימלית או להגביל את עוצמת ההפרעה ע"י הגבלה של מספר המטיילים. יש לעקב באופן שיטתי ומתמשך אחר השלכות פעילות מטיילים באתרים המטויילים ולגבש את מדיניות נופש הנחלים בהתאם.

נופש בנחלים ושמירת טבע

ד"ר אביבה רבינוביץ

הליכה במי נחלים גורמת לנזקים משמעותיים, וזאת בניגוד להליכה ביבשה.

הליכה מנותבת, מתוחמת בשביל מוגדר, שנקבע מראש, על פני רכס, גורמת לדריסה בשטח השביל. קימת השפעה מסוימת, מצומצמת, בשוליו - לשני צידי השביל. קים הבדל בהשפעה בין בתה עשבונית, כמו בגלבווע. בבתה כזו ההשפעה קשה יותר, כי קימת אפשרות נוחה לחריגה מן השביל. באזור חורש החריגות מועטות ואין להן השפעה. ההשפעה על השביל מתבטאת בדריסת האבן, צמחים ובעלי חיים שעליה. באבנים קטנות - גם על בעלי חיים השוכנים מתחתן. כמו כן קים שינוי מבנה הקרקע בתחום השביל. בשוליו יופיעו צמחים עמידים לדריסה.

הליכה בנתיב מים כמו נחל או לגונה, איננה בשביל מוגדר. הדריסה היא על פני כל השטח של נתיב המים ומשפיעה על נפח המים כולו. קימת השפעה ישירה של הדריסה, על ידי היפוך האבנים במים, רמיסת כל מיני בעלי החיים היושבים על האבנים ובעלי החיים הנאחזים בהם. בנוסף לכך קימת העכרה של כל נפח המים, שגורמת מצידה להקטנת כמות האור החודרת, לריחוף של טיין ונוטריאנטים, וממילא השפעה על הטמעה ועל הרכב מיני האצות.

אנשים מביאים איתם למים את הטבון וחומרי השיזוף, את האנטי פונגיצידיים ועוד. מספר נתיבי המים הנקיים מזהום, בהם עדין ניתן ללכת ולשחות מבלי להסתכן בריאותית, קטנים ממילא. נחלים נקיים אלו הם גם החשובים ביותר לשמירת טבע.

אז איך בכל זאת לאפשר נופש בנחלים? בבטיחה למשל, ניתן ליצור מערכת "נחלים" מלאכותית, שניצבת לקוי הזרימה בנחלים, בין נחלים קרובים. ניתן ליצור בהם גם בריכות. צומח מים בגדות יאכלס אותם במהירות, ובהם יותר שכשוך ודיג חכות, יהיו גשרונים וסידורי חניה לקהל בין העצים.

דבר דומה ניתן לביצוע גם במקומות ספורים בארץ פלגי מים. ניתן לאפשר שימוש נכון בגדות, על ידי שבילים מוגדרים ומתוחמים, שיעברו מחברת הרדוף הנחלים, לחברת ערבה מחודדת, ולחישות הסוף והגומא, עם מעברים מעל פני המים.

על גדות מים ובהם יש לחנך לנופש של שלווה, ולא של פעילות.

פעילות עמותת התיירות בפיתוח תיירות באצבע הגליל

מר יוני גדעוני

את מטרות העמותה לקידום ופיתוח התיירות באצבע הגליל אפשר להגדיר בשני משפטים: להביא יותר תיירים, ליותר ימים לאזור על מנת להגדיל את ההכנסות והתעסוקה.

העמותה מורכבת מ - 3 קבוצות:

א. הגופים המונציפלים.

ב. האתרים העוסקים - מלונות, מסעדות אתרים.

ג. גופים ציבוריים.

שטח הפעילות צפון רמת הגולן, אתר החרמון ועד אזור ברעם, סאסא, לצומת עמיעד כורזין.

תשתיות - כבישים!

1. הכביש המרכזי לאזורנו הוא כביש מס' - 90 טבריה מטולה.

2. כביש גבול הצפון ראש - הניקרה - סאסא - משגב - עם.

3. ציר בית - צידא - גשר בנות יעקב - גדות גונן - חורשת - טל והבניאס.

שדות תעופה - שדה התעופה במחניים - שדה תעופה - קרית שמונה. שדה תעופה - בין -

לאומי מסומן ברמת כורזין ואמור לשרת את כל צפון הארץ.

האזור עשיר במגוון רב של אתרים היסטוריים ארכאולוגיים:

1. בתי כנסת עתיקים, תל - חצור, תל - קדש, תל - אנפה, תל אבל בית מעכה, בניאס,

תל דן, מבצרים צלבניים, שדות דולומנים ועוד.

שמורות טבע, מקורות הירדן, אתר החרמון, פארקים גאולוגיים (מצוק מנרה), אתרי

בילוי ונופש פעיל.

באזורנו הרבה אתרים מראשית ההתיישבות החדשה:

ראש פינה, יסוד - המעלה, תל - חי, כפר - גלעדי, מטולה, שרידי משמר הירדן,

ביריה, עין זיתים ועוד.

מוזיאונים - אוספים ותצוגות: תצוגות מקומיות יש בראש פינה, בית - דוברובין, מטולה,

מנרה, מוזיאונים קטנים לארכאולוגיה בסאסא ובשמיר. וכן מוזיאון לממצאי תל - חצור,

באיילת - השחר, אומנות יהודית בקיבוץ ברעם, "השומר" - בכפר גלעדי, חצר ומוזיאון תל - חי,

קרית - שמונה-לתולדות המקום, מעין - ברוך פריהסטוריה, ובית אוסישקין לטבע.

קצרין - ארכיאולוגיה של הגולן.

תכנוני פתוח:

באזור נמצאים על מפת התכנון מספר פרויקטים:

1. תכנון "ארץ פלגי מים" - תכנון פתוח תירותי לאורך הנחלים.
2. רכס הרי/נפתלי.
3. פארק הירדן הצפוני.
4. חניוני דרך לאורך כביש 90.
5. חניונים שונים (גשר הפקק - תל חצאץ ועוד).

עדוד פלחי שוק יחודיים. באזור אתרים בעלי ענין לצליין הנוצרי וכן למטייל הדתי היהודי, (אתרי - צדיקים - בתי כנסת עתיקים וכו..). כרגע עובדים חזק על נושא קידום הצפרות מחו"ל. במערכת השוקית, פועלים לארגון צעדות, לאורך מקורות הירדן וכן פעילויות תרבותיות.

העמותה עוסקת בקידום הכשרת כח אדם בכל הרמות. החל מפתיחת מגמה לתיירות לבגרות בבית הספר התיכון בכפר - בלום, קורס מדריכי טיולים אזורי, עם מכללת תל - חי, השתלמויות עובדים, טבחים, פקידי קבלה, מנהלי אתרים וכו... פירסום שווק ויחסי ציבור. רוב תקציב העמותה מופנה לקידום התדמית והמכירה של האזור בארץ ובחו"ל.

כוונני פעולה סקר שנעשה, הראה שהגליל הוא האזור המועדף לביילוי בין אזורי הארץ - אך השהות בו עדיין קצרה. הביקושים של התייר הישראלי (דומה גם אצל תיירי חו"ל), הם נופש פעיל, גופי מים, רכיבה, טיול, בקור באתרים, ובמוזיאונים וביילוי בשעות הערב.

שונות: בגלל הביקושים ללינות עממיות הולך ומתפתח היום נושא הארוח הכפרי בקיבוצים במושבים, ובמושבות.

השנה יתווספו כ - 400 מטות בלינה כפרית.

יש גידול בבנית מסעדות ושרותי דרך, נושא טיולי הגי' פים הולך ותופס את מקומו באזור. בעיות בפיתוח: בארץ ישנו תהליך ברור במספר מקומות - שלאחר הקמת תשתית ציבורית, מופיע היזם הפרטי והמשקיע, מדינת ישראל חייבת להפנות הון ממלכתי לפיתוח התשתיות הציבוריות.

אני צופה גידול בחלקה של תיירות הפנים עם המעבר לשבוע עבודה מקוצר.

הסדר הקצאות מים לשמורות טבע

מר הלל גלזמן

רשות שמורות הטבע עוסקת ברציפות מאז הקמתה לפני 25 שנים בנושא המים בטבע, ורואה במים כ"עורק החיים" בכל אותם חבלי ארץ שעצם טבעם הוא על המים.

תחומי הפעילות בנושא המים הם בעיקרם שניים:
 האחד - איסוף שוטף של מידע על איכות המים בנחלים, איתור מוקדי זיהום ומפגעים, והשני - העמקת המידע וההיכרות עם המערכת הנחלית: משטרי זרימה, מקורות המים, החי והצומח במערכת הנחלים ומפעלי המים בהם. הידע שנצבר משמש ככלי לפעילות למניעת זיהום בנחלים, ניצול המים לאגירה לצורך השקיה, הכנת דרישות מים לשמורות טבע, ניצול הפוטנציאל התיירותי וסיוע במחקר והוראה.

המודעות לנושא המים בקרב משרדי הממשלה השונים להם יש נגיעה הן לאיכויות והן לכמות המים הזמינים לשמושנו - קיבלה תנופה חזקה בשנים האחרונות, ובאה לידי בטוי בצמצום שאיבות מים - תהום מחד והגדלת נפחים לאגירת מים שטפונות וקולחין - מאידך.

למרות כל המאמצים והמשאבים המושקעים בנושא השבת קולחין לחקלאות - עדיין זורמות כמויות שפכים לנחלים, ובכך נגרם הרס של מערכת אקולוגית מיוחדת במינה, הכוללת מיני חי וצומח שהנחל הנקי הוא בית גידולם היחיד.

בגלל הזיהום בשפכים הפכו נחלי החוף בישראל - לרבות נחלי האכזב - למובילי שפכים פתוחים. רמת הזיהום הגבוהה מרחיקה את הנופשים והמטיילים, והנחלים הפכו למטרד תברואי וסביבתי קשה בהיותו מוקד לדגירת יתושים, הפצת מחלות. מתוך מטרה לשמר בתי גידול יחודיים של נחלים בישראל מחד, ולמנוע הריסתם ע"י הזרמת שפכים מאידך - פועלת רשות שמורות הטבע להשגת הקצאות מים לנחלים.

מאחר ונציב המים שבמשרד החקלאות הוא הקובע את חלוקת המים במדינה, והוא זה שמקצה לצרכנים השונים כמויות מים עפ"י קריטריונים הקבועים בחוק - היה צורך להשיג עבור הטבע מעמד של "צרכן מים".

ואכן, עוד בשנות ה-60 הוכרו צרכי המים של הטבע ע"י נציבות המים, ומאז משיגה הרשות הקצאות מים כחוק - לשמירת ערכי טבע ונוף הן בתחום שמורות טבע מוכרזות והן בנחלים, במעינות ובבתי גידול לחים - שאינם שמורות מוכרזות.

דרישת המים לשמירת טבע מבוססת על צרכי בית הגידול: צריכת החי והצומח (שתיה ודיות), התאדות מפני השטח וחלחול, דרישות גיאומורפולוגיות (זרימות בסיס, גיאוויות, גריפה וסחיפה של חומר), ומכלול דרישות פיסיקליות וביו-פיסיקליות של בית הגידול (כגון: טמ'פ' המים, ריכוז החמצן המומס, רמת חומציות, הרכב יוני, ועוד).

מכאן ברור שדרישת המים כוללת הבטים איכותיים וכמותיים של המים גם יחד.

מערכת נחלי הגולן מובאת כדוגמא לפעילות מתמשכת להשגת הקצאות מים לשמירת טבע. הסדרים ראשוניים לאבטחת זכויות מים לזרימה חופשית בטבע נעשו בין רשות שמורות הטבע לבין הסוכנות כבר בשנת 1969, מי השתיה לרשומים המוקמים נלקחו מהמעיינות הנובעים בגולן, מים אשר יצאו להם מוניטין בשל איכותם הטובה, גם לחקלאות נלקחו מי מעיינות. בשנת 1975 בצעו אנשי הרשות סקר בנחלי הגולן, שמטרתו היתה לאמוד את דרישות המינימום למים באפיקיהם, בעקבות פרסום מסקנות הסקר - הוגשו המלצות לנציב המים אשר אישר בשנת 1980 הקצאות כמויות לזרימת בסיס ממקור המעיינות. עם קידום ביצוע תכנית המאגרים על הנחלים בגולן - עלה הצורך להבטיח גם זכויות לזרימות שטפוניות באותם הנחלים שהלכו ונסכרו. בדרך זו הוסכם עם בוני המאגרים - כי לאחר התמלאותם יתרת הגאוויות תגלוש לנחלים שבמורדם, וכמו כן הם מתחייבים שלא לכלול את מי המעיינות באגירה ולא לשחררם דרך הסכרים - למורד הנחלים. נמצא כי איכות המים המשוחררים לנחל בדרך זו אינה טובה, ואנו מחפשים עדיין את הדרך להבטיח מים לנחלים באיכות המקור.

ארץ פלגי מים, הכוללת את מקורות הירדן הגדולים והנחלים השופעים שבהמשכם - זכתה להקצאות מים לשמורות המוכרזות כבר לפני כ - 15 שנים. הכמויות שהובטחו לזרימה חופשית בנחלים נועדו לשמר בתי גידול ונופי - מים יחודיים המצויים רק בנחלים איתנים כמו החצבאני, הדין, הבניאס, והירדן ההררי בואכה לכנרת.

עם התפתחות שיטות ההשקיה בחקלאות, והמגמה לעלות ולתפוס את המים במקורות הנחלים - חל כרסום ניכר ביתרת הזרימה החופשית בנחלים, כאשר הדבר מתבטא באיכויות ובכמויות המים הנותרות - והשלכותיהן על בית הגידול הנחלי.

בעיקר חמורה תופעה זו בפלגי הדין לאחר הפעלת הדין המערבי והמפעל ההידרואלקטרי הקשור אליו.

רשות שמורות הטבע נאבקה על זכויות המים לשמירת נופי טבע ונוף - למען ערכי טבע קיימים ורווחת האדם הנופש והמטייל היום - ולמען קיומם של אלו גם בעתיד.

נחלים כיעד לטיולים

מיכה לבנה

בכל חלקי הארץ מקובלים מסלולי-טיול רבים ההולכים לאורך נחלים. דוגמאות מוכרות הן בין היתר: נחל גשרון ונחל נטפים, ורדית וברק, נקרות וחוה, לויץ וצין, פרצים וחמר, ערוגות ודוד, דרגות וקלט, נחלי הכרמל ונחלי מערבו של גליל, ומעל לכל כמובן נחלי הגולן ומקורות הירדן.

הזיקה בין מהלכו של נחל לבין מסלולו של טיול אינה מקרית. התוויית מסלולו של טיול מתחשבת בגורמים רבים: מערך קווי, המנעות משטחים חקלאיים ושטחים בנויים, עבירות נוחה להולכי-רגל, עבירות קשה או בלתי-אפשרית לרכב, וכמובן מעל לכל - עניין נופי, ביולוגי, גיאולוגי, הידרוגרפי וארכיאולוגי. כל אלה מרוכזים לעתים קרובות מאד לאורך נחלים.

כמובן שיש גם מסלולי-טיול רבים ויפים שאינם עוברים לאורך נחלים. מאלף להשוות בין אזורים שונים מבחינת חלקם היחסי של טיולי-הנחלים מתוך כלל הטיולים. בהרי אילת ובכרמל, ביהודה ובגליל - מגיע חלקם של טיולי-הנחל לכדי חצי מתוך כלל הטיולים. ואילו בגולן ובארץ-מקורות-הירדן רובם המכריע של הטיולים הם טיולי-נחל. בגולן ובעמק החולה אפשר לערוך רק טיולים מעטים מאד שלא לאורך נחלים, בעיקר טיולים נושאים-מקצועיים, כגון סיור ארכיאולוגי, גיאולוגי, צפרות, תולדות ההתישבות, מורשת קרב או סיור כלכלי (חקלאות, תעשייה, תיירות).

דומה כי ההבדל היסודי בין אזורים שרוב טיוליהם מרוכזים לאורך נחלים לבין אזורים שיש להם גם משהו אחר להציע הוא שהאחרונים הם אזורים הרריים. באזורים מישוריים מצומצמות מאד אפשרויות הטיול שלא בנחלים. שתי סבות עיקריות לכך, שונות זו מזו: העובדה שנוף אפקי, דו-ממדי, אינו מעניין לטיול, בדרך כלל; והעובדה שנוף מישורי לא הושאר בצורתו הטבעית, וברוב אזורי הארץ-הלא-מדבריים אין הוא אלא שדות חקלאיים.

תפקידם של המים הזורמים, בתור האטרקציה העיקרית של הטיול בנחל, שונה מאד בחשיבותו במסלולי-הטיול השונים: יש נחלים שלא נטל אף שמץ מחנם אף כשאין זורמים בהם מים כלל, למשל בנחלים מדבריים כמו גשרון, פרצים, ברק, ואף בנחלים ימתכונניים כמו נחל יגור, גלים, בית הכרם, בית העמק, אביב, קדש ושרן. בנחלים אחרים מוסיפים המים הזורמים בהם נופך של עניין, אבל עיקר העניין אינו דווקא במים, כמו נחל חזור, קלט, עמוד, תבור, דישון. אולם ברוב הנחלים של הגולן ושל ארץ-מקורות-הירדן טמון העניין העיקרי של הטיול במימיהם: חצבני ובניאס ודן, גילבון ודליות, זויתן ומשושים. הדבר בולט במיוחד בנחלים שהמים הזורמים בהם רק בחלק מן השנה, ומסתבר שכמעט אין מטיילים בהם בעונה שאין בהם מים: נחל עיון, נחל סער ונחל ועורבים.

מובן כי בנחלים הזורמים כל השנה מרבים לטייל בעיקר בקיץ. זאת עונה שמעטים המסלולים המתאימים לטייל בה, ואילו ציבור המטיילים גדול

בה במיוחד - ישראלים בחופשה (ילדים ומבוגרים כאחד) ותיירים רבים. ראוי היה להשקיע מאמץ לטייל בנחלים אלה גם בחורף. כל אחד מהם - שביל-השמורה של הדן, זרם הבניאס ויובליו ומפליהם, שטפונות-החצבני, מפל-זויתן ועוד - כולם לובשים בחורף פנים חדשות, יופי ועצמה מיוחדים, שראוי לערוך הכרות גם אתם. הדבר דורש כמובן הקדשת מאמץ רציני, ככל פריצה של מסלולים חדשים, במיוחד בשטח הבטיחות.

יש ציבור מיוחד של מטיילים חובבי נחלים שהם "משוגעים לדבר". יש להם משהו משותף עם חובבי המערות: אין הם ששים בדרך כלל לחלק את הנאתם עם הזולת. הם שומרים לעצמם בסוד את המקומות הכי יפים, ומתעטפים בתרוץ כי אחרים עלולים לקלקל את יפיים של המקומות הנסתרים. הם עצמם - בסדר, אבל זולתם לא. המחבר מאמין כי יש מקומות שאפשר לזפות ציבור רחב יותר (עד גבול מסויים, כמובן) בהנאה מהם בלי לפגוע בקטמם.

דוגמה לפרוייקט כזה, שנוי במחלוקת, של פתיחת מקומות קסומים ונסתרים בפני ציבור רחב הוא שביל הקניון בבניאס. אפשר לפתוח שם שביל שיפיו יעלה, אם מותר להשוות יופי, על זה של רוב מה שקיים כיום בארץ, ולאן מלתא זוטרתא היא. הדבר כרוך במאמץ אדיר, כספי, הנדסי ותכנוני, למען לא יפגום ביפי הטבע. יומוד בתקנים מחמירים של בטיחות ויחזיק מעמד גם בשטפונות חריגים. יש כאמור פנים לכאן ולכאן, ורבים שמחים על שאין עומדים כרגע לרשות העניין האמצעים הדרושים, אולם המחבר רוצה לראות המונים נהנים מהאפשרויות ששביל כזה פותח בפניהם, וזאת הדגמה לגישה הכללית המנחה אותו באשר לחשיבותם, ערכם וזכויותיהם של טיולים. מובן כי התקנתו של שביל כזה תצדיק גביית תשלום מן המשתמשים בו. וזאת בניגוד לתשלום הנגבה כיום, שהוא גבוה בצורה בלתי מוצדקת לחלוטין: אדם הבא לטייל בארץ מקורות הירדן ורוצה לבקר ב-3 שמורות-טבע ושני גנים לאומיים הנמצאים כולם בשטח של 60 קמ"ר - ישלם לפחות עבור 4 כרטיסי-כניסה. וזו תופעה חמורה ועצובה, שאין כמותה בשום מקום אחר בעולם!

נושא נוסף, שחשיבותו רבה בכל מקום, חשוב גם לגבי טיולי-נחל: בטיחות.

סכנות רבות אורבות לנופי הנחלים: יבוש הנחל בעקבות ניצול המים במעלהו; זהום המים; פגיעה בנוף באמצעות דחפורים (לצרכי פיתוח אזרחי או צבאי; תחבורה, צנור, ביצורים); שרפה; חמרי-ריסוס ועוד. גם החקלאות, שלא חדרה בדרך כלל לנחלים יפי-הנוף בגלל תלילותם, כאמור לעיל, מנסה פה ושם להסיג את גבולם של הנחלים ומסלולי-הטיול בנחלים, כמו למשל בנחל סער. מרעה בקר הוא נושא שיש לו בהקשר שלנו פנים לכאן ולכאן. מצד אחד מסייע הבקר לפתוח את הסבכים ולשמור על השבילים, וכן להקטין את סכנת השרפות. מצד שני מקלקלים גללי הבקר למטיילים רבים את ההנאה מטיולם. וידועים אף מקרים של פגיעה בינונית של מטיילים בידי פרות שנקלעו מולם בשביל צר.

כידוע באקולוגיה (וגם בנושאים אחרים, כמו בפוליטיקה ובדתות,

למשל...) מתרחשת התחרות החריפה ביותר דוקא בין יצורים קרובים, כי הרי אלה נוטים להשתמש באותם משאבים ולהתחרות עליהם. לכן אין פלא שנוצרים לפעמים חיכוכים בין האינטרס של הטיוולים לבין רשות שמורות הטבע; ויותר מזה - בין טיוולים לבין פיקניקים, הרוצים לנצל אותו שטח; ויותר מכולם (ככל שקשה להכיר בכך) בין מטיילים למטיילים אחרים - הלוא זו הבעיה הידועה של מגבלות כושר הנשיאה של המסלול לגבי מספר המטיילים לשעה או ליום. עומס-יתר על אתרי-טיול הוא נושא שיש להתמודד אתו, כאשר הכיוון העיקרי לפתרון הוא לא סגירת השטח בפני מטיילים, אלא פתיחה של מסלולים אלטרנטיביים.

סקר פלגי הירדן

עוזי ענבר

במהלך הסקר נבדקו כל מקורות הירדן:

1. בניאס : מפרשל - שאר ישוב. - עד שדה נחמיה.
2. דן : מגדר השמורה דרך כל הפלגים ועד המחברותם לחצבני ולבניאס.
3. חצבני : מהגשר הרומי ועד שדה נחמיה.
4. ** הזרמת ביוב לפלגי המים.

ממצאים:

1. א: בסמוך לפרשל (מצפון לכביש הירדן משאר ישוב לנבי הודה) קיימת מזבלה גדולה בה מרכזים אנשי שאר ישוב את הפסולת החקלאית שלהם. נ.צ.מ. 2113 \ 2925.

ב: מדרום לכביש שאר ישוב - נבי הודה, נקודת ירידה לפנים של בני יערי (בני אבובים). - לאורך קטע הבניאס משאר ישוב ועד גשר כפר- סולד קיימות מספר פריצות המאפשרות גישה למים - (נפרצו כגישות חרום ע"י "בני אבובים").

ג: מדרום לשאר ישוב - נ.צ. 2103 \ 2916 קיימת ברכת חמון השייכת למושב שאר ישוב. ממנה מוזרמים הקולחים לבריכות הדגים של ק. דוומהן לבניאס.

ד: לאורך הבניאס מגשר כפר סולד ועד שדה נחמיה : קיימות מס' רב של פריצות המאפשרות ירידה לפנים בחלקם שטופלות ע"י המועצה האזורית.

ה: מתקן האבובים של שדה נחמיה: לאורך כל הקטע שהמתקן ועד גשר עמיר, קיימות נקודות סיום למסלול האבובים ולמעשה הקטע כולו סובל לחץ קהל רב.

2. א: בסמוך לגדר השמורה מוזרמים מי ברכות הדגים (פורלים) של ק. דן - כולל הפרשות הדגים ושאריות המזון הכרוכים בגידול אנטנסיבי בברכות דגים.

ב: בין גדר ברכות הדגים ומפעל הדן המערבי, - קיימות מס' רב של גישות למים (נפרצו ע"י דיגים חובבים מהאזור. הדיג כאן באישור ר.ש.ט. לאחר היתר מיוחד.

ג: סכר - מפעל הדן המערבי, בולע כ - 2\3 מעוצמת המים המגיעה עד כאן מדובר על 4 - 5 קוב מים לשניה. כמעט מבלי להתחשב בהמשך הזרימה לכוון הפלגים.

* הסכר משמש גם כאתר דיג החביב במיוחד על תושבי האזור.

ד: כ - 500 מ' צפופנית לסכר - מתפצל פלג העובר דרך הברונזיה של ק. דפנה.

ה: כ - 300 מ. דרומית לסכר נקודת התפצלות של הפלגים:
* אחד לכיוון הבניאס - מתפצל בהמשך לשניים : אחד עובר דרך קיבוץ דפנה (קרנן - פ. דן), האחר ממשיך לחורשת של (קרנן

פ. טל.) שנהם נשפכים בסופו של דבר לבניאס.
 * השני לכיוון החצבני: מתפצל בהמשך למס' פלגים נוספים
 האחד נקרא פלדי הצפוני (מתפצל למס' ערוצים -
 יבשים. למאט אחד המזרים מים לחצבני.)
 שני הנקרא "יוקי" גם לו מס' ערוצים יבשים למצוי אחד
 המזרים מים לחצבני ועליו יושבת המסעדה "הדג על הדן"
 * פלג נוסף מתפצל מהללו ומגיע לקיבוץ הגושרים (קרני פ.
 הגושרים.)
 כל הפלגים הנ"ל סובלים מחסור במיים
 והעינין בא לידי ביטוי בשטח, במאבק בעיקר בן ק. דפנה.
 הזקוק למיים לנוי הקיבוץ ולמשק החי. (ברוזיה).
 חורשת טל הזקוקה למיים להפעלת הגן הלאומי.
 יוקי הזקוק למיים להפעלת ברכות הדגים שברשותו.
 על גדות החצבני.
 ור.ש.ט. השואפת לספק את המיים לפלגים השונים.

ו: מסעדת הדג על הדן: ממוקמת על מוצא אחד מפלגי "היוקי".
 קהל רב של מבקרים פוקד אותה, מופעלת ע"י גברטור הנימצא
 בסמוך לקו המיים וסביבה תשתית גורמת חורבן בצומח
 הגדות.

החצבני: 3. א: בקטע בן הגשר הרומי ועד גשר ה"צינורות" - משני צידי הנחל
 כניסות רבות אל קו המיים. נפרצו בעיקר ע"י מטיילים.
 הקטע הוכרז כשמורת טבע סגורה, אך מחוסר פיקוח. מבקרים
 רבים מגעים למקום למטרות נופש ודייג.
 * בסמוך לגשר הצינורות - רכוז אשפה גדול.

ב: הקטע בן גשר הצינורות וגשר שניר: בקטע זה מתבצעים מירב
 הטיולים בחצבני, לאורך קטע זה נפרץ שביל מטיילים.
 בו מתבצעים מסלולי האבובים בלתי מאושרים ע"י ר.ש.ט.
 ומבקרים רבים מבלים על גדות הנחל בפיקניקים וברחצה
 פעילות זו גורמת פגיעה רבה לצומח הגדות.

ג: מצפון לגשר שניר קיים מתקן השייד לקיבוץ מעין ברוד
 הנותן שרותי חניון והשכרת אבובים למבקרים. בשטח מוקמים
 מס' מתקנים חדשים (מסעדה ומתקני נופש נוספים).
 * באותו אזור ממזרח לאפיק הנחל - רכוז גדול של אשפת
 מטיילים. המסולקת לעתים רחוקות בלבד.

ד: קטע הנחל מגשר שניר ועד מסעדת גן - עדן: סובל ממס'
 פריצות ע"י ציוד מכני כבד במיוחד בגדה המזרחית.
 * מסעדת גן העדן משמשת מרכז לפעילות בחצבני גם בנושא
 פיקניקים וגם כנקודת השכרת אבובים וקייקים את המקום
 פוקדים מבקרים רבים.

ה: בקטע שבו מסעדת גן - עדן ועד שדה נחמיה קיימות כניסות
 רבות אל קו המיים חלקם כניסות לרכב, חלקם רגליות
 מכל מקום האזור משמש אתר פיקניקים פופולרי והוא עמוס
 מבקרים רבים.

מהסקר עולה כי סביב פלגי המיים מתנהלת פעילות ענפה
 הכוללת מתקנים לניצול מי מקורות הירדן - לשונית החקלאות
 והישובים באזור. מתקני נופש ופעילות בחי ק הטבע ורכוזים של
 כל האלמנטים הללו באזור כה מצומצם עשוי לגרום להרס רב.
 ניכר כי דרוש תכנון יסודי ומקיף שיווסת את הפעילות
 והמתקנים השונים לרווחת האזור כולו.
 כמו כן חשוב להסדיר את בעיית הזרמת הביוב לנחלים.
 ומעל כל זה ידאגו הגורמים המבצעים באזור, שמכסות המיים
 לפלגים ישמרו בדקדקנות ע"מ לשמור על המעט שנותר מארץ
 פלגי המיים.

תכנון פארק הירדן

אדר' עליזה רוטמן

תכנית אב פארק הירדן, בין גשר בנות יעקב לכנרת, הוכנה לפני כ-13 שנה.

התכנית כללה:

דרך נוף מצפון דרומה - מגשר בנות יעקב ועד גשר אריק, מערבית לירדן.
דרך זו התבססה בעיקרה על תוואי החטיה של שנות ה-50.
לאורך דרך זו אותרו חניונים ומצפורים.

שני אזורים ברמת פתוח גבוהה יותר - מוקד צפוני באזור גשר בנות יעקב, מצד עטרת, מערבית לירדן, ומוקד דרומי באזור חר' בטיחה, מזרחית לירדן.
חלק מהמוקד הדרומי פותח במשך השנים למה שנקרא כיום: "פארק הירדן".

תכנית האב המוצעת מתבססת על התכנית הנ"ל, תכניות נוספות באזור, ודברים שבוצעו באזור זה בשנים האחרונות.

עקרונות התכנית המוצעת:

- דרכי נוף אורכיות לאורך הירדן, בשתי גדותיו - מערבית לירדן ומזרחית לירדן, מאזור גשר בנות יעקב בצפון ועד גשר אריק בדרום - מערבית לירדן, ופארק הירדן המפותח ממזרח לירדן.

- חניונים ומצפורים לאורך דרכי הנוף.

- אפשרויות רבות של כניסות לפארק - גשר בנות יעקב, מזרחית ומערבית לירדן, כפר הנשיא, כרכום, אזור עין עלמין (בריכת הקצינים) ועוד.

- אפשרויות מעבר על הירדן, חצית הירדן ב-:

- גשר כפר הנשיא.

- גשר ה"דודות".

כולל חניוני דרך קטנים צמוד לירדן, באזור הגשרים.

- אפשרות להתקרב לירדן, להגיע עד הנהר בטווחי הליכה קצרים ולשהות ליד המים:

- אזור מצד עטרת - מערבית ומזרחית לירדן, אזור חר' חמאם, אזור פזרות הירדן צפונית לגשר אריק.
כמו כן, באזורי חצית הירדן.

- אזורים לנופש ותיירות ברמה גבוהה יותר, כולל פרויקטים מסחריים-כלכליים:

- אזור פרויקט התחנה ההידרואלקטרית בצפון.

- אזור פרויקט ה"מוקד הדרומי".

- אזור עין עלמין - "בריכת הקצינים".

ארץ פלגי מים-תחזית ביקוש לשרותי תיירות מ.שויצר

5. שיט נחלים.

שיט נחלים בארץ פלגי מים מתבצע בקיאים ובאבובים. הנושא של שיט נחלים הוא חדש יחסית, וקיימים נתונים חלקיים על הביקוש לו, המבוססים על הערכות המפעילים והמשכירים של ציוד.

5.1. קיאים.

קיאים מופעלים מכפר בלום. על פי נתוני המפעיל, פני אמוג, התבצעו:

בשנת 1987 - כ-13,000 השכרות קיאים.

בשנת 1988 - כ-30,000 השכרות קיאים.

בשנת 1989 צפויות כ-40,000 השכרות.

5.2. אבובים.

אבובים מופעלים ממעין ברוך, מחוליות ומשאר ישוב. על פי הערכת ממפעילי שיט האבובים באזור, - כ-50% משייטי האבובים מופעלים ממעין ברוך, כ-35% מהשייטים מופעלים מחוליות, וכ-15% מופעלים משאר ישוב.

ממעין ברוך בוצעו:

בשנת 1986 - כ-27,000 שיוטים.

בשנת 1987 - כ-30,000 שיוטים.

בשנת 1988 - כ-35,000 שיוטים.

בימי שיא בוצעו כ-1,000 שיוטים, כאשר ניתן להגיע לכ-1,500.

אם נכונה הערכת התפלגות השייטים לפי נקודות המוצא, בוצעו בשנת 1988 כ-70,000 שיוטים באבובים, כשהם מתפלגים כלהלן:

מעין ברוך - 50% - 35,000 שיוטים.

חוליות - 35% - 24,500 שיוטים.

בניאס - 15% - 10,500 שיוטים.

5.3. תחזית הצרכים והביקוש.

5.3.1. קיאים וסירות.

הביקוש בימי שיא לקיאים וסירות היום מגיע לכ-300 השכרות ביום. הקיבולת של מסלולי השיוט לקיאים וסירות עד גשר נאות מצדכי, בכל האטרנטיות של רמת פתוח, עשוייה להגיע, על פי הערכה ראשונית, עד כדי 600 סירות ביום שיא.

פוטנציאל השיוט בסירות וקיאים יכול להיות מנוצל במשך תקופה של עד 5 חדשים בשנה. בהנחה שבמשך חמשת החדשים הללו מנוצל הפוטנציאל במלואו - הרי שניתן יהיה להגיע ל-90,000 השכרות בשנה לכל היותר. $(90,000 = 150 \times 600)$. פיצוי חלקי על הביקוש העודף האפשרי לשיט בקיאים וסירות יוכל להתבצע באזורים הנימצאים מזרם לאזור התכנון ועד גשר בנות יעקב. גם אזורי פארק הירדן הדרומי מתאימים לשיט באסדות גומי.

מתוך נתוני התפתחות הביקוש לשרותי שיט בסירות וקיאים עד כה, נראה לנו כי במצב של ניצול מלא הפוטנציאל הפיזי - לא יסופק הביקוש הצפוי בשנות היעד. 90,000 שיוטים בשנה הם קצת יותר מכפליים מספר השיטים הצפוי ב-1989, ואילו אנו מעריכים כי קצב הגידול של הביקוש לשיט נחלים יהיה מהיר יותר.

5.3.2. אבובים.

אנו מעריכים כי ניתן לשיט באבובים במשך עונה קצרה יחסית. הקיבולת המירבית של אזורי הנחלים בארץ פלגי מים עשוייה להגיע ל-3,500 אבובים ביום שיא לפי אטרנטיבה א' המניחה כי יעשה שימוש במלוא אורך נתיבי המים המתאימים לכך מבחינה פיזית בנחלי האזור; במידה ולא יאופשר שיט אבובים בשמורות הטבע מצפון לגשרי החצבאני וכפר סולד - תהיה הקיבולת המירבית על פי אטרנטיבה ב' - 2,500 שיוטי אבובים ליום שיא.

בהנחה שניתן יהיה להגיע ל-45 ימי שיא בשנה, יבוצעו בימים אלה -
 חפי אטרנטיבה א' - 157,500 שיוטים.
 לפי אטרנטיבה ב' - 112,500 שיוטים.

אנו מעריכים כי בימי השיא יבוצעו כ-60% מכלל השיטים השנתיים באבובים, ולכן יש לבסס את התכנון על ביקוש כולל לשיט באבובים כלהלן:

לפי אטרנטיבה א' - כ-260,000 שיוטים בשנה.
 לפי אטרנטיבה ב' - כ-190,000 שיוטים בשנה.

לוח מס' 15: תחזית תוספת חדרי מלון נדרשים באזור הצפון עד שנת 2005

שנה	אזור	תחזית חדרים	חדרים קיימים	תוספת חדרים
1995	קיבוצים ומושבים באצבע הגליל	779	479	300
	צפת	410	335	75
	שאר הגליל המזרחי	200	178	30
	סה"כ	1,397	992	405
2000	קיבוצים ומושבים באצבע הגליל	1,049	479	570
	צפת	520	335	185
	שאר הגליל המזרחי	272	178	94
	סה"כ	1,841	992	849
2005	קיבוצים ומושבים באצבע הגליל	1,423	479	944
	צפת	762	335	427
	שאר הגליל המזרחי	455	178	277
	סה"כ	2,648	992	1,648

לוח מס' 21: תחזית תוספת חדרים באזור הצפון (מילי)

1995	2000	2005	
861.6	1,111.0	1,333.0	ישראלים
137.7	190.4	261.7	תיירים
999.3	1,301.4	1,594.7	סה"כ מבקרים באתרי ביקור
203.0	250.0	303.0	ישראלים
1,202.3	1,551.4	1,897.7	סה"כ באתרי ביקור ופיקניק
20.0	26.0	32.0	מבקרים בימי שיא באתרי בקור
4.0	5.0	6.0	בימי שיא באתרי פיקניק
24.0	31.0	38.0	סה"כ מבקרים בימי שיא

תכנית אב ומתאר לפיתוח התיירות בארץ פלגי מים

נחום דונסקי

לוח מס. 8: עקרונות הפריסה הפיזית

אלטרנטיבה א' - פיתוח ליניארי אקסטנסיבי	אלטרנטיבה ב' - פיתוח היקפי אינטנסיבי
1. השענות בפיתוח אמצעי התיירות והנופש בארץ פלגי מים בעיקר על הטוב הטבעי.	1. השענות בפיתוח אמצעי התיירות והנופש בארץ פלגי מים בעיקר על "אתרי טבע" מעשה ידי אדם.
2. עיבוי הצומח הטבעי ע"י נטיעות לאורך רצועות נחלי החצבני והבניאס.	2. יצירת עתודות נוף גדולות של צומח ומים זורמים באתרי חצץ המורחב, מפגש ליש-דפנה וחורשת כפר-סאלד.
3. פיתוח ליניארי של אתרי פיקניק ונופש פעיל ברצועות שלאורך נחלי הבניאס והחצבני.	3. שמירת הנוף והטבע ברצועות שלאורך נחלי החצבני והבניאס כמעט ללא פיתוח אמצעי נופש ותיירות.
4. שילוב של מוקדי איכסון, פעילות ושרותי תיירות ושייט ברצועות הפיתוח האקסטנסיבי לאורך הנחלים.	4. פיתוח אתרי הפיקניק, הנופש הפעיל ושרותי התיירות הנלווים בשטחי עתודות הנוף שיווצרו.
5. פיתוח אזור לפעילויות של פיקניק ונופש פעיל בחיק הטבע לאורך שמורת הבניאס בשאר ישוב.	5. פיתוח פארק נופש אזורי ומוקד משולב לנופש ואטרקציות טבעיות ועצמאיות באתר חצץ המורחב.
6. פיתוח מוקד האיכסון והתיירות העיקרי לארץ פלגי מים באתר גשר החצבני.	6. פיתוח מוקד תיירות עיקרי גדול באתר גשר החצבני בשילוב עם אתר חצץ הסמוך.
7. פיתוח מוקד משני לאיכסון ושרותי שיט ותיירות בגשר יוסף.	7. פיתוח מוקדים משניים לאיכסון ושרותי שיט ותיירות בגשר יוסף, בחורשת טל ובמפגש ליש דפנה.
8. המשך שימוש תיירותי בתעלת הירדן במחכונת הקיימת.	8. פיתוח פארק תעלת הירדן שישלב פעילויות שייט, דיג, פיקניק ושרותי התיירות הדרושים.
9. השלמת קטע הכביש שמיר, כפר סאלד ופתרון הגישות למוקד גשר החצבני.	9. כנ"ל.
10. פתיחת דרכי גישה לרכב למטיילים ונופשים לאורך החצבני והבניאס ושבילי טיול רגלי לאורך מערכת פלגי הדן.	10. פיתוח שבילי טיול רגלי לאורך נחלי החצבני, הבניאס ופלגי הדן - ללא כניסה לרכב.

מקור: נחום דונסקי-ראש צוות תכנון, פברואר 1989

מכנים אב ומתאר לפיתוח היירוט בארץ פלני סים
 כוח 9.00: פרוגרמה ראשונית לפיתוח אמצעי היירוט ומנפ

		ארץ פלני סים				אמצע הנליכ				
		1987		1987		1987		2005		
		אלטרנטיבה א'		אלטרנטיבה ב'		אלטרנטיבה א'		אלטרנטיבה ב'		
		2005		2005		2005		2005		
		נדרש		תוספת		נדרש		תוספת		
קיבולת פיתוח נדרש										
אמצעי איכסון										
675	855	460	640	180	945	1,425	480	חדרים	סה"כ כתי מלון מוסלמים	
205	385	205	385	180	460	940	480	*	כתי הארחה בקיבוצים ומושבים	
470	470	255	255	-	470	470	-	*	כפרי נופש וכתי מלון במוקדי היירוט	
120	200	120	200	80	250	500	250	שוי חדרים	אכסוניות ומניונים	
30	45	45	60	15	-	-	-	חדרים	קיים כפרי	
825	1,100	625	900	275	1,195	1,925	730	חדרים	סה"כ	
אתרי ביקור ושהייה										
				20,000	32,000	12,000	מבקרים ליום	אתרי ביקור		
3,300	6,000	3,300	6,000	2,700	3,300	6,000	2,700	*	אתרי פיקניק	
שיים בנחלים										
		2,500	3,500	1,500			שייטים ליום	אכזבים		
		180,000	260,000	70,000			שייטים לשנה	שירות וקיאקים		
		600	600	300			שייטים ליום	שירותי מ"ר בניה		
		60,000	60,000	30,000			שייטים לשנה	סה"כ		
שטחי קרקע דרושים										
		140	108			דונם	אמצעי איכסון			
		220	325			*	אתרי פיקניק			
		15	12			*	שדותי היירוט			
		50	50			*	שדותי שייים			
		250	150			*	פעילויות ואטרקציות			
		675	645				סה"כ			
		675	320			*	פיתוח אינטנסיבי			
		-	325			*	פיתוח אינטנסיבי			
						אורך בק"מ	סמלויים שים			
		10.0	15.0			*	אכזבים נכד			
		6.0	6.0			*	קיאקים ושירות			
		16.0	21.0			*	סה"כ			

אחווה בנצינברג סטיין תכנית שמור ונופש לעמק החולה וארץ פלגי מים

1.3 תקציר הצעות תכנוניות לשימור ונופש

התכנית מתבססת על שבע הצעות עיקריות:

1. הרחבת אתרי השמורות על מנת לכלול בתוכן איזורים הדרושים להשלמת וקיום המערכת כיחידת ניהול וממשק אחת הרחבת אתרי השמורות תחזק את יכולת השמורות למלא את תפקידן.
2. איחור איזורים לשיקום ושיחזור, ותכנון לביצוע עבודות באתרים אלו.
3. יצירת אזורי מגן כגבול השמורות ואכיפת חוקי המדינה בנושאי זיהום כגון ריסוס, דישון שפכים ופסולת. יש להבין שאיזורי מגן אינם יכולים להיקבע כרצועות קבועות מסביב לשמורות אלא בהתאם למקורות הזיהום ואפשרות הפיקוח.
4. כיסוס תכנית הנופש על תיירות עממית מקומית וזרה ברמה גבוהה. רמה נאותה תתאפשר על ידי סיפוק הדרישות הספציפיות של תיירות זו בעיקר על ידי הפרדת פעילויות נוגדות כגון מסלולי שדה ולימוד טבע לעומת שיט קמפינג ונסיעה במכוניות לשם ציפיה נופית.
5. שילוב תכנית השימור בתכנית הנופש על ידי ארגון פעילות נופש בעלת תכנה פעילויות אלה תתמקדנה בחינוך והעברת מידע כל מערכות מים טבעיות ומתוכננות בעמק החולה ותנצל את מפעלי הספקת המים בתכנית התיירות.
6. ניצול רב תכליתי של אתרי מים כגון תעלות מאגרים ובריכות דגים תוך תיאום עם הרשויות האחראיות ומתוך הבנה לדרישות המנהל והממשק המורכבות.
שימוש רב תכליתי במפעלי המים:

 - (א) יגביר את מודעות הציבור לנושא אספקת מים בישראל
 - (ב) נרחיק מבקרים הבאים לפעילות נופש אינטנסיבית מאזורי השמורות
 - (ג) יעלה את איכות השימוש באתרי הנופש של אותם המבקרים הבאים לשמורות לפעילות אקסטנסיבית. קרכת אתרי הנופש למקורות מים מתוכננים תבטיח את משיכותם ואת אפשרות ניצולם מחד ומאידך תוריד את לחץ המבקרים ממקורות מים טבעיים ותגביר את יכולת המערכת להתקיים ולהתחדש לאורך זמן.

7. יצירת פרוגרמה מעקב בנושאי שימור ופיתוח בעמק החולה

הקריטריונים לתכניות מועדפות נקבעו לפי הנחות מסויימות:

1. התאמת התכנית לסטנדרטים - על שימור יחידות הנוף והטבע. כלומר האם מקום אתר נופש מס ים ביחידת נוף חשובה משאיר יחידה זו, בדרגה שהיחה בו לפני מקום הפעילות.
2. אפשרויות הנתונים הטבעיים - האם הקרקע המסלע או הצמחים במקום הספציפי עומדים בעומס הפעילות שנקבעו ליחידה, כלומר האם המבנה לא יגרום שנוי בדרכי הניקוז או מסלולי האופנים יגבירו את הסחף באזור.
3. עיבוד וטיפוח נתונים טבעיים - האם מקום הפעילויות הוסיף לערך הנופי או הטבעי של האתר, העלה את היחידה מדרגה ב' לדרגה א', יצר אפשרויות טובות יותר לטיפוח הנוף בסביבה?
4. איזון בפעילויות - התכנית המועדפת תהיה תכנית אשר תשמור על אזור פעילויות אינטנסיביות ואקסטנסיביות. יש להביא בחשבון רצונות המבקרים המקומיים. מבקרים מחוץ לאזור וכן תיירים. יש לאזן פעילות אקסטנסיבית הדורשת מרחב ומשמשת מספר קטן יותר של אנשים לעומת פעילות אינטנסיבית המשפיעה על אזור יותר מבחינת השימוש, אך השפעותיה לאורך זמן רבות יותר.
5. התיחסות לזמני שמוש וימי שיא - תכנית מועדפת תהיה זו אשר תתן פתרון לבעיות של שימוש יתר בזמני שיא ותנצל את המשאבים בכל ימי השנה ושעות היום והלילה.
6. יתרונות כלכליים צבוריים - התכנית המועדפת תהיה אותה תכנית אשר הבסיס הכלכלי שלה יתחלק עם מספר רב של גורמים ולאורך זמן. כל תכנית אשר הרווח הכלכלי ימוקד למספר מצומצם של גורמים תחשב כנחותה בשל רבוי האינטרסים באזור ובשל החשיבות הלאומית של אזור זה.

4.3 עקרונות ויעדים

5 עקרונות חשובים צריכים להוות את הבסיס לפתירת בעיות השימור והנופש באיזור.

1. המשך קיום התהליכים האקולוגיים של מערכת המים

כל שלב בהתפתחות נהר מפרנס צורת חיים משלו בהתאם לאופי הזרימה ולמיקומה במערכת המים. המקורות הם בית גדול בעונה מסוימת בעל תפקיד שונה במהותו מחלקיו האמצעיים של הנהר או ממקום השפכת למערכת מים שונה. אי לכך קיום תהליכים אקולוגיים פירושו שימור איזורים רציפים. בעיקר נכון הדבר במערכת המים בעמק החולה הבנויה על איזון עדין של תצרוכת מים (לצרכי טבע) אשר איננה בדוקה די צרכה בצורה מדעית, ואשר תוצאות ההרס, אשר יגרם משאיכת יתר, הם משוערים בצורה גסה בלבד.

2. שמירת על מערכת אקולוגית מגוונת

אזורי שמורות במערכת מים חייבים לכלול בתוכם לא רק איזורים אשר בהם זורמים המים בתמידות אלא איזורים סמוכים המזינים מערכת זו-כגון: נחלי אכזב, נביעות איזורי ביצות, מורדות הרים וכו'. אתרי שמורות מקיימים חי וצומח בתנאים מאוד מוגבלים ברצועות לאורך הנהרות כאשר רוב המינים באיזורי הגבול נהרסים או נשמדים כליל. פעילות האדם כוללת הכנסת מיני חי וצומח זרים למערכת ואשר כושר השתלטותם על המינים הקיימים גדול כגון: עצי אזדרכת ואילנטוס, דגים אכילים, התפשטות אצות החיות על מים באיכות נמוכה. התפשטות צמחי תרבות על מערכת המים הזאת משנה את מגוון המינים ומעמידה את המערכת בפני סכנת הכחדה. בנוסף פעילות האדם כגון שריפה והרס צמחיה גורם למזנים חזקים בלבד להתחדש, וזמן רב יעבור עד אשר היחידה כולה תעבור משל התפתחות אחד למשנהו. אי לכך שמירה על מערכת אקולוגית מגוונת דורשת ממשק וניהול השמורו בצורה כזאת אשר תימנע שינוי למערכת מורכבת פחות. בנוסף יש להבטיח תנאי חיים אשר אינם מגבילים אותה ללחץ מקסימלי. במלים אחרות, שימוש בסטנדרטים גבוהים יותר לגבי הגדרת בתי גידול.

3. גדול אוצרות טבע ונוף לאורך זמן

שמירת אוצרות טבע ונוף נעשות בידי האדם ולתועלתו. טבע ללא אדם איננו דורש שמור. תועלת האדם באה מניצול אוצרות טבע ונוף לצרכי מאכל, לצרכי מסחר ותעשייה, ולצרכי נופש. החברה האנושית קובעת בנוסף שעל האדם מוטלת האחריות לשמור מערכות טבעיות לשם שמור גרידא, בשל ההשפעה העצומה של האדם על הביאוספרה. כדי להמשיך ולהשתמש באוצרות הטבע, יש להבטיח שניצולם לא יעשה בצורה שתפגע בהתחדשותם. בהרבה מקרים אין ידע מדעי מדויק אשר קובע את הסף הקריטי שמאחריו נעצרת ההתחדשות.

בנוסף לכך קשה להעריך את דרישות וצרכי האדם. ניצול אוצרות טבע שונה כיום מבשנים עברו. קשה מאוד לקבוע מה ידרש בעתיד. אי לכך יש לבסס את ההחלטות לשמור ערכי טבע ונוף על רעיונות של הסתברות ולהתייחס לנושא השמור בכללותו. בעקרון של שמירת אופציות פתוחות. עקרון זה ישאיר מרחב ומגוון אפשריות לפתוח וניצול אוצרות הטבע לדורות הבאים.

4. הנופש הוא חלק אינטגרלי וחשוב במסגרת פעילויות האדם - היתרונות הגלומים בנופש מתרחבים מעבר לסיפוק המידי של צרכי התרגעות במרחב הפתוח. פעילות נופש המצומצמת אך ורק לנושאים הקשורים לצרכי הגוף מקצרת את שהות הנופש באתר ומאבדת מהערך הכולל של הנופש לפרט ולחברה. אי לכך, יש לתת לפעילות נופש תכנה בעלת ענין למגוון גילים ולשלבה בפעילויות הפיזיות השונות של הנופש.
5. פעילות נופש איננה הומוגנית - ישנן פעילויות המשתלבות אחת עם השנייה כגון צפרות ודיג מחנאות ופיקניק, וישנן פעילות אשר מפריעות האחת לשנייה, וגורעת מהנאת הנופש, כגון, צפרות; לימוד טבע; ונופש פעיל. הפרדת פעילויות הנופש וריכוז נופשים העוסקים בפעילויות מסוגים שונים, חשובה והכרחית לשם ניצול הפוטנציאל הגלום באזור המיועד לנופש.

עקרונות אלו יתמלאו אם:

1. יובטח רצף זרימה בלתי מופרע ממקורות הירדן עד להשפכו לכנרת, חלוקת האזורים השימורים לפרוסות מונע בעד קיום מערכת רצופה ובעקרון יגרום להרס אותם אזורים אשר כיום נמצאים תחת פיקוח הרשות. רצף זרימה איננו כולל רק רצועות קרקע וספיקות מים בנקודות עיקריות, אלא שמירת מוליכי מים פתוחים.
2. יקבע קו הגנה אקוטי מישני בשל הלחץ על הנחלים הגדולים הקיימים. כדי למלא את עקרון "האופציות הפתוחות"; הפלגים המישניים הזורמים בארץ פלגי מים צריכים להיקבע כאיזורי רזרבות לשימור.
3. לאתר אזורים קריטיים שיוכרזו כשמורות במהירות האפשרית. יש לעשות זאת למרות שהיכולת לפקח על אזורים כה רבים היא מוגבלת. צורת הניהול והממשק יכולה להקבע בשלבים בהתאם ליכולת הכלכלית והמינהלית של רשות שמורות הטבע. הוספת אזורים אך ורק בהתאם ליכולת הרשות לפקח, מעמיד בסכנת הרס את אותם אתרים אשר ערכם הטבעי הדרדר. ובסכנת "תפיסת חזקה" את אותם האתרים בעלי ערך טבעי ויזואלי גבוה; והפיתוי לנצלם ללא פיקוח על ידי גורמים פרטיים גדול.

4. ישוקמו וישוחזרו את כל האתרים הנחשבים או עתידים להכלל בין אתרי השמורות. עבודות אלו צריכות לכלול עבודות עפר לעיצוב מדרונות, נטיעות עצים, זריעה מבוקרת של צמחית כסוי טבעי; גדור שילוט ונקיון כללי של כל האזור.
5. יתואמו הפעילויות על ידי פתרונות תכנוניים ומנהליים אשר יוסתו ויסדירו את השימושים השונים באתרי השמורות הן בהתייחסות לרצונות המבקרים והן לדרישות המערכות האקולוגיות.
6. יופעלו כל חוקי המדינה הקיימים בנושאי זיהום אוויר, מים קרקע, רעש, וכן מפגעים ויזואליים. כמו כן אם יוקחו בחשבון ויופעלו אותן המלצות שנתנו ב-20 השנים האחרונות והמתייחסות להרחקת שטחי השלחין ממפלס המים בנחלים והקמת אזורי חיץ מסביב לשמורות. חוקי המדינה הקיימים חייבים לחול על האזורים הגובלים בשמורות. אזורי השוליים בשמורות הם רגישים במיוחד; בהם נמצאים מערכות אקולוגיות חשובות. המפגש ביניהם ובין האזורים המעובדים חייב להעשות בזהירות כדי למנוע גלישת מפגעים.
7. תמוצאנה האפשריות החנוכיות הטמונות באזור.
- מפעל עמק החולה הוא מפעל המים המורכב והמענין ביותר באיזורנו. הוא משלב בתוכו התפתחות היסטורית של ההתיישבות העברית עם התפתחות טכנולוגית של שימוש במים ובקרקע. יש לנסות לנצל מודל קיים זה, כדי להגביר את תודעת הצבור והמבקרים מחו"ל לחשיבות המפעל מבחינה היסטורית לאומית. כמו כן יש לנצל את המודל הקיים ללמוד נושא אספקת המים, וההשפעות הסביבתיות הנובעות משימוש מורכב במשאב עדין זה.
8. יתאפשר ניצול מירבי ורב תכליתי של המטעים, החורשות, אזורי, המדגה, מפעלי המים ודרכי הקשר.
- אזור עמק החולה נתון בבעלות מושכים וקיבוצים רבים ומנוצל לשימוש פרודוקטיבי אינטנסיבי. בד בבד יש רצון באזור להרחיב את מגוון האפשרויות הכלכליות ולשלב בכלכלת האזור את נושא התיירות הקיים בגליל העליון הכולל תיירות פנים וחוץ. שימושי הקרקע הקיימים מעקבים בעד פיתוח התיירות. יש לנסות לכדוק וללמוד צורות ממשק וניהול אשר יאפשר ניצול לצרכים פונקציונליים ותפוקתיים ולדרכי נופש יחד. דוגמאות לניצול זה קיימות בעולם כגון: שימוש מסחרי אינדיבידואלי בברכות הדגים ובמטעים, שימוש לנופש במאגרי מים, אזורי צפרות על אגני ניקוז וכו'.

9. תפוח שיטה למעקב לאזור עמק החולה הדרומי וארץ פלגי מים אשר תעזור לפקח על המערכות הקיימות; טכנולוגיות ואקולוגיות; תדווח על שינויים ותאזן את ההשפעות השליליות של המטרדים באזור.

מאחר ומספר הגופים האינטרסנטיים באזור הוא רב, מאחר וכוח הרשות לשמורות הטבע לפקח על המטרדים הנובעים מפיתוח הוא מוגבל. יש ליצור פרוגרמת מעקב בנושאי שימור ופיתוח וכן מערכת פיקוח ובקרה על חכנון וביצוע פעילות באזור. ביצירת המערכת הזאת יש לשחף את כל הגורמים המקומיים כשהרשות היא הגוף המוביל.

מעשה זה יגביר את עמדת הרשות ויכולתה לדון בבעיות האזור הקשורות בפיתוח והמשפיעים על השמורות כגון פיקוח על המפעל ההידרואלקטרי או פיקוח על כמות המים הנשאבת מהדן ומצד שני חתן אפשרות לגופים העוסקים בפעילות חקלאית וחקעייתית מעורבות בנושאי הנופש והתיירות באזור.

(קטעים מתוך דו"ח שהוגש לרשות שמורות הטבע, 1983)

חוק עזר לשמירת הסדר והנקיון בגנים ובנהרות

המועצה האזורית גליל עליון

פרק ב' - שמירת הסדר והנקיון בגנים ובנהרות

סימן א' - כללי

2. הימצאות בגן
לא ימצא אדם בגן או בנהר אלא בימים ובשעות שהותרו לצורך כך על ידי ראש המועצה ושעליהם פורסם בהודעה המוצגת בגן או בנהר או בכניסה אליהם.
3. התנהגות בגן
(א). לא ידרוך אדם, לא יטפס ולא ירעה לדרוך או לטפס על דשא צמח או מקום נטיעות, אלא בהתאם להוראות ראש המועצה שנקבעו בהודעה המוצגת במקום.
(ב). לא ישבור אדם, לא יטפס ולא ירעה לדרוך או לטפס על גדר, משוכה, שער או סורג שבתוך הגן.
(ג). לא יקים אדם אוהל, סוכה או מבנה אחר, אלא במקום המיועד לכך, בעל שירותים היגייניים מתאימים ומאושר על ידי ראש המועצה.
4. כלי רכב
(א) לא יכניס, לא ינהג ולא יחנה אדם כלי רכב בגן, אלא במקומות המיועדים לכך ובלבד שיהיו מאושרים על ידי ראש המועצה ובעלי שילוט מתאימים.
(ב). לא יחנה אדם כלי רכב בגדות נהר אלא במקום שסומן כמקום חנייה לכלי רכב, על ידי ראש המועצה.

5. (א). לא ישחק אדם בגן אלא במשחקים, בתנאים ובמקומות שנקבעו ככך; סוגי המשחקים, התנאים והמקומות ייקבעו בידי ראש המועצה בהודעה שתוצג בגן.
- משחקים בגן וברחוב
- (ב). לא יבצע אדם בגן או בנהר פעילות של משחקים, ספורט ספורט מים, רחצה ופעילויות שיש עימן סכנה לחיי אדם, לבריאות או לרכוש אלא, בתנאים ובמקומות שנקבעו לכך על ידי ראש המועצה.
- (ג). ראש המועצה יכול לחת הוראות בקשר למשחקים ו/או פעילויות ספורטיביות או יוצא מאלה, על מנת להבטיח את בטחון המשתתפים.
6. לא יעשה אדם מעשה שיש בו כדי לגרום סכנה, מפגע, הפרעה, אי נוחות או נזק לכל אדם או שיש בו כדי להפר את הסדר בגן או בנהר.
- איסור הפרעה
7. לא יקים אדם, לרבות באמצעות המקולים וכלי נגינה, מקלטים למיניהם או באמצעים אחרים, רעש חזק או בלתי סביר או ממושך או חוזר ונשנה ולא יאפשר לבעלי חיים השייכים לו או בהזקתו לעשות כן בגן ובנהר.
- רעש
8. לא יקיים אדם בגן או בנהר חגיגה, טקס, מופע או כיוצא באלה, אלא עפ"י היתר בכתב מראש המועצה ובהתאם לתנאי ההיתר.
- חגיגות
9. (א). המפקח רשאי לדרוש בכל עת הפסקת כל פעולה שתתבצע בניגוד להוראות חוק עזר זה.
- (ב). המפקח רשאי להרחיק מגן או מנהר כל אדם העובר עבירה לפי הוראות חוק עזר זה ובלבד שהזתרה בו תחילה.
- הרחקת בני אדם מגן ומנהר
10. לא יקיים אדם ספורט מים בנהר אלא עפ"י התנאים במועדים ובמקומות שנקבעו על ידי ראש המועצה.
- שייט
11. (א). לא יפעיל אדם עסק בגן או בנהר, ולא יעסוק בו בהשכרת ציוד לביצוע ספורט מים, אלא עפ"י היתר שקבל לשם כך מאת ראש המועצה.
- (ב). ראש המועצה רשאי להתנות את היתר בתנאים מיוחדים שיש לקיימם. לפני שינתן ההיתר או אחרי שניתן רשאי הוא להוסיף תנאים להיתר שניתן אם ראה צורך בדבר.
- נתינת היתר

(ג). ראש המועצה רשאי להתנות את ההיתר בתנאים כאמור העשויים לדעתו לקדם את מטרות ההיתר ובין השאר רשאי הוא לקבוע תנאים בענינים המנויים להלן :

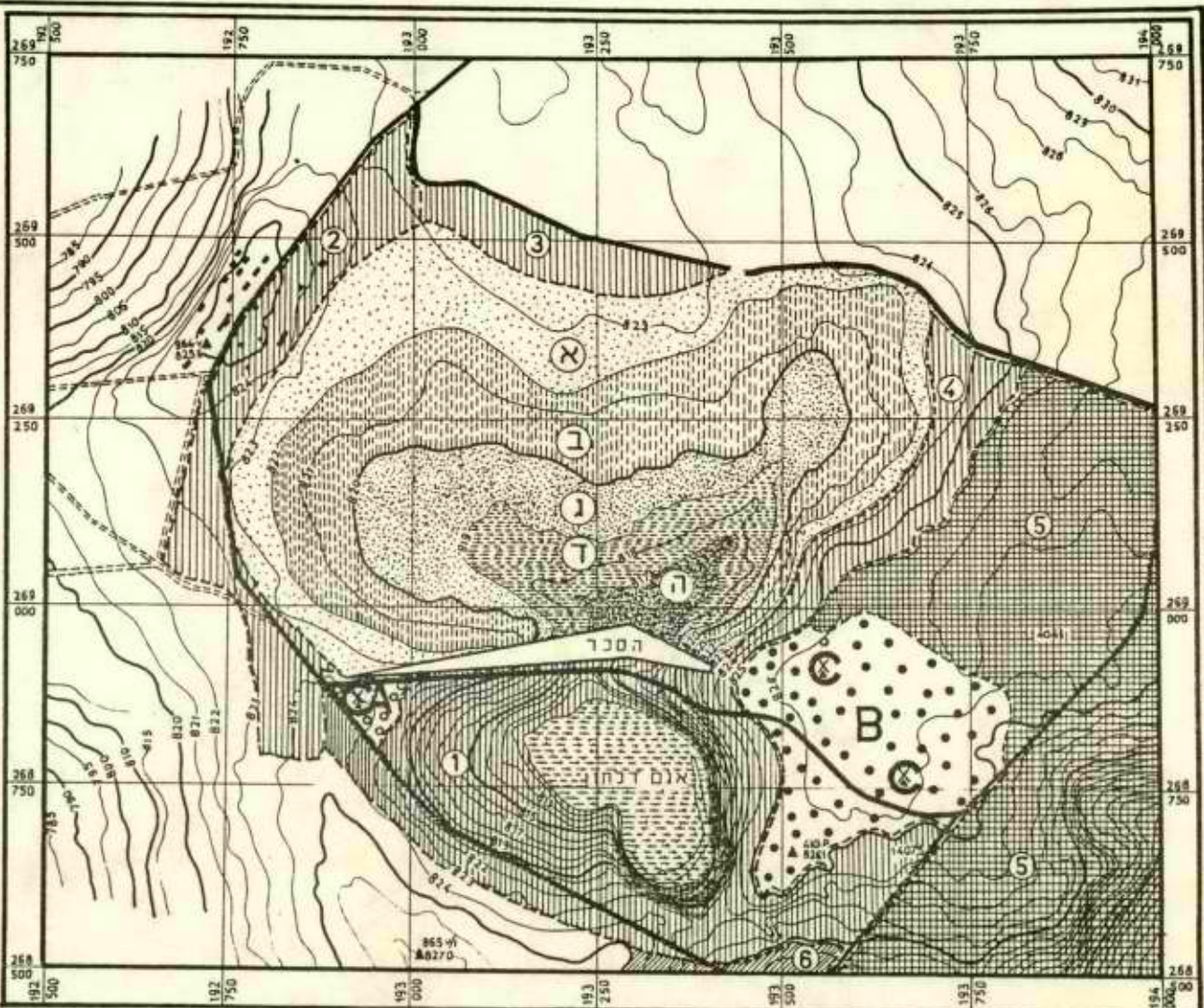
1. קיומה של מערכת עזרה ראשונה בהתאם לדרישות מד"א
 2. קיומם של מכשירי קשר המאפשרים הזעקת שירותי חילוץ והצלה, לרבות אמבולנסים.
 3. חובתו של בעל ההיתר לתת תדרוך בעל-פה ובכתב לכל המבקש באתר המים המפרט את נוהלי השייט ואת אמצעי הזהירות בהם יש לנקוט במהלך השיט.
 4. חובתו של בעל ההיתר להבטיח כי בכל עת הפעלת האתר יהיו נוכחים באתר מציל אחד או יותר בעל ניסיון ומיומנות בחילוץ אנשים מהמים ובמקרה עזרה ראשונה להם.
 5. חובתו של בעל ההיתר לסרוק את כל המסלולים מספר ספר פעמים ביום.
 6. חובתו של בעל האתר לאסור השכרת אבוב ליכד שטרם מלאו לו 10 שנים או להשיטו באבוב, ולאסור השכרת אבוב ליכד או לנער שטרם מלאו לו 14 שנים.
 7. חובתו של בעל ההיתר לאסור השגת אבוב בשעות שבין שקיעת החמה ובין עלות השחר.
 8. חובתו של בעל ההיתר לשמור על הניקיון בנכס ובסביבתו, באופן המניח את דעת המפקח וכן לנקות ולסלק כל מרבץ של זחמה, פסולת, דומץ או אשפה אחרת שבנכס ובסביבתו.
 9. חובתו של בעל ההיתר להחזיק כלי אשפה לפי הוראות שנתן המפקח בנוגע לצורה, לגודל, לחומר, וכמות ולשאר התנאים שיקבע המפקח, כולל החלפתם וצורת החזקתם, וחייב הוא להחזיקם במצב תקין, לתקנם או להחליפם באחרים, הכל לפי דרישת המפקח ובתוך הזמן שיקבע.
 10. חובתו של בעל ההיתר לפנות את האשפה באמצעות שקיות פלסטיק או מכל חומר אחר, או באמצעות כל מיכל אחר ואפן פינוי האשפה ומועדיו וכל הוראה אחרת הדרושה להסדדת פינוי האשפה כפי שיקבע המפקח.
12. (א). עבור היתר עפ"י סעיף 11 תשולס אגרה בשעור שיקבע ע"י ראש המועצה מפעם לפעם בתוספת לחוק עזר זה.
- (ב). ראש המועצה רשאי לגבות דמי כניסה לאתר המים בשעור שיקבע על ידו מפעם לפעם בתוספת לחוק עזר זה.

אגרות
היתר
ודמי כניסה

תכנון פיסית לפיתוח אגם דלתון-1971

שלמה אילן

מאגר דלתון-הצעה פתוח פיזי

מקרא:
 ————— כביש אספלט
 - - - - - גבול אזור נטיעה
 Ⓢ חניון

רום פני המים במאגר דלתון בשנת 1969

550 דונם	1-5-1969	⊗
375 דונם	15-6-1969	ⓐ
172.5 דונם	1-9-1969	ⓑ
105 דונם	15-9-1969	ⓓ
14 דונם	15-11-1969	ⓔ

אזורי הנטיעה

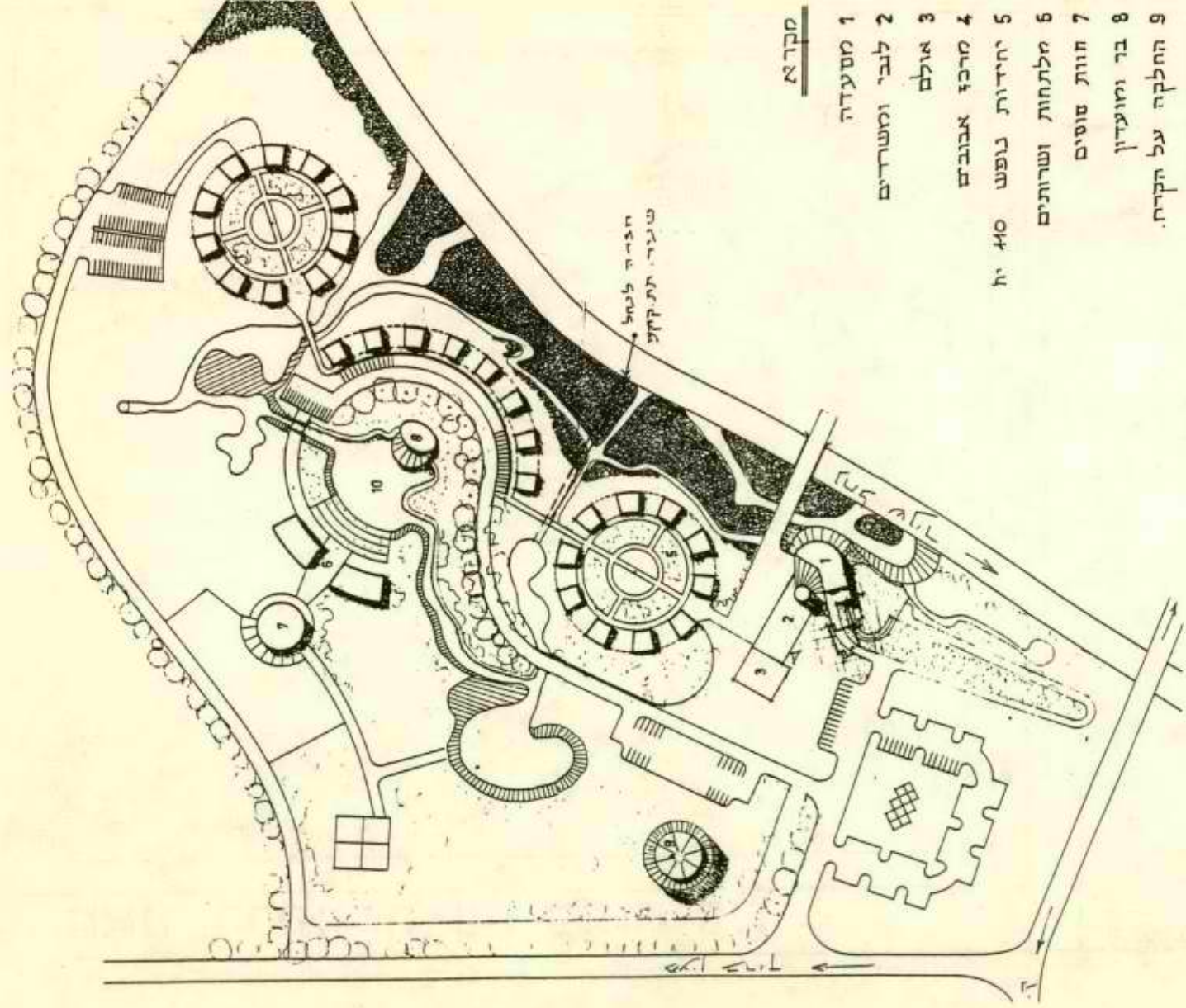
1	האזור סביב ברכת דלתון	107.50 מ' ±
2	נטיעה רקע במערב	75.00 מ' ±
3	נטיעה ווריעות	77.50 מ' ±
4	נטיעה רקע במזרח	37.50 מ' ±
5	יער	275.00 מ' ±
6	יעוד אזור המקשר	
A	אזור פתוח לחניונים	11.00 מ' ±
B	אזור פתוח כמבנים ולחניונים	87.50 מ' ±

מדינת ישראל
משרד החקלאות
 מיוזם המל"ג

מאגר דלתון
 הצעה פתוח פיזי

מספר תכנון: 00005088
 מיקוד: 75000
 תאריך: 20-8-71
 שם: שלמה אילן

תכנון כפר נופש מעין ברוד

רשות שמורות הטבע - מחוז צפון

בית הסוכנות ת.ד. 1143 צפת 13111, טל. 06-971918

דו"ח מספר מבקרים בשמורות קולטות קהל 1/88-12/88

שם שמורה	מבוגר בודד	ילד בודד	קבוצה מבוגרים	קבוצת ילדים	תלמידי ביי"ס	סה"כ 1988	% מסה"כ	סה"כ 1987	סה"כ 1986	סה"כ 1985
תל-דן	55,921	20,347	20,259	8,379	26,946	170,549	11	191,634	149,772	134,304
החולה	28,384	12,363	7,234	3,847	15,120	86,721	5	73,714	73,446	46,331
בניאס	43,407	16,166	49,863	16,985	41,111	291,415	18	379,930	276,684	250,047
התנור (נחל עיון)	23,433	10,146	5,823	4,396	20,478	76,916	5	102,666	50,717	27,528
גמלא	15,291	4,984	7,121	9,876	12,623	71,161	6	57,181	14,535	
מפל הכניאס	29,809	10,531	5,685	2,808	5,137	63,548	4	17,219		
סה"כ כולל						1,601,511		1,781,020	1,433,013	1,087,305

דו"ח מבקרים בשמורות קולטות קהל 1985-1988

